ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟ

ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

Ἐναίσιμος διδακτορική Διατριβή

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΑΝΝΕΤΟΥ.

SYMBOLAE PHILOSOPHAE

AD

PLATONIS SYMPOSIUM.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

ALMA LITERARUM UNIVERSITATE

ERLANGENSI FRIDERICO - ALEXANDRINA

AD

SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE CAPESSENDOS

SCRIPSIT

IOHANNES ZANNETOS

GRAECUS.

„Πολλοῖς ἀντιλέγειν μὲν ἔθος περί παντός ὁμοίως,
ὀρθῶς δ᾽ ἀντιλέγειν, οὐκέτι τοῦτ᾽ ἐν ἔθει·
καὶ πρὸς μεν τούτους ἀρκεῖ λόγος εἷς ὁ παλαιός,
„σοὶ μέν ταῦτα δοκοῦντ᾽ ἔστω, ἐμοί δέ τάδε·“
τούς ξυνετοὺς δ᾽ ἄν τις πείσειε τάχιστα λέγων εὖ,
οἵπερ καὶ ῥᾴστης εἰσί διδασκαλίας.“ **Εὔηνος.**

Erlangen 1888.

Druck der Universitäts-Buchdruckerei von E. Th. Jacob.

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟ

ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

Ἐναίσιμος διδακτορική Διατριβή

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΑΝΝΕΤΟΥ.

SYMBOLAE PHILOSOPHAE

AD

PLATONIS SYMPOSIUM.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

ALMA LITERARUM UNIVERSITATE

ERLANGENSI FRIDERICO - ALEXANDRINA

AD

SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE CAPESSENDOS

SCRIPSIT

IOHANNES ZANNETOS

GRAECUS.

„Πολλοῖς ἀντιλέγειν μὲν ἔθος περί παντός ὁμοίως,
ὀρθῶς δ' ἀντιλέγειν, οὐκέτι τοῦτ' ἐν ἔθει·
καὶ πρὸς μεν τούτους ἀρκεῖ λόγος εἷς ὁ παλαιός,
„σοὶ μέν ταῦτα δοκοῦντ' ἔστω, ἐμοί δέ τάδε·“
τούς ξυνετοὺς δ' ἄν τις πείσειε τάχιστα λέγων εὖ,
οἵπερ καὶ ῥᾴστης εἰσί διδασκαλίας.“ **Εὔηνος.**

Erlangen 1888.

Druck der Universitäts-Buchdruckerei von E. Th. Jacob.

„Οὐκ ἀείδω τὰ παλαιά,
καινὰ γὰρ μάλα κρείσσω·
νέος Ζεὺς βασιλεύει,
τὸ πάλαι δ᾽ ἦν Κρόνος ἄρχων·
ἀπίτω Μοῦσα παλαιά.“

Τιμόθεος.

ΛΕΩΝΙΔΑι ΖΑΡΙΦΗι

ΤΩι ΤΩΝ

ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΜΕΓΑΘΥΜΩι ΠΡΟΣΤΑΤΗι

ΚΑΙ ΤΑΣ

ΧΑΡΙΤΑΣ ΕΥΓΕΝΩΣ ΧΑΡΙΖΟΜΕΝΩι

ΤΟ ΠΟΝΗΜΑ ΤΟΔΕ

ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΣΥΓΓΡΑΨΑΣ.

„Ὅστις τοι δοκέει τὸν πλησίον ἴδμεναι οὐδέν,
ἀλλ᾽ αὐτὸς μοῖνος ποικίλα δήνε᾽ ἔχειν,
κεῖνός γ᾽ ἄφρων ἐστί, νόου βεβλαμμένος ἐσθλοῦ.“
Θέογνις.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Τῆς προκειμένης συγγραφῆς δέδοκται ἡμῖν τάδε προτάξαι, πρῶτον μέν, ἵνα φανερὸν γένηται ὅτι ἀνάγκῃ πεισθέντες τὴν πεφιλημένην ἡμῖν Ἐρλάγγην καταλιπεῖν καὶ ἀπὸ τούτου ἀπορίαις συνεχόμενοι ὡς εἴχομεν τάχους ἐξειργασάμεθα τὸ ἔργον ἡμῶν τόδε, ὡς εἴωθε συμβαίνειν ἐπ' αἰτίᾳ τοιαύτῃ, εἶτα δὲ, ὅπερ καὶ κύριον, χάριτας μεγίστας ὁμολογῆσαι καὶ δημοσίᾳ τοῖς σεβαστοῖς ἡμῖν καθηγηταῖς H. Sauppe, v. Wilamowitz-Moellendorf, W. Mayer, Baumann, G. E. Mueller, D. Peipers, K. Goedeke, Rehnisch, Luchs, Class, Rabus *καὶ ἰδίᾳ τῷ σοφῷ ἡμῶν καθηγητῇ* IWAN MUELLER *ὑπὲρ ὧν ἐκαρπωσάμεθα ἔκ τε τῶν πατρικῶν ὑποθηκῶν καὶ ἐκ τῆς ζώσης διδασκαλίας αὐτοῦ, ἧς ἠκροάμεθα συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως ἐπὶ ἑξάμηνον ἀκαδημαϊκὸν καὶ δή, τύχῃ ἀγαθῇ, καὶ περί* Religion und Kultus der Griechen, *ἐξ οὗ πλείστας ὅσας τὰς ὠφελίας πρὸς τὸ ἔργον ἡμῶν τόδε ἐκαρπωσάμεθα ἐφ' οἷς ἅπασιν*

„ἐγὼ δέ κέ τοι χάριν ἰδέω ἤματα πάντα“

πολυτίμητε ἐμοὶ καθηγητὰ IWAN MUELLER *ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθον.*

Ἐν Ἐρλάγγῃ τῇ 3. *Μαρτίου* 1888.

Ἰωάννης Ζαννέτος.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Quis enim uberior in dicendo Platone? Jovem aiunt philosophi, si graece loquatur, sic loqui. (Cic. Brutrs 11, 121).

Ἤδη δέ τινων ἤκουσα ἐγὼ λεγόντων,
ὡς εἰ καὶ παρὰ Θεοῖς διάλεκτός ἐστιν,
ᾗ τὸ τῶν ἀνθρώπων κέχρηται γένος,
οὐκ ἄλλως ὁ βασιλεύς ὢν αὐτῶν διαλέγεται
θεὸς ἢ ὡς Πλάτων. (*Διον. Ἁλικ.* de admir. vi dic in Demost. p. 2024).

Πλάτων Ἀρίστωνος καὶ Περικτιόνης ἤτοι Ἀμφικτιόνης, ὁ Ὅμηρος τῶν φιλοσόφων, ἐγεννήθη ἐν ἔτει $427^1/_2$ *π. χ. ἤτοι ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς 88ης Ὀλυμπιάδος, κατὰ τὴν ἑβδόμην θαργηλιῶνος, δηλονότι μεταξὺ 21ης Μαΐου καὶ 7ης Ἰουνίου καθ' ἡμᾶς, καθ' ἣν ἡμέραν ἐγεννήθη καὶ ὁ Ἀπόλων κατὰ τὴν παράδοσιν, ὅθεν καὶ ἑβδομαγενὴς καὶ ἑβδομαγέτης ἐπωνομάσθη. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ Πλάτων φῶς διέχυσεν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν.* [1]) *Ὡς ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ θειοτάτου πλάτωνος κοινῇ ὁμολογεῖται τὸ 347ον π. χ. καὶ ὡς ἡμέρα τῆς τελευτῆς ἡ γενέθλιος αὐτοῦ. Ἐκ Κόδρου καταγόμενος Ἀριστοκλῆς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πάππου ὠνομάζετο λέγουσι πρότερον ὁ δαιμονιώτατος τῶν φιλοσόφων, Πλάτων δέ μετὰ ταῦτα ἐπωνομάσθη διὰ πολλούς λόγους, οὓς ἡμεῖς παρατρέχομεν ἐνταῦθα. Καίπερ συγγενὴς ὢν τοῦ Κριτίου μητρόθεν οὐκ ἔλαβε μέρος ἐν τοῖς πολιτικοῖς, ἅτε Μνημοσύνῃ φίλος ὢν καὶ ἀνεξαρτησίαν ποθῶν. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἀρίστου τῶν Ἑλλήνων κατά τόν ῥήτορα Ἀριστείδην Πλάτωνος διδασκόμεθα ὅτι καὶ πλουσίοις καὶ πένησι καὶ ταπεινοῖς καὶ ὑψηλοῖς διελέγετο καὶ πολλῶν ἀνθρώπων ἄστεα ἰδὼν καὶ νόον γνοὺς ἐπὶ τοσοῦτον ἀνέπτυξε τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, ὥστε οὐ μόνον ποιητὴς διθυράμ-*

1) *Πλάτων ὁ πάμμεγας πρῶτον σποράδην οἰκοῦσαν φιλοσοφίαν ξυνῴκισε καὶ συνήγαγεν, ὥσπερ ὁ Θησεὺς τὰς Ἀθήνας.* (Themistios Orat. XXVI p, 318 P.

βων ἄριστος, ἀλλὰ καὶ φιλόσοφος θαυμασιώτατος ἐγένετο γινώσκων τὴν τε ὕλην καὶ τὸν τρόπον τοῦ συγγράφειν θαυμασίως. Νέος ὢν ἐπεσκέψατο τὸν Πρωταγόραν, Πρόδικον, Γοργίαν, Ἀντιφῶντα καὶ μουσικῆς δὲ ἰδίᾳ ἱκανά μαθήματα ἔλαβε.

Ἰδίᾳ ὅμως τρία τινὰ συνετέλεσαν εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ μεγίστην ἐπ' αὐτοῦ δύναμιν ἐξήσκησαν Α!) ἡ τότε πολιτική κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφήν, ἥτις ἐγέννησε τὴν ἄκρατον δημοκρατίαν, τὴν ἰδιοτέλειαν, τήν ἠθικήν κατάπτωσιν καὶ τήν σοφιστικήν μόρφωσιν. Ἡ καταδίκη τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν, ἥτις βαθεῖαν αἴσθησιν παρέσχε καὶ δεινῶς διέθετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐναντίᾳ τῇ παρούσῃ πολιτείᾳ οἰκογενείᾳ κατὰ τὸ φρόνημα ἀνήκοντος. Ἡ τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος ἄνοδος εἰς τὴν ἐξουσίαν πολλῶν συγγενῶν αὐτῷ τῇ ἀριστοκρατικῇ μερίδι ἀνηκόντων, οἷον τοῦ Κριτίου, καὶ ἡ ἰδιοτελής καὶ αἰσχρά διαγωγή τούτων, ταῦτα πάντα παρεκίνησαν αὐτὸν εἰς ἀποστροφήν πρός τε τήν δημοκρατίαν καὶ τήν ἀριστοκρατίαν καὶ εἰς ἰδεώδη πολιτείαν ὕψωσαν. Β!) ἡ ἐνασχόλησις ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ μετὰ τῆς ποιήσεως καὶ μουσικῆς, ἣν ἐν τοῖς πρώτοις ἔργοις αὐτοῦ βλέπομεν καί ἥτις παρακινεῖ ἡμᾶς ἐκ τοῦ ποιητικοῦ χαρακτῆρος τῶν συγγραμμάτων κρίνοντας εἰκάσαι ὅτι αὕτη ὑπερέβαινε τὸν ἐπιπόλαιον τῶν πολλῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τρόπον, ὅς ἐν ἔθει ἦν. Γ!) Σπουδαιότερον ὅμως τούτων ἦν ἡ γνωριμία αὐτοῦ μετά τοῦ Σωκράτους τῷ 405 πιθανῶς, ζῶντος λιτῶς καὶ μετριοφρόνως ἐν τῇ τρυφηλῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ πολλοὺς διὰ τῆς ἀφελείας προσελκύσαντος πλουσίους καὶ τὸν Πλάτωνα ζῶντα ἐν ταῖς ἰδίαις τοῦ Σωκράτους, ὅθεν καὶ τάς ἰδίας αὐτοῦ ἰδέας ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου ἀναφέρει πάντοτε, παρ' οὗ τὰ τῆς ἠθικῆς, πρακτικῆς φιλοσοφίας, Originalität zu denken [1]) καὶ μέθοδον ἐδιδάχθη, ὧν πάντων ἀποτέλεσμα ἦν ἡ περί ἰδεῶν θεωρία ἐκ τῆς περιωρισμένης πράξεως διὰ φιλοσοφικῆς σκέψεως εἰς τὸν κολοφῶνα τῶν ἰδεῶν προβᾶσα Φιλοσοφία τοῦ κλεινοῦ Πλάτωνος [2]). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους μετέβη εἰς Μέ-

1) Sauppe.

2) Πλάτων μέν οὖν ἤδη πρὸς τῷ τελευτᾶν γενόμενος ὕμνει τὸν αὐτοῦ δαίμονα καὶ τὴν τύχην, ὅτι πρῶτον μὲν ἄνθρωπος, εἶτα Ἕλλην,

γαρα πρὸς Εὐκλείδην, παρ' ᾧ καὶ τὴν Ἀπολογίαν ἔγραψεν. ἐκ Μεγάρων ἐπεραιώθη εἰς Αἴγυπτον, ὡς ἐκ τοῦ Φαίδρου ἐξάγεται μαρτυροῦντος τὴν αἰγυπτιακὴν παίδευσιν αὐτοῦ καὶ συγχρόνως καὶ εἰς Κυρήνην τυχὼν τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθηματικοῦ Θεοδώρου [1]). Ἐν ἔτει 396 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ τῷ 390 μετέβη εἰς Τάραντα πρὸς Ἀρχύταν καὶ συνεδέθη τοῖς Πυθαγορείοις, ἐντεῦθεν προσεκλήθη εἰς Σικελίαν ὑπὸ Δίωνος, συγγενοῦς τοῦ πρεσβυτέρου Διονυσίου, ἀλλὰ κακῶς ἀπηλλάγη τούτου μόλις ὑπὸ Πόλιδος εἰς Αἴγιναν διὰ πλοίου περαιωθείς, ἔνθα ἐπωλήθη εἰς Ἀννίκεριν, ὅστις ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἀθήνας τῷ 387. Μετὰ μακρὰν ἡσυχίαν ἤρξατο διδάσκων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ συγγράφων τὰ σπουδαιότερα, ὧν καὶ τὸ Συμπόσιον. Προσκληθεὶς ὑπὸ Δίωνος, Ἀρχύτου, τῶν Νεοπυθαγορείων καὶ τοῦ νεωτέρου Διονυσίου, τῷ 367 διαδεχθέντος τὸν πρεσβύτερον, μετέβη ἐκ δευτέρου εἰς Σικελίαν, ἵνα εἰς ἰδεώδη κυρίαρχον τὸν νεώτερον Διονύσιον μορφώσῃ, ἀλλ' ἐπανέκαμψε καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας μετὰ δυσαρέστων ἐντυπώσεων. Ἐν ἔτει 361 ἐκ τρίτου προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ τυράννου μετέβη καὶ πάλιν εἰς Σικελίαν καὶ μετὰ τοῦ Δίωνος καταλιπὼν τὰς Συρακόσας ἐπεσκέψατο τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τῷ 360, μεθ' ὃ ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐδίδαξε νεωτέρους τε καὶ πρεσβυτέρους, ἐπεξειργάσατο τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, συνεπλήρωσε τὴν πολιτείαν καὶ συνέγραψε τοὺς Νόμους, οὓς ὁ Ὀποίντιος μαθητὴς αὐτοῦ Φίλιππος ἐπεξειργάσατο. Πολὺς περὶ Πλάτωνος ἐγένετο λόγος, ἐπῃνέθη, ἀλλὰ καὶ ἐχλευάσθη ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ [2]). Γνωστὸς καὶ συνήθης ἦν τοῖς τότε πεπαιδευμένοις Ἀντισθένει, Αἰσχίνῃ, Λυσίᾳ, Ἰσοκράτει, Ἀλκιδάμαντι καὶ Ἀριστοτέλει, εὐτυχὴς δὲ συγκυρία θεωρητέα ὅτι οἱ τρεῖς μεγάλοι φιλόσοφοι Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης διαδοχικῶς παρουσιάζονται, ἵνα ὁδοποιήσωσι τὴν ὁδὸν τῆς Φιλοσοφίας. Ὁ Πλάτων ἦν καλὸς ὡς Ἀπόλλων, ὑψηλός, μεγαλοπρεπής, σεβάσμιος ὡς ἀληθῶς ἥρμοζε τῇ καταγωγῇ αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ Λαερτ. Διογ. III, 25 μανθάνομεν ὅτι Μι-

οὐ βάρβαρος οὐδὲ ἄλογον τῇ φύσει θηρίον γένοιτο, πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τοῖς Σωκράτους χρόνοις ἀπήντησεν ἡ γένεσις αὐτοῦ. (Πλούτ. Μάριος Cap. 46).

1) Θεαίτητ. p. 143 B.

2) Λαέρτ. Διογ. III, 26 f.

θριδάτης ὁ Πέρσης ἀνδριάντα Πλάτωνος ἀνέθετο τῇ Ἀκαδημίᾳ καί ἐπέγραψε· „Μιθριδάτης ὁ Ροδοβάτου Πέρσης Μούσαις εἰκόνα ἀνέθετο Πλάτωνος, ἣν Σιλανίων ἐποίησεν“. Ἐκ τῶν νεωτέρων χρόνων ἔχομεν πολλούς ἀνδριάντας αὐτοῦ. Ὑπομνήματα ἀρχαῖα εἰς Πλάτωνα σῴζονται τοῦ Πρόκλου, Ὀλυμπιοδώρου, λεξικὸν τοῦ Τιμαίου, Αἰλίου Διονυσίου ἀττικά ὀνόματα, Βοηθοῦ λέξεων πλατωνικῶν συναγωγή, Φωτίου, Διδύμου. Τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καλῶς διετηρήθησαν εἰ καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα πολὺ ἀνεγινώσκοντο καὶ ἀντεγράφοντο. Ἡ Κριτική τοῦ Πλάτωνος ἄρχεται διὰ τοῦ Imm. Bekker, *ὅστις τῷ* 1816—1823 *κριτικῶς ἐξέδοτο τὸν Πλάτωνα κατὰ τὸν* H. Stephanus, *οἱ Ὀλλανδόι ὅμως ἀκολουθοῦσι χειρογράφῳ τινί ἐν* Leyden. *Κατὰ πρῶτον ἐξεδόθη τὸ τοῦ Πλάτωνος κείμενον* (text) *ὑπὸ τοῦ* Aldus Manutius 1513 *καὶ ἀπὸ τοῦ* 1583 *γνωστή τυγχάνει ἡ Λατινιστί μεταγλώττισις αὐτοῦ ὑπὸ* Marsilius Ficinus. *Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἤδη πολλαχῶς ἐπεξειργάσαντο τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος* [1]).

Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, διδάσκαλος Ἀριστάρχου, εἰς τριλογίας πέντε κατὰ Λαέρτ. Διογ. III, 62, *διεῖλεν αὐτὰ, ὁ Θράσυλλος εἰς τετραλογίας ἐννέα, ἥτις διαίρεσις ἔμεινε μέχρι ἡμῶν.*

Τῶν χειρογράφων τὰ κάλλιστά εἰσι Bodleianus, *δηλαδή* Oxoniensis, Wenetus *T καὶ* Parisinus *A τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἅπαντα· Ἡ ἑβδόμη ὅμως τετραλογία ἀπώλετο ἐκ τούτων· Ὅθεν ὡς ἀξιόπιστος κῶδιξ δι' αὐτὴν ἰσχύει τὸ ὑπὸ τοῦ* M. Schanz *δι' ἀντιβολῆς πολλῶν ὡς κάλλιστον κριθέν* Windobonensis W., *ὅπερ καὶ κατὰ τὰς λοιπάς τετραλογίας τῷ* Bodleianus *συμφωνεῖ.*

Ἐκδόσεις τοῦ Πλάτωνός εἰσιν ἡ Aldina, Stephaniana, Bekker, Schaur, Orelli, Baiter, Winkelmann, Fr. A. Wolf, *οὗτινος μαθητής* Schleiermacher, Heindorf, Imm. Bekker. *Πλήν τοῦ* Fr. A. Wolf *ἐκδέδοται τὸ Συμπόσιον καὶ ὑπὸ* Rückert, Hommel, Baadham, O. Jahn, Rethig, Arnold, Hug.

Περὶ τοῦ διαλογικοῦ εἴδους τοῦ Πλάτωνος παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι οὐδεμίαν ἀναλογίαν κέκτηται πρὸς τοὺς δραματικούς διαλόγους, τό μέν, ὅτι ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένοι εἰσίν οἱ διάλογοι αὐτοῦ, τὸ δέ, ὅτι ζῶσα ἀπομίμησις

---

1) *Λαέρτ. Διογ.* III, 65.

τυγχάνουσι τῆς διδασκαλίας τοῖ Σωκράτους ὑπὸ Πλάτωνος μορφωθεῖσα καὶ ὑφ' ἁπάντων τωῦ μαθητῶν ἐν γένει τοῦ Σωκράτους, ὅθεν ὅτι Ἀλεξαμενός ὁ Τεῖος ἐφεῦρε τὸν διάλογον καὶ ὅτι ὁ Θεῖος Πλάτων κατὰ τὸ παρά δειγμα αὐτοῦ ἔγραψε τοὺς διαλόγους μῦθός ἐστι. Διαιροῦνται δὲ εἰς δύο τάξεις, εἰς δραματικούς, ἐν οἷς αὐτὰ τὰ πρόσωπα διαλέγονται, καὶ εἰς διηγηματικούς ἤτοι ἀφικνεῖται ὁ συγγραφεύς εἰς φιλοσοφικόν θέμα καὶ ἔπειτα διηγεῖται τόν ἐπ' αὐτοῦ διάλογον. Τίνες ἔρχονται πρότερον ἄγνωστον [1]). Καθ' ἡμᾶς οἱ δραματικόι προηγοῦνται· τὸ γὰρ δρᾶμα ἐν γένει ἦν ἡ ἀρχαία ἀσχολία τοῦ Πλάτωνος, οἵτινος μετὰ ταῦτα ὀλιγώρως εἶχεν, ἅτε μὴ συνᾴδοντος τοῖς χρόνοις, ἐν οἷς ἔζη. Παρὰ Λαερτίῳ Διογένει III, 49, ἀναγινώσκομεν τάδε.

„Τοῦ δὲ λόγου τοῦ Πλατωνικοῦ δύο εἰσίν ἀνωτάτω χαρακτῆρες ὅ, τε ὑφηγητικός καὶ ὁ ζητητικός· διαιρεῖται δ' ὁ ὑφηγητικός εἰς δύο ἄλλους χαρακτῆρας θεωρηματικόν τε καὶ πρακτικόν· καὶ τῶν ὁ μὲν θεωρηματικός εἰς τὸν φυσικόν καὶ λογικόν, ὁ δὲ πρακτικός εἰς τὸν ἠθικὸν καὶ πολιτικόν . . . εἰσὶ δὲ . . . τοῦ δ' ἠθικοῦ ἥ τε ἀπολογία καὶ ὁ Κρίτων καὶ Φαίδων καὶ Φαῖδρος καὶ τὸ Συμπόσιον." Τὸ Συμπόσιον, ἐν ᾧ „agitur res et narratur", ἀνήκει εἰς τοὺς διπλοῦς διηγηματικοὺς διαλόγους τρεῖς χρόνους περιλαμβάνον,

Α!) Τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ Ἀριστόδημος διηγεῖται τῷ Ἀπολλοδώρῳ τὸν μετὰ τοῦ Σωκράτους διάλογον, ὃν ὁ Πλάτων τῷ Ἀπολλοδώρῳ ἀποδίδωσιν ὡς αὐτοῦ καὶ οὐχί ὡς τοῦ Ἀριστοδήμου διήγησιν καὶ διηγεῖται οὗτος εἰς τοὺς ἑταίρους, ὡς παρὰ τοῦ Ἀριστοδήμου ἤκουσεν, ὅστις ὡς σκιά ἠκολούθει τῷ Σωκράτει.

Β!) Τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ Ἀπολλόδωρος ταῦτα τοῖς ἑταίροις αὐτοῦ διηγήσατο, δηλονότι ζῶντος τοῦ Σωκράτους, ἤ τοι πρό τοῦ 399 καὶ τοῦ Ἀγάθωνος ζῶντος [2]).

Γ!) Πότε ἔγραψεν ὁ Πλάτων τὸ Συμπόσιον; δῆλον ὅτι μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην ἤτοι τῷ 385 ἢ οὐχί βραδύτερον πολύ τούτου [3]).

---

1) R. Schöne ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ „Θεαιτήτου" κρίνων νομίζει τοὺς δραματικους πρώτους, τοὐναντίον ὁ Teichmüller ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου τοὺς διηγηματικούς θέλει πρώτους. —

2) Συμπ. 172 E, 173 B, 172 C, 173 A.

3) Συμπ. 193 A, Ξενοφ. Ἑλλην. V, 2, 7.

O. Schleiermacher *θέλει κατά τι χωρίον τῶν Ἑλλ. Ξενοφ.* VI, 5, 3, *ὡς ἔτος συγγραφῆς τὸ* 370, *ᾧ οὐ συμφωνεῖ καὶ* Sauppe.

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ μεγάλην προὐξένησεν ἐντύπωσιν τὸ Συμπόσιον, ὡς ἐκ τῆς κωμῳδίας τοῦ Ἀλέξιδος „Φαῖδρος“ ἔστιν ἰδεῖν καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν πολλοὺς μιμητάς φιλοσόφους ἔσχεν· οἷον Πλούταρχος Συμποσιακά, προβλήματα, Ἀριστοτέλης, Ἱερώνυμος, Βίων, Ἐπίκουρος, κατὰ τὸν 1ον *αἰῶνα Ἡρωδιανός Δίδυμος ὁ Γραμματικός, Σπεύσιππος „Περίδειπνον“, Ἀγησίλαος, Ἀθήναιος, Λουκιανός,* Luthers Tischreden.

O. Creuzer *διηγεῖται ὅτι κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀναγέννησιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας*, da fanden sich an dem von den Mediceern geschätzten Hauptsitz platonischer Philosophie, in Florenz, Männer zusammen, die Plato's Andenken jährlich feierten: neun von ihnen, in der Musenzahl vereinigt, unterhielten sich über das Gastmahl dessen, den sie als gemeinsamen Meister verehrten. Marsilio Ficino, der berühmte Humanist, spricht davon in seinem Commentare zum Symposion“.

Τὸ πλατωνικὸν Συμπόσιον πραγματεύεται περὶ τῶν ὑψίστων προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀγάθωνος τελούμενον νικήσαντος κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια 416 *π. χ.* [1]) *καὶ προσκαλέσαντος τοὺς μᾶλλον γνωστούς αὐτῷ καὶ μᾶλλον τιμωμένους πολίτας, οἵτινες χώραν τῶν διαφόρων τότε τάξεων τῆς πόλεως ὑπέχοντες τὰς περὶ Ἔρωτος θεωρίας αὐτῶν ἀναπτύσσουσιν· εἰσὶ δὲ οἵδε·*

Φαῖδρος, υἱός Πυθοκλεους ἐξ Ἀττικῆς Μυρρινούσιος, μαθητής τοῦ σοφιστου Ἱππίου ἐξ Ἤλιδος καὶ θαυμαστής Τισίου τοῦ Συρακοσίου. Παυσανίας Κεραμεὺς τὸν δῆμον μαθητής τῶν σοφιστῶν, ἐραστής τοῦ Ἀγάθωνος [2]) *τὴν σοφιστικὴν παριστάς, ὡς ὁ Φαῖδρος τὴν ῥητορικήν.*

Ἐρυξίμαχος, υἱὸς Ἀκουμενοῦ, ἰατρός, ὡς ὁ πατήρ αὐτοῦ ἀγαπητός, παρέχει τάξιν ὀξύνου συμπότου καὶ φιλοσόφου ἰδιώτου.

Ἀριστοφάνης κωμικός, υἱὸς Φιλίππου, ἔζη μεταξύ 450—385, *τῷ* 427 *ἀνέβη τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ κατὰ*

---

1) *Συμπ.* 173 A, 175 C, *καὶ Ἀθην.* V, 217 A.

2) *Ξενοφ. Συμπ.* VIII, 32.

τὸν χρόνον τοῦ Συμποσίου ἤκμαζε τὰ μάλα· ἔσκωψε τὸν Σωκράτη ὡς κωμικός εἰδὼς ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει καὶ τὰ κωμικὰ αὐτοῦ μέρη, ἅτινα καὶ Σωκράτης εἶχε καὶ ταῦτα ποιεῖ οὐχί um eine bestimmte politische Ansicht zur Geltung zu bringen [1]), ἀλλ' ἵνα τὸν ὄχλον μεθ' ἑαυτοῦ παρασύρῃ ὡς ἀληθής ποιητής καὶ μόνον ἐνταῦθα καὶ ἐν Ἀπολογίᾳ 18 B, 19 C, μνείαν τούτου ποιεῖται ὁ Πλάτων, ἵνα δείξῃ ὅτι μέγας ἀνήρ ἐστιν.

Ἀγάθων, τραγικός ποιητής ἀντεπεξέρχεται κατὰ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἤκμαζε δὲ τῷ 420 ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, υἱός Τισαμενοῦ βιοὺς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη αὐτοῦ παρ' Ἀρχελάῳ μετὰ τοῦ Εὐριπίδου 413—410, ἐγεννήθη κατὰ τὸ 449 ἢ 447ον ἔτος. Εὐφυὴς μαθητής τοῦ Γοργίου, οὕτινος καὶ τῶν ἀντιθέσεων, ἰσοκώλων κτλ. μιμητής ἐγένετο.

Σωκράτης, οὗ ὁ λόγος τὸ πλεῖστον τοῦ Συμποσίου κατέχει, λόγους ποιεῖται διαλεκτικῶς καὶ σύναμα ἀνακοινοῖ τὸν πρὸς αὐτόν ποτε λόγον τῆς Διοτίμας ἤτοι τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος· ταῦτα γὰρ ἀνώτερά εἰσιν ἢ κατὰ Σωκράτη, μεθ' ὃν ὁ περί Ἔρωτος διάλογος πὲρας λαμβάνει καὶ εἰσέρχεται ὁ συγχρονος τῷ Ἀγάθωνι Ἀλκιβιάδης γεννηθείς τῷ 450—449, τέκνον τῆς τύχης, ἀφωσιωμένος τῷ Σωκράτει μαθητής καὶ κηδεμονευόμενος ὑπό Περικλέους, τριακοντούτης ὢν κατὰ τὸν χρόνον τοῦ Συμποσίου. Ἐπαινῶν τὸν Σωκράτη παρίστησιν αὐτὸν ὡς τὴν περίληψιν παντός Ἔρωτος ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον ὁ Σωκράτης προειπὼν τὰ περὶ Διοτίμας ἐξέθηκε· ὅτι δηλαδή ἐξετέλεσεν ἅπαντα τὰ χρέη αὐτοῦ πιστῶς καὶ ἐν ταὐτῷ καὶ ἐφιλοσόφει. Οὕτω ζητεῖ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Συμποσίῳ παραστῆσαι συμβεβηκός, ὅπερ εἶχεν ἂν χώραν ἐν Ἀθήναις πεπεισμένος ὅτι δυνατόν ἐστι πάντα φιλοσοφεῖν καὶ ἅμα καὶ τῷ τῇ πόλει καθῆκον ἱκανῶς καὶ προσηκόντως ἐπιτελεῖν. Ὁ Σωκράτης παρίσταται ἐνταῦθα ὡς ἡ συγκεκριμένη παράστασις πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὀργῶντος ἀθρώπου. —

Ἐνταῦθα κρίνομεν οὐκ ἀπο σκοποῦ βραχέα τινὰ περὶ δείπνων καὶ συμποσίων ἐν γένει τῶν ἀρχαίων εἰπεῖν καὶ δὴ πρὸς κατανόησιν τοῦ ἡμετέρου Συμποσίου. Τρίς εἴσθιον

---

1) Sauppe.

οἱ ἀρχαῖοι τῆς ἡμέρας καὶ δή παρ' Ὁμήρῳ μέν πρωίας ἄριστον, μεσημβρίας δεῖπνον καὶ ἑσπέρας δόρπον, παρὰ δὲ τοῖς Ἀττικοῖς πρωίας μέν ἀκράτισμα, μεσημβρίας ἄριστον, ἑσπέρας δεῖπνον, οὗ μέρη κύρια τὰ ἑξῆς· ὕδωρ κατὰ χειρός, θέσιν λαμβάνειν, εἴσοδος τραπέζης καὶ φαγητῶν, τρώγειν, ὕδωρ κατὰ χειρος, ἔξοδος τραπέζης, ἄκρατον πίνειν ἀγαθοῦ δαίμονος κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς τραπέζης, σπένδειν διὰ κεκραμένου οἴνου· τρεῖς γάρ ἦσαν κρατῆρες, ὧν τὸν μὲν πρῶτον Διός Ὀλυμπίου καὶ Θεῶν Ὀλυμπίων ἔλεγον, τὸν δὲ δεύτερον ἡρώων καὶ τὸν τρίτον σωτῆρος, καὶ ἐν τῷ σπένδειν παρῆσαν αὐλητρίδες, ἔπειτα παιανίζειν (Συμπ. 176 Ε), εἴσοδος δευτέρων τραπεζῶν, ἀρχή τοῦ καθ' αὐτὸ Συμποσίου ἤτοι πότου.

Ἀρχομένου τοῦ Συμποσίου μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου πάντοτε οἱ βουλόμενοι ἀπήρχοντο, ὅθεν „ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι" Cic. Tusc. 5, 41, 118.

Ψυκτῆρες, βαυκαλίδες θέρους ἐν χρήσει ἦσαν, ἐν δὲ τοῖς κρατῆρσιν ἤτοι τῷ ὑποχέειν ἢ τῷ ἐπιχέειν ἐχρῶντο, μεθ' ὃ διὰ οἰνοχόης ἢ κυάθου ἠρύοντο τὸν οἶνον. Κατά Ἡσίοδον τρίς ὕδατος προχέειν, τὸ δὲ τέταρτον ἵεμεν οἴνου, μετὰ ταῦτα 2 : 5 καὶ 2 : 3 καὶ ἴσον ἴσῳ παρὰ τοῖς φιλοπόταις· φιάλη δὲ ἢ κύλιξ συνήθης ἦν, δι' ἧς ἔπινον. Συμποσίαρχος ἢ βασιλεύς ὁ οἰκοδεσπότης ἢ ὅν ἄν ὁ κλῆρος ὁρίσειεν, ἔπινον δὲ ἐνδέξια (Ἰλ. Α, 597) προπίνειν φιλοτησίας ὀνομαστὶ εὐχόμενοι, σκόλια ᾄδοντες πρός λύραν κατά τινα περίοδον ἐξ ὑποδοχῆς ἢ δι' αἰσάκου ὁρίζοντες ἀλλήλους ἢ γρίφους καὶ κοττάβους παιδιάς δίκην παίζοντες.

Ἕκαστος θιασώτης εἶχε παῖδα ἴδιον πρὸς ὑπηρεσίαν (Συμπ. 175 Α) καὶ ἀνὰ δὺο μόνον κατεκλίνοντο πάντοτε ἐπὶ μιᾶς κλίνης, μόνη δὲ ἐξαίρεσις θεωρητέα ἡ ἐν Συμπ. 213 Α, καθ' ἣν τρεῖς ἐπὶ μιᾶς κλίνης κατακλίνονται· ὁ γάρ Ἀλκιβιάδης ἀκαίρως ἐλθὼν οὐχ εὑρίσκει θέσιν. Αὐλητρίδες ἦσαν ἢ παίζουσαι ἢ ᾄδουσαι σκόλια ἢ τρίτον μεταβαίνουσαι ἐπιδέξια εἰς ἕκαστον συμπότην καὶ μικρὸν διάλογον μετ' αὐτοῦ συνάπτουσαι, ὅπερ εὐγενέστερον, γενναιότερον, ἐλευθεριώτερον ἐνομίζετο.

1) Σημ. Περὶ τῶν ἐδεσμάτων κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα οὐδείς παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τῶν συμποσίων γίνεται λόγος, ὡς π. χ. παρὰ Πλάτωνι καὶ Ξενοφῶντι, ἀλλὰ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα καὶ ἑξῆς μεγίστης πολυτελείας καὶ δή ἰχθύων κατάλογον εὑρίσκομεν.

Καὶ Ἀριστοφάνης ἐν Σφηξὶν 1214—1222 ὡς ἑξῆς τὰ τοῦ δείπνου διέξεισι·

Τὰ γόνατ' ἔκτεινε καὶ γυμναστικῶς
ὑγρὸν χύτλασον σεαυτὸν ἐν τοῖς στρώμασιν.
ἔπειτ' ἐπαίνεσόν τι τῶν χαλκωμάτων,
ὀροφὴν θέασαι, κρεκάδι' αὐλῆς θαύμασον.
ὕδωρ κατὰ χειρός· τὰς τραπέζας ἐσφέρειν·
δειπνοῦμεν· ἀπονενίμμεθ'. ἤδη σπένδομεν, ...
αὐλητρὶς ἐνεφύσησεν· οἱ δὲ συμπόται
εἰσὶ Θεωρὸς Αἰσχίνης . . . . . .
τούτοις ξυνὼν τὰ σκόλια πῶς δέξει;

Καὶ Φιλόξενος ἐν „Δείπνῳ“ παρὰ Th. Bergk, Anth. Lyr. p. 492 ὡς ἑξῆς ἐν ἀποσπάσμασι·

1.

. . . . . . Κατὰ χειρὸς δ'
ἤλυθ' ὕδωρ· ἁπαλὸς παιδίσκος ἐν ἀργυρέᾳ πρόχῳ
φέρων ἐπέχευεν.
εἶτ' ἔφερε στέφανον λεπτᾶς ἀπὸ μυρτίδος εὐγνήτων
κλάδων δισύναπτον.

2.

Εἰς δ' ἔφερον διπλόοι παῖδες λιπαρῶπα τράπεζαν
ἄμμ', ἕτεροι δ' ἑτέραν, ἄλλοι δ' ἑτέραν μέχρι οὗ πλήρωσαν
οἶκον.

καὶ οὕτω ἐξακολουθεῖ μέχρι τέλους ὁ ποιητὴς χαριέντως συγγράφων πάντα τὰ τοῦ δείπνου.

Παρ' Ἀθηναίου δὲ V, 3 p. 186 D μανθάνομεν ὅτι· ἐδίδαξε δ' Ὅμηρος καὶ οὓς οὐ δεῖ καλεῖν, ἀλλ' αὐτομάτους ἰέναι πρεπόντως, ἐξ ἑνὸς τῶν ἀναγκαίων δεικνὺς τὴν τῶν ὁμοίων παρουσίαν Ἰλ. Β, 408 „αὐτόματος δὲ οἱ ἦλθε βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος“· δῆλον γὰρ ὡς οὔτε ἀδελφὸν οὔτε γονέας οὔτε γυναῖκα κλητέον οὔτ' εἴ τις ἰσοτίμους τινὰς τούτοις ἄγει· καὶ γὰρ ἂν ψυχρὸν εἴη καὶ ἄφιλον.

Πάντα δ' ὢν ἀκριβὴς Ὅμηρος καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο οὐ παρέλιπε, τὸ δεῖν θεραπεύσαντα τὸ σωμάτιον καὶ λουσάμενον ἰέναι πρὸς τὸ δεῖπνον . . . . . ἀπρεπὲς γὰρ ἦν, φησὶν Ἀριστοτέλης Fr. 165, ἥκειν εἰς τὸ συμπόσιον σὺν ἱδρῶτι πολλῷ καὶ κονιορτῷ . . . . καὶ πρὸ τοῦ θοινᾶσθαι δὲ ἃ δεῖ ποιεῖν ἡμᾶς διδάσκει πάλιν Ὅμηρος, ἀπαρχὰς τῶν βρωμάτων νέμειν τοῖς Θεοῖς . . . . καὶ σπονδοποι-

εἶταί γε τοὺς δαιτυμόνας . . . . ἅπερ καὶ Πλάτων φυλάττει κατὰ τὸ συμπόσιον. μετὰ γὰρ τὸ δειπνῆσαι σπονδάς τέ φησι ποιῆσαι καὶ τὸν θεὸν παιωνίσαντας τοῖς νομιζομένοις γέρασι Συμπ. 176 A *παραπλησίως δὲ καὶ Ξενοφῶν*"

Τὸ Πλατωνικόν συμπόσιον παρέχει ἡμῖν πιστήν εἰκόνα τῶν τότε ἠθῶν καὶ ἐθίμων περί συμποσίων καὶ ἐν γένει τοῦ βίου, παντὸς καλοῦ, θείου, λαμπροῦ, ὑψηλοῦ, ἐξόχου καὶ ἐπιφανοῦς ἐν τῇ τέχνῃ, τῷ βίῳ, τοῖς ἤθεσι, τῇ πολιτείᾳ, τῷ χαρακτῆρι, καὶ αὕτη ἐστίν ἡ ἱστορική ἀξία καὶ σημασία τοῦ Πλάτωνος.

Συμποσίαρχος οὐκ ἔστιν εὐθὺς ἀρχομένου τοῦ Συμποσίου, ἵνα μή προσκρούσηται ἴσως ὁ Πλάτων τῇ φιλοτιμίᾳ τῶν παρόντων προσώπων, καθ' ἡμᾶς· Καὶ ἠδύνατο μὲν τὸν οἰκοδεσπότην Ἀγάθωνα εἰς συμποσίαρχον προαγαγεῖν, ἀλλ' ἦν νεώτερος πολλῶν συνδαιτυμόνων, ἔπειτα δὲ καὶ τό ἔθιμον τοῦτο ἐν παρακμῇ ἦν· τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων κλήρῳ ἔδει τὸν συμποσίαρχον ὁρισθῆναι δηλον ὅτι καὶ πάλιν τὸν Πλάτωνα ποιῆσαι συμποσίαρχον, ὃν ἂν βούληται, ὅπερ οὐ συνέφερεν αὐτῷ· ὅθεν λίαν σοφῶς παρατρέχει τὸ σημεῖον τοῦτο, τὸν Ἀλκιβιάδην τελευταῖον αὐθαίρετον συμποσίαρχον δεικνύς ἡμῖν. Αἰνίγματα, σκόλια, γρῖφοι, κότταβοι, κιθαρίστριαι, ἐλλείπουσιν ἐνταῦθα· „ὅπου δὲ καλοί κἀγαθοὶ συμπόται καὶ πεπαιδευμένοι εἰσίν, οὐκ ἂν ἴδοις οὔτ' αὐλητρίδας οὔτε ὀρχηστρίδας οὔτε ψαλτρίας, ἀλλ' αὐτούς αὑτοῖς ἱκανούς ὄντας συνεῖναι ἄνευ τῶν λήρων τε καὶ παιδιῶν τούτων διὰ τῆς αὐτῶν φωνῆς, λέγοντάς τε καὶ ἀκούοντας ἐν μέρει ἑαυτῶν κοσμίως, κἂν πάνυ πολύν οἶνον πίωσιν" 1).

Ἔστι τοῦτο αὐτόχρημα φιλοσοφικὸν συμπόσιον und „wer beim Plato gespeist hat, befindet sich auch am andern Tage wohl." — *„Ἀλλ' ἕτερον οὐκ ἔλαττον ὑπῆρχε τοῦτο τοῖς παρὰ Πλάτωνι δειπνήσασιν, ἡ τῶν λαληθέντων παρὰ πότον ἀναθεώρησις· αἱ μέν γὰρ τῶν ἡδυπαθούντων ἡδοναί τὴν ἀνάμνησιν ἀνελεύθερον ἔχουσι καὶ ἄλλως ἐξίτηλον, ὥσπερ ὀσμὴν ἕωλον ἢ κνίσσαν ἐναπολειπομένην. . Προβλημάτων δέ καὶ λόγων φιλοσόφων ὑποθέσεις αὐτοὺς τοὺς μεμνημένους εὐφραίνουσιν ἀεί πρόσφατοι παροῦσαι καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας οὐχ ἧττον ἑστιᾶσθαι παρέχουσι τοῖς αὐτοῖς*

1) Πρωταγόρ. 347 D.

ἀκούοντας καὶ μεταλαμβάνοντας· ὅπου καὶ νῦν τῶν Σωκρατικῶν συμποσίων μετουσία καὶ ἀπόλαυσίς ἐστι τοῖς φιλολόγοις, ὥσπερ αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς τότε δειπνοῦσι· καίτοι εἰ τὰ σωματικὰ τὰς ἡδονὰς παρεῖχον, ἔδει καὶ Ξενοφῶντα καὶ Πλάτωνα μὴ τῶν λαληθέντων, ἀλλὰ τῶν παρατεθέντων ἐν Καλλίου καὶ Ἀγάθωνος ὄψων καὶ πεμμάτων καὶ τραγημάτων ἀπογραφὴν ἀπολιπεῖν· νῦν δ' ἐκεῖνα μέν οὐδέποτε, καίπερ ὡς εἰκός ἐκ παρασκευῆς γενόμενα καὶ δαπάνης, λόγου τινός ἠξιώθη, τὰ δὲ φιλοσοφηθέντα μετὰ παιδιᾶς σπουδάζοντες εἰς γραφὴν ἀπετίθεντο καὶ κατέλιπον παραδείγματα τοῦ μὴ μόνον συνεῖναι διὰ λόγων ἀλλήλοις παρὰ πότον, ἀλλὰ καὶ μεμνῆσθαι τῶν λαληθέντων" [1]).

„Καὶ γὰρ αἱ μὲν τῶν λογίων ἀνδρῶν ἑστιάσεις τροφάς καὶ πόσεις καὶ τὰ ἐν συμποσίοις τερπνά πάρεργα ποιοῦνται, λόγων δὲ εἰσι κατὰ τὸ ἀληθές κοινωνίαι τε καὶ διατριβαί, ὡς δηλοῖ τὰ ὑπό Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος καὶ Πλουτάρχου καὶ ἄλλων ἱστορηθέντα συμπόσια· αἱ δέ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων εἰς τρυφὴν τεταμέναι καὶ τὰς σωματικάς ἀπολαύσεις τῷ σιτισμῷ τῶν ἀλόγων ζῴων ἐοίκασι· διό καλῶς εἴρηται, ὅτι ἡ χωρίς λόγων τράπεζα φάτνης οὐδὲν διαφέρει" [2]).

„Καὶ γὰρ δοκεῖ μοι τό περί ποιήσεως διαλέγεσθαι ὁμοιότατον εἶναι τοῖς συμποσίοις τοῖς τῶν φαύλων καὶ ἀγοραίων ἀνθρώπων· καὶ γάρ οὗτοι διὰ τό μή δύνασθαι ἀλλήλοις δι' ἑαυτῶν συνεῖναι ἐν τῷ πότῳ μηδέ διὰ τῆς ἑαυτῶν φωνῆς καὶ τῶν λόγων τῶν ἑαυτῶν ὑπό ἀπαιδευσίας τιμίας ποιοῦσι τὰς αὐλητρίδας, πολλοῦ μισθούμενοι ἀλλοτρίαν φωνήν τὴν τῶν αὐλῶν καὶ διὰ τῆς ἐκείνων φωνῆς ἀλλήλοις σύνεισιν" [3]).

„Ἀνδρί μέν αὐλητῆρι θεοί νόον οὐκ ἐνεφύσησαν,
ἀλλ' ἅμα τῷ φυσῆν χὠ νόος ἐκπέταται" [4]).

Ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος ἀμίμητός ἐστιν, ἀφελής ἀνευπάθους καὶ ῥητορικῆς, „φησί δὲ Ἀριστοτέλης τὴν τῶν λόγων αὐτοῦ ἰδέαν μεταξύ ποιήματος εἶναι καὶ πεζοῦ λόγου" [5]).

1) Plutarch. quaest. conv. VI. prooem. p. 686.
2) Simplicius in Epicte t. 33, 6 p. 266.
3) Πρωταγόρ. p. 347 C.
4) Fragm. adespote, Bergk p. 540.
5) Λαερτ. Διογ. III, 37.

„Mit Dichtungen können sie nicht verglichen werden, denn sie selbst sind Gedichte (*οἱ Διάγογοι*)". (Lehrs).

Ἰδοὺ τί καὶ ὁ Κικέρων λέγει.

„Quamquam enim et philosophi quidam ornate locuti sunt: siquidem et Theophrastus divinitate loquendi nomen invenit, et Aristoteles Isocratem ipsum lacessivit, et Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt, et longe omnium, quicumque scripserunt aut locuti sunt, extitit et suavitate princeps Plato, tamen horum oratio neque nervos neque aculeos oratorios ac forenses nabet" [1]).

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸ Συμπόσιον, ἵνα ἐν αὐτῷ θαυμάσωμεν τὸν Πλάτωνα παρατιθέμενοι τὰς ἑξῆς μαρτυρίας λογίων ἀνδρῶν καὶ δὴ προτάττομεν ὅτι ἐγράφη τοῦτο ἐν ἀκμαίᾳ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ἀνεξάντλητος παραγωγικὴ δύναμις μετὰ νεκανικῆς φαιδρότητος συνδεδεμένη ἦν. Περί τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρομεν ἐν πρώτοις ὅτι· „οἱ ἐκ πραγμάτων ὑπό τοῦ Πλάτωνος ἐπιγεγραμμένοι διάλογοι, καὶ μὴ ἐκ προσώπων ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης ἢ Φαίδων, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς διαλόγοις ζητουμένων πραγμάτων, ἀλλ' οὐ τῶν περιστατικῶν, ὥσπερ τό συμπόσιον, οὗτοι δ' οὖν πάντες ἀπὸ τοῦ προηγουμένου προβλήματος ἔχουσιν ἐπιγραφήν" [2]).

Ὅτι δὲ τὸ „περὶ ἀγαθοῦ" ἢ „περὶ Ἔρωτος" προσθήκη ἐστί γραμματικοῦ τινος καὶ πιθανῶς τοῦ Θρασύλλου ἢ Δερκυλλίδου οὐδεμιᾶς χρήζει συζητήσεως. Μαρτύριον τῆς ὀρθῆς ἐκφορᾶς „Συμπόσιον" καὶ οὐχί „Ξυμπόσιον" ἔστωσαν τὰ ἑξῆς· „Atticis et quidem solis, est propripríum *Ξύν* scribere pro *Σύν*. Verum illa literae mutatione non aequo omnes Attici, nec in iisdem utuntur vocabulis. Qui veterem *Ἀτθίδα* secutus est Thucydides, singulis propemodum habet paginis *Ξύν, Ξυμβάλλειν, Ξυντιθέναι, Ξύμμαχος, Ξυμφορά.* Aristophanes etiam hoc multo frequentius, quam alterum illud. In Platone autem, Demosthene atque aliis, qui novam et emolitam Atticae dialecti formam usurparunt, tantum non semper legas *Συνιέναι, Συντιθέναι, Σύμμαχος*" [3]).

Περὶ τοῦ συγγράμματος οὖν τούτου τοῦ Πλάτωνος τοῦ δαιμονιωτάτου ἀναγινώσκομεν τάδε· „Jener Wunder-

1) Cic. orat. 19, 62.

2) Proclus in plat. de re P. p, 350.

3) Im Reitzischen Lucian T. I. p. 94.

bau des platonischen Gastmahls, „den wir nur mit schüchternem Zagen betreten dürfen“, jener, wie die alten sagten, sanfte, geräuschlose Strom der schmeidig wie Oel dahin fliessenden Rede, verbunden mit Grossartigkeit in Gedanken und Ausdruck, jene Erhabenheit platonischer Sprache, die man des Jupiter nicht unwürdig fand, im Verein mit lauterer Unschuld und kindlicher Naivität, die an die Bildsäulen des Parthenon erinnern, und wie die Werke des Phidias und seiner Zeitgenossen bei allen Grossartigen eine gewisse kindliche Anmuth uns empfinden lassen. Ist Plato überhaupt Meister in Handlungen der Sprache, so scheint er im Symposion sich selbst zu übertreffen und den Namen zu rechtfertigen, den man ihm schon im Alterthum gegeben hat: Homer der Philosophen. Wie lebendig treten auch im Symposion die handelnden Personen vor die Seele des Lesers, so dass man sich mitten unter die Gäste des platonischen Mahles versetzt glaubt! Wie herrlich vor allen erscheint uns der Lehrer des Plato, Socrates! Ein Drama, meinen wir, werde vor uns aufgeführt, das uns anschaulich, wie irgend ein Erzeugnis der dramatischen Kunst der Alten, die einzelnen mitwirkenden Personen in so bestimmten Zügen vorhält, dass wir auch nach so lang dazwischen liegenden Zeitraume uns für sie interessirt sehen.“ [1])

Τὰ αὐτὰ περίπου λέγει καὶ τὸ ἑξῆς·

„Zu der poetischen Wahrheit aber, die man von Werken der beschriebenen Gattung zu fordern berechtigt ist, gehört vor allen Dingen, dass die darin auftretenden Personen alle nach ihrem individuellen Charakter, nach ihrer eigenen Sprache reden. Den Dichter oder den Dialogisten wünscht der Leser, gleich wie im Drama, vom Schauplatz hinweg, er will unter die aufgeführte Gesellschaft selbst versetzt sein. In dieser Kunst ist Platon nach allgemeinem Geständniss überall Meister, aber man muss gestehen, dass er hier im Symposion beinahe sich selbst zu übertreffen scheint; und diese Schrift wäre allein hinreichend den Namen des Homers der Philosophen, den ihm ein gewisser Alter aus mehreren Gründen beilegte, zu rechtfertigen.“ [2])

---

1) Platonische Studien, G. Schwanitz.

2) Fr. A. Wolf, Platons Gastmahl, 1782, p. LIII.

καὶ τάδε· „Aber auch so haben wir allen Grund der Kunst, mit welcher Platon seine Muster nachgebildet hat, unsere volle Bewunderung zu zollen. In der That liesse sich schwer ein anderes Werk im ganzen Alterthume namhaft machen, in welchem Vorzüglicheres in Bezug auf feine stilistische Beobachtung und Nachahmungstalent geleistet worden wäre, als im Symposion.“ [1])

Προσθετέον ἔτι καὶ τὰ ἑπόμενα·

„In dem unerschöpflich reichen Blüthengarten der griechischen Literatur gehören die Werke des Philosophen Plato ohne allen Zweifel zu den allerschönsten Blumen. Abgesehen von allen anderen Vorzügen derselben, herrscht darin ein so schöner Enthusiasmus für die Erkenntnis der Wahrheit und eine so reine Freude an der gefundenen Wahrheit, dass sie jeder Leser, der sich in diese Worte versenkt, in eine gleiche Stimmung versetzen und ihn mit der uneigennützigen Freude erfüllen müssen, dass es dem Menschengeiste vergönnt ist, nach dem höchsten zu streben und es im Geist und Gemüth aufzunehmen. Dieses erhabene Gefühl der Wahrheit giebt sich denn auch in der von jeher bewunderten platonischen Sprache zu erkennen. In der That hat diese Sprache durchweg etwas gehobenes, welches dem erhabenen Gefühle der Wahrheit einen würdigen und erhabenen Ausdruck giebt. Man kann kaum etwas Lichtvolleres und Klareres finden, als die platonische Sprache. Sie giebt die Gedanken, auf deren Erkenntnis es ankommt, so vollständig, so angemessen, so deutlich und klar wieder, dass sie stets als ein treues Spiegelbild des Gedankens erscheint. Diese Eigenschaft der platonischen Sprache, wonach durch dieselbe das Allgemeine stets in der angemessensten Weise veranschaulicht wird, hängt aber schon mehr mit einer zweiten Eigenthümlichkeit der platonischen Werke zusammen, nämlich mit ihrer Kunstform. Plato erscheint als der Mann, der den Uebergang von der griechischen Kunst zur griechischen Philosophie repräsentiert, und seine Werke legen Zeugnis ab von dieser eigenthümlichen Stellung des Philosophen. Es sind allerdings philosophische Werke, aber Werke, in welchen der philosophische Gedanke eine so anmuthige, anschauliche

2) K. O. Müller, Griech. Litt. Gesch.

und individuell abgegrenzte Gestalt angenommen hat, dass sie eben so sehr als Kunstwerke können betrachtet und bezeichnet werden, und dass sie eben deshalb gleichsam die Brücke von der Kunst zur Philosophie bilden." 1)

Περί τῆς πρὸς ἄλληλα ἀναλογίας ἀμφοτέρων τῶν συμποσίων, τοῦ Πλάτωνος δηλονότι καὶ Ξενοφῶντος ἀναφέρομεν τάδε· „Das Gastmahl des Xenophon zeigt den Socrates mehr in der äusseren Hülle, wie es hier im Gleichnisse heisst; das Innere, das Götterbild, erschliesst es nicht, wie auch sonst das, was er verborgen und sich selbst unbewusst, an höherer Wahrheit, an Ideen in sich trug, bei dem treuen Nacherzähler seiner Worte nicht enthüllt wird. Zwar war dies innere Gold nicht so gerade wie Platon es uns vorzeigt. Aber waren des Sokrates Ideen auch nicht genau den Platonischen gleich, so waren sie ihnen doch, wie beide zusammen der reinen Wahrheit, sehr verwandt." 2) *καὶ ταῦτα.*

„Nachdem er die schöne Ermahnung des Sokrates zum mässigen Trinken aus Xenophons Tischgespräch (II, 24—27) hingesetzt hat, fährt er fort: *Εἰς ταῦτά τις ἀποβλέπων τὰ τοῦ καλοῦ Ξενοφῶντος, ἐπιγινώσκειν δυνήσεται, ἥν εἶχε πρὸς αὐτόν ὁ λαμπρότατος Πλάτων ζηλοτυπίαν, ἤ τάχα φιλονείκως εἶχον ἀρχῆθεν πρὸς ἑαυτοὺς οἱ ἄνδρες οὗτοι, αἰσθόμενοι τῆς ἰδίας ἑκάτερος ἀρετῆς· καὶ ἴσως καὶ περὶ πρωτείων διεφέροντο· οὐ μόνον ἐξ ὧν περὶ Κύρου εἰρήκασι τεκμαιρομένοις ἡμῖν, ἀλλὰ κἀκ τῶν αὐτῶν ὑποθέσεων συμπόσια μέν γὰρ γεγράφασιν ἀμφότεροι, καὶ ἐν αὐτοῖς ὁ μὲν τὰς αὐλητρίδας ἐκβάλλει, ὁ δὲ εἰσάγει. καὶ ὁ μέν, ὡς πρόκειται, παραιτεῖται πίνειν μεγάλοις ποτηρίοις, ὁ δὲ τὸν Σωκράτη παράγει τῷ ψυκτῆρι πίνοντα μέχρι τῆς ἕω. κἂν τῷ περί ψυχῆς δὲ ὁ Πλάτων καταλεγόμενος ἕκαστον τῶν παρατυχόντων, οὐδὲ κατὰ μικρόν τοῦ Ξενοφῶντος μέμνηται*". (*ὁ Ξενοφῶν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους οὐκ ἦν ἐν Ἀθήναις, ὅθεν πῶς ἠδύνατο ἐν Φαίδωνι ὀνομάσαι Πλάτωνα τοῦτον*) 3); *Καὶ τάδε·*

„Litterarum graecarum praeclarissimis monumentis

1) J. H. Deinhardt, über den Inhalt und Zusammenhang von Plato's Symposion. Gymn.-Progr. Bromberg 1865.

2) Arnold, Plato's Werke erklärt, Erfurt 1855. Einleitung.

3) *Ἀθην Δειπνοσ.* XI. p. 504 E.

annumeranda sunt et ab omnibus, qui ea norunt, annumerantur illa duo, symposia dicta, alterum Xenophontis, alterum Platonis. Utrique convivium quoddam festum Socratis praesentia celebre factum causam et argumentum obtulisse videtur, ita tamen, ut scriptores non referrant historica fide, quid quisque convivarum dixerit et egerit, sed, ut quae de re fama acceperant, licentia poetica usi, legibus artis dialogicae obsecuti, pro lubitu pertractarent, mutarent, exornarent, amplificarent, consilioque, quod sibi proposuerant, accommodarent, idque iis licebat facere eo liberius, quum, quo tempore isti sermones ederentur, ut credere par est, illorum, quo loquentes introduxerant, nullus adhuc in vivis esset, itaque gaudebant quidlibet fingendi potestate integra. Nemo aderat, qui eos erroris aut fraudis sive piae sive impiae coarguere posset. De Platone saltem id vix dubitandum est. Exstant enim indicia, unde coniicere licet, eius Symposium non prius scriptum esse quam quatuordecim annis post Socratis mortem, cui epulae commemoratae, quibus ipse interfuerat, diu praecessisse videtur.

Utrisque operis finis primarius est is, ut Socratis virtus et sapientia etiam in iocosis, conspicua expresse adumbretur, immortalitati commendetur. Ambo hunc finem aequaliter assequuntur, diversis tamen artificiis." [1])

Ἐνταῦθα δοκεῖ ἡμῖν προσθεῖναι ὅτι ὁ Sauppe *πεπεισμένος ἐστὶ τὸν Πλότωνα δεύτερον μετὰ Ξενοφῶντα τό συμπόσιον γεγραφέναι.*

Τούτων ἐκτεθέντων μεταβαίνομεν εἰς τὸ περὶ Μύθων, Δαιμόνων, Διοτίμας, Ἀλληγοριῶν καὶ Ἀναχρονισμῶν ζήτημα τοῦ Συμποσίου τοῦ Πλάτωνος, ἵνα βραχέα τινὰ καὶ περὶ τούτων εἰπόντες καὶ συμπληρώσαντες τό πρῶτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας ἡμῶν, τό εἰσαγωγικόν ὡς ἔπος εἰπεῖν, μεταβῶμεν εἰς τό δεύτερον ἤτοι τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀριστοτεχνήματος τούτου τοῦ Πλάτωνος καὶ εἰπόντες ὁμοίως αὐτόθι τὰ δοκοῦντα ἡμῖν προσθῶμεν καὶ τρίτον μὲρος περί τῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν, ἅς ἐκ τῆς μελέτης τοῦ κειμηλίου τούτου τοῦ φιλοσοφικοῦ τῆς λαμπρᾶς ἀρχαιότητος ἠρυσάμεθα· Καὶ πρῶτον περὶ Μύθων τοῦ λόγου ὄντος δοκεῖ ἡμῖν τὰς ἐπί τούτων δόξας τῶν λογίων παραθεῖναι·

1) Index praelectiorum, Bonnae 1839.

„Plato sowohl als Aristoteles sprechen das Bewusstsein aus, dass Dichterworte und mythische Anschauungen wohl die Wahrheit enthalten, doch niemals als Beweise in philosophischen Untersuchungen dienen können.“ 1)

καί· „Die platonische Philosophie giebt stets Alles in Allem. Sie ist freigebig, wie die Natur, durchaus lebendig und lebenerweckend, wie der Athem lebendiger Existenz und befruchtenden Geistes. Sie ist am weitesten entfernt von der Aengstlichkeit philosophischer Systemsucht. Wie die freie Natur selbst, welche ihre Gegensätze nicht mathematisch getrennt auseinanderhält, nicht Licht und Finsternis in zwei Behälter sondert, sondern in einem bunten Farbenspiel sanfter Mannigfaltigkeit durcheinander spielen lässt.“2)
καὶ τάδε·

„Aber wenn, wie bei Platon, geschmackvoll und schön das Tiefste und wissenschaftlichste ausgesprochen wird, so wollen wir dankbar, und zumal für die ersten Schritte, die Beispiele, das Reden „von Eseln, Schmieden, Schustern“ annehmen und dazu selbst die Mythen und Allegorien . . . Das Schwierigste bei diesen ist oft den verborgenen Zusammenhang und Platons wirkliche Meinung zu erkennen; die Ironie, Bilder, Mythen umhüllen und verbergen jene oft.“3) καὶ τά ἑξῆς·
„um nun „in jenen heiteren Regionen,
wo die reinen Formen wohnen“
mit Phantasie und Empfindung verweilen zu können, dazu musste auch aus der farblosen Abstraktion hinausgegangen, es musste auch mit Gleichnisseu und Mythen gesprochen werden.“ 4)

καί· „Wie die Philosophie überhaupt, so ging auch die Griechische von Religion aus; denn die Grundideen, die fast in jedem philosophischen System der Griechen, nur in verschiedenen Formen, wiederkehren, waren die ursprünglichen Lehren ihrer Religion, und zwar die esoterischen, orphisch-mystischen, von denen sich die exoterische Volksreligion als Mythologie durch die späteren Dichter abtrennte. Die eso-

1) H. Th. Rötscher, Bromberg 1832.
2) Fortlage, Philos. Medit. über Plat. Symp. Heidelberg 1835.
3) A. Arnold, Platon's Werke erkl. Einl. 1855. Erfurt.
4) Lehrs, Plato's Phädr. u. Gastm. Einleit. 1870. Leipzig.

terischen Lehren lebten als Religionslehren in den Mysterien, als philosophische Ideen und Grundsätze in den Systemen eines Pythagoras, Platon u. a. fort, bis auf die neuplatonische Philosophie herab, wo sie vom griechischen Realismus entbunden in ihre Urquelle, den Orientalismus, zurückkehrten.

Zuerst trat das reale Element der Religion aus der Einheit mit der Philosophie heraus: die Mythologie wurde freie Dichtung, äusseres Leben. Die Mythen waren jetzt nicht mehr Sinnbilder eines Höheren, das keine äussere, noch so schön gebildete Form darzustellen vermag, sondern durch die Dichter, als Volkskünstler, wurde die äussere, schöne Gestaltung zum Wesen erhoben, und die Idee oder die tiefere Bedeutung des Mythos trat zurück.

Dieser Mythologie, die sich in ein bloss äusseres, formelles Leben zu verlieren strebte, trat die Philosophie entgegen, um den freien Geist zu retten und den Buchstaben zu zerbrechen. Darum lebten fast alle wahren Philosophen des Alterthums mit der Poesie, als der eigentlichen Volkskunst, in Feindschaft, wie Herakleitos, Xenophanes, Platon u. a.“[1])

καὶ· „Je distingue dans platon l'écrivain, le philosophe et le législateur. Comme écrivain il a voulu orner ses discours de fictions propres à délasser l'esprit et à regouir l'imagination: je les nommerais fables poetiques, parcequ' elles semblent appartenir davantage à la poesie. Comme philosophe il a été quelquefois obligé de traiter des matières, sur lesquelles il est impossible de se procurer aucune certitude, il leur a laissé le voile de l'allegorie, sous lesquelles elles étaient enveloppèes dès le premier temps: c'est ce que j' appellerai fables theologiques. Enfin comme législateur il a cru devoir se mettre à la portée de ceux qu'il voulait instruire, proportionner ses leçons à leurs faiblesse, et les tromper même quelquefois pour leur avantage: c'est qui a donné naissance aux fables politiques. P. 186: Platon n'éléve point l'édifice de sa legislation sur un fondement aussi ruineux que le sont les fables, mais sur les maximes les plus saines de la philosophie et de la raison; les fables n'y entrent qu'en qualité de supplement, pour servir la raison, et non pour la combattre.

---

1) Fr. Ast, Grunds. d. Griech. Philos. 1825. p. 46.

Si tous les hommes naissaient raisonnables, s'ils avaient tous reçu de la nature un jugement droit et l'amour de la verité, les fables seraient inutiles, et Platon, serait inexcusable d'en avoir inseré dans ses lois: mais comme tous naissent enfans c'est à dire incapables de raisonnement et pleins de goût pour le merveilleux et pour les fables, comme le peuple, c'est à dire le grand nombre, conserve toute sa vie le goût de l'enfance."[1]) *καὶ τά ἑξῆς*·

„In verschiedenen Dialogen Platons sind dergleichen Mythen, oder Erzählungen aus der ältesten oder auch aus einer uns fremden und unbekannten Welt eingewebt, wobei die Absichten des Philosophen nicht immer dieselben sein konnten. Im Protagoras, Gorgias, Phädrus, im letzten Buch der Republik und anderwärts findet man sie; und die Fabel von der Insel Atlantis im Kritias ist bekannt genug, da sie unschuldiger Weise in vorigen Zeiten zu mancherlei historischen und geographischen Untersuchungen Anlass gegeben hat. Die allhier von Aristophanes erzählte könnte uns auf einige vielleicht nicht unwichtige Betrachtungen führen, wenn hier der Ort zu einer so weitläufigen Untersuchung wäre. Ob Platon solche aus dem Kopfe gedichtet, oder aus einer älteren Urkunde entlehnt, oder ob er wenigstens den ersten Stoff dazu in Dichtern seiner Nation fand, — wie es z. B. nicht unwahrscheinlich ist, dass er die von der Unterwelt aus alten, jetzt verlorene Orphikern schöpfte — kann ich, da ich hierin auf keine gewisse Spur habe kommen können, nicht sagen."[2]) *καὶ*·

„Die platonischen Mythen deuten mit einem Wort fast immer auf eine Lücke der wissenschaftlichen Erkenntnis: sie treten da ein, wo etwas dargestellt werden soll, was der Philosoph zwar als wirklich anerkennt, dessen wissenschaftliche Feststellung aber über seine Mittel hinausgeht."[3]) *καὶ*·

„Eine mythische Darstellung werde überall da erfolgen, wo ein Knotenpunkt in der Lehre Platons selbst eintritt zwischen wahrhaft Seiendem, das in begrifflicher Untersuchung,

1) Carnier: Memoires de l'Academie des inscriptions, T. XXXII, p. 166 ss.

2) Fr. A. Wolf, Gastm. Leipzig 1782, p. LXXII.

3) Zeller, Die Philos. d. Griech. II. 2. Aufl. p. 362.

und einem Werdeprozess, der in einer ergänzenden Anschauung die entsprechende Darstellungsform findet."[1])

Καὶ ταῦτα μὲν ἄνδρες λόγιοι περί μύθων εἰρήκασιν, ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Πλάτων τοὺς τῶν ποιητῶν μύθους ἐπικοσμήσας καὶ βελτίους ποιήσας καὶ πᾶν ἐπιλήψιμον τούτων ἀποῤῥίψας καὶ πολλοὺς διὰ τῆς Ἑλληνικῆς φαντασίας αὐτοῦ πλάσας, „ὡς ἀνέπλαττε Πλάτων πεπλασμένα θαύματα εἰδώς"[2]), *καὶ ταῖς Μούσαις ἁπάσαις χαριέντως χαριζόμενος,* „nur ein so durchaus poetisches Volk konnte Plato hervorbringen, in ihm sprach sich der poetische Charakter der Griechen philosophisch aus"[3]). *συνήνου ἐν ἑαυτῷ συλλήβδην ἁπάσας τὰς ἀρετὰς τοῦ διδασκάλου Σωκράτους, χρώμενος μύθοις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ οὕτω φιλοσοφῶν ἐμυθολόγει καὶ μυθολογῶν ἐφιλοσόφει ἐμμένων πιστῶς τῇ μεθόδῳ τοῦ Σωκράτους πρὸς τό φιλοσοφεῖν ἀλληγορικῶς διὰ μύθων καὶ οὕτω χρηστοήθειαν καὶ τρόπους καλοὺς πρακτικῶς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καὶ οὐχί ἀεροβατῶν ἀφῃρημένως καὶ ἀκαταλήπτως τοῖς πολλοῖς, ὅπερ ἐμίσει Σωκράτης, τοῖς ἀνθρώποις ἐμποιῆσαι.* „Socrates autem primus philosophiam devocavit e coelo, et in urbitus collocavit, et in domos etiam introduxit, et coëgit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere. Cuius multiplex ratio disputandi rerumque varietas et ingenii magnitudo, platonis memoria et litteris consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum". Cic. Tusc. quaest. V, 4. *Καὶ πράγματι πῶς ἄλλως ἠδύνατο ἡ φιλοσοφία κατελθεῖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς πόλεις καὶ οἴκους, εἰμή συμμορφουμένη τοῖς ἤθεσι καὶ ἐθίμοις καὶ μυθολογικῶς φιλοσοφοῦσα καὶ φιλοσοφικῶς μυθολογοῦσα ἐν Ἑλλάδι ἔνθα ἡ φαντασία τόσον ἡδέως πέτεται ὑψουμένη; Ὁ Πλάτων κατὰ πάντα μιμητὴς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Σωκράτους ἐγένετο, „ὅστις οὔτε βάθρα θεὶς οὔτ' εἰς θρόνον καθίσας, οὔτε ὥραν διατριβῆς ἢ περιπάτου τοῖς γνωρίμοις τεταγμένην φυλάττων, ἀλλά συμπαίζων, ὅτε τύχοι, καὶ συμπίνων, καὶ συστρατευόμενος ἐνίοις καὶ συναγοράζων, τέλος δὲ καὶ συνδεδε-*

---

1) Deuschle, Plat. M. 10.

2) *Ἀθην Δειπνοσ.* XI, p. 505 E.

3) Heeren, Ideen Tom. III, p. 1.

μένος καὶ πίνων τὸ φάρμακον ἐφιλοσόφει“ 1). *Πῶς ἠδύνατο ὁ Σωκράτης ἄλλως μετὰ τῶν διαφόρων τάξεων τῶν πολιτῶν φιλοσοφεῖν εἰ μὴ διὰ μύθων, παροιμιῶν, ἀλληγοριῶν, εἰρωνειῶν καὶ τῶν τοιούτων, καὶ πῶς ἄλλως ὁ Πλάτων ἀκολουθῶν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ καὶ σέβων τὰς παραδόσεις καὶ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τοῦ δημοσίου, εἰ μὴ διὰ παρομοίου τρόπου φιλοσοφεῖν; τούτων οὕτως ἐχόντων τὸ μυθολογεῖν ἔγκειται ἐν τῇ πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ λόγῳ ἔθους Ἑλληνικοῦ καὶ δὴ Πλατωνικοῦ, λόγῳ ταῖς Μούσαις ἀφιερωμένης ψυχῆς, ἤτοι ποιητικῇ ἐξουσίᾳ, λόγῳ χάριτος λόγου.*

Ἤδη μεταβαίνομεν εἰς τὸ περὶ Δαιμόνων ζήτημα παρατιθέμενοι τάδε· „Temeraria admodum minimeque probabilis videdur v. cl. Tennemanni sententia. Hic scilicet putabat platonem minime credidisse, esse Daemones; eorum tantum meminisse, ne aperte sese opponere videretur populi opinionibus religionisque Graecae placitis; quaecumque de iis dicat, lusui magis ingenii tribuenda esse. Sententiam autem suam non multis argumentis comprobatum ivit v. d. quod maximum ipsi videtur, nusquam scilicet in Timaeo Daemones memorari, nobis, ut aperte falsum, nihili videtur. Ceterum, quin serio maxime de Daemonibus disserat philosophus, nemo dubitet, qui platonis ironiam intelligit dictionisque observavit rationem, qua uti solet, ubi assensum fingit, revera autem assentientibus illudit.“ 2) *καὶ* G. Schwanitz *νομίζει ὅτι ὁ Πλάτων δαίμοσιν οὐκ ἐπίστευεν, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ καὶ ταῖς θρησκευτικαῖς πεποιθήσεσι τῶν ἀνθρώπων προσκρούσηται, ἀναφέρει αὐτοὺς σημαίνων διὰ τούτων* die Vernunft *καὶ οὐδὲν πλέον· τὸ δὲ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους κατ᾽ αὐτὸν ὁμοίως* der ahnende Blick *ἤτοι* die Vernunft *ἐστιν. Ἡμεῖς συντομίας χάριν παρατρέχοντες τὰς τῶν πολλῶν περὶ τούτου δόξας λέγομεν ὅτι οὐ δυνάμεθα συμφρονῆσαι τοῖς λέγουσιν ὅτι οἱ δαίμονες καὶ ἡ λατρεία τούτων ἐξ Ἀνατολῆς ἦλθον· ἡ γὰρ ἀνθρωπεία φύσις πανταχοῦ καὶ πάντοτε καὶ μάλιστα ὅσῳ ἀμαθεστέρα τυγχάνει οὖσα, τόσῳ, πλείω περὶ Δαιμόνων καὶ μυθοποιίας τούτων πλάττει καὶ κενοδοξεῖ· Ὅθεν καθ᾽ ἡμᾶς τὴν ἀξίαν καὶ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀγνοοῦσι καὶ οὐκ ὀρθῶς κρίνουσιν οἱ διδακτοὺς*

1) *Πλουταρχ.* an senigerenda sit resp. c. 26.

2) Tidemann, de deo Platonis p. 119 sq.

βουλόμενοι τοὺς περὶ δαιμόνων μύθους καί οὐχί ἐμφύτους παντί ἀνθρώπῳ ὄντι πάσης χώρας καὶ παντός χρόνου, καὶ τοῦτό ἐστι καθ' ἡμᾶς τὸ μόνον ἀληθές γινώσκοντας ὅτι ἡ ὀλίγον ὑψηλοτέρα τῆς τῶν δαιμόνων, ἡ περί θεοῦ ἰδέα καὶ δόξα, ἡ κατ' οὐσίαν ὅμως ἴσα δυναμένη ἐκείνῃ, οὐ διδακτή, ἀλλ' ἔμφυτός ἐστιν.

Ἡ περὶ δαιμόνων αὕτη δόξα οὐχί βεβαίως τοῦ Πλάτωνος, ἀλλά τῶν συγχρόνων αὐτῷ διήκει διὰ τῶν χρόνων τῶν Νεοπλατωνικῶν βαθμηδόν ὑπό τῆς φιλοσοφίας ἐπηρεαζομένη μέχρι ἡμῶν εἰς τὴν ἰδέαν τῶν ἀγγέλων μεταμορφωθεῖσα καὶ τίς οἶδεν ὁποίας ἄλλας μορφάς ἔτι διά τοῦ χρόνου λήψεται, ἀλλ, ἀείποτε κατ' οὐσίαν ἔσται ἡ αὐτή οὖσα, οἵα ἡ τοῦ πρώτου τόν πόδα ἐπὶ τῆς γῆς θέντος καὶ ζῆν ἀρξαμένου ἀνθρώπου. Πᾶν γὰρ τὸ ἀνθρώπινον γένος καθ' ἡμᾶς φέρεται καὶ ἐνεργεῖ ἐντός φαύλου τινός οὕτως εἰπεῖν φιλοσοφικοῦ κύκλου καὶ τό ἕν ἀρχικὸν, ὅπερ ἀντικείμενον σκέψεων πολλῶν φιλοσοφικῶν καί μελέτης βαθείας ποτέ ἐγένετο, ἀφανιζόμενον διὰ τοῦ χρόνου ἐπανέρχεται διαδοχικῶς κατὰ περιόδους, ἀλλ' ὑπό ἀλλοίαν μορφήν βασανίζον τὸν πεπερασμένον νοῦν τοῦ ἀνθρώπου ὅλως ὡς νέον παρουσιαζόμενον καὶ εἰδικὰς σκέψεις, μελέτας καὶ λύσεις ἀπαιτοῦν. Τὰ δεσμὰ τοῦ φαύλου τούτου κύκλου οὐδέποτε ἡ ἀνθρωπεία φύσις διαῤῥήξει, ἀλλά καὶ οὐδέποτε ἐν ἀπογνώσει ἔσται ἐν ταῖς ἀλυσιτελέσι φιλοσοφικαῖς ἐρεύναις αὐτῆς, ἐν αἷς ἅμα καὶ ἡδονὴν εὑρίσκει ὡς ὁ πάντοτε καινήν οἰόμενος τὴν παλαιάν αὑτοῦ παιδιὰν παῖς χρόνου ἐγγενομένου καὶ τῆς τάξεως τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν συστατικῶν μεταβεβλημένης.

Εὔκαιρον δοκεῖ ἡμῖν τινα καὶ περὶ Διοτίμας εἰπεῖν· Καὶ ὅτι μὲν ὡς πρόσωπον ἐθεώρησάν τινες αὐτήν ἱστορικόν τοῖς τοῦ Πλάτωνος πειθόμενοι λόγοις, ὅτι ἐκ Μαντινείας ἦν καὶ τἄλλα, τοῦτο βεβαίως ἐστίν ἀνάληθες· περί τοῦ ἐναντίου δέ ὁμολογοῦσιν Κρίτων, Τίμαιος καί Πολιτεία, ἐν ᾗ εἴς τινα Ἀρμένιον ἀποδίδωσιν ὅσα ὁ Σωκράτης εἰπεῖν οὐ βούλεται φοβούμενος μή οὐ πιστός γένηται· παραλείπομεν τὴν Ἀσπασίαν ἐν Μενεξένῳ λόγῳ νοθείας.

Ἰδού τί περί τούτου λόγιοι ἄνδρες λέγουσι·

„Plato legt alle Erörterungen der Diotima in den Mund, weil er nur so, ohne die Urbanität zu verletzen, welche die

ganze Situation forderte, die scharfe Polemik gegen die vorgetragenen Ansichten führen konnte. Zugleich hatte er damit den mythisch-dogmatischen Charakter der Rede motivirt und konnte ohne Verletzung des historischen Bildes den Sokrates diesem die Ansichten in den Mund legen, welche erst in seinem System gereift waren."[1]) καὶ·

„Quia quamvis clarum eius (Diotimae) nomen apud antiquos scriptores fuerit, omnis huius famae auctoritas ad unum platonem redit, cuius quum fides in rebus historicis tradendis neque in aliis dialogis neque in ipso convivio satis firma inveniatur, haud profecto difficilis est suspicio, mulierem, cuius nulla alliunde notitia ad nos pervenerit, ad praesentis demnum disputationis usum fictam esse, ne Socrates ex sua ipsius persona disserere videretur, quae ad eius ingenio et philosophandi ratione nimis abhorrerent."[2]) καὶ.

Wer erinnere sich nicht der leuchtenden Beispiele aus Homer, wer nicht, dass die Götter selbst zur Mittheilung ihrer Orakelsprüche sich Frauen wählten? Wer nicht der Dichterinnen unter den Frauen, die, seien sie auch vereinzelte Erscheinungen, doch den Beweis lieferten, dass Bildung bei Frauen gefunden werde?[3]) καὶ κατά Schlegel:

„Plato durch seinen Lehrer Sokrates mit wenigen Meisterzügen eine Frau verewigte, die sein tiefes Gefühl und die hohen Ideen seiner Vernunft gleich sehr befriedigte, die Diotima, in welcher sich die Anmuth einer Aspasia, die Seele einer Sappho mit hoher Selbstständigkeit vermählte, deren edel begeistertes Gemüth uns ein Bild der vollendeten Menschheit darstellte. „Τινές τῇ Πυθίᾳ καὶ τῇ ἱερείᾳ τῆς Δωδώνης παραβάλλουσιν αὐτὴν. Τάδε λέγει καὶ Stark: „conjecture que Socrates avait refusé de se faire imitier, dans la crainte qu'en découvrant les grandes verités de la philosophie, il ne fut accusé de trahir la doctrine des mysteres. Cette hypothése ingénieuse etablit une grande conformité entre le but secret des mystéres et celui des philosophes. Cette conformité peut être révoqué en doute. La philosophie avait aussi sa doctrine ésoterique; mais celle-lá

1) Adolf Ostendorf, Schleswig-Progr. 1874.

2) C. Fr. Hermann, de Socratis magistr. p. 14.

3) G. Schwanitz, Platon. Studien, Frankfurt a. M. 1864.

devait consister plutôt en speculations hardies, qu'en traditions religieuses. La philosophie et les mystéres se rencontraient dans leurs commun mépris pour le culte populaire: mais l'opposition de la philosophie et de la mystagogie sur tous les autres points n'en est pas moins un fait positif. On s'accorde asser généralement à regarder le Socrate de platon comme un personage tout-á-fait idéalisé. Ce qui confirme cette observation, ce sont les éloges des mysteres que platon met fréquemment dans la bouche de son maître."[1])

Ἡ Διοτίμα χρῆται κατὰ τὸν τρόπον τῶν Πυθαγορείων καὶ δὴ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἐκφράσεσι, καὶ δή κατὰ τρεῖς βαθμούς, πρῶτον καθαρίζει πάντα μέλλοντα μυηθῆναι ἐκ τῶν πεπλανημένων ἰδεῶν αὐτοῦ, δεύτερον μυεῖ καὶ τρίτον ζητεῖ ὑψῶσαι αὐτὸν εἰς Ἐπόπτην, ἐάν πρὸς τοῦτο δυνάμεις κέκτηται.

Ἡ Διοτίμα ἤτοι θεότιμος = θεοτίμητος, Θέογν. p. 881 *θεοῖοι φίλος, θεότιμος καί Πίνδ. Ἴσθμ.* V, 15 Diss. *θεότιμος ἐών, οὐδέν ἕτερόν ἐστιν ἤ πρόσωπον ἰδανικόν, καθ' ἡμᾶς, δι' οὗ ὁ Πλάτων ποιεῖ τὸν Σωκράτη λέγοντα, ἵνα μή ἐγείρῃ τόν φθόνον, ἵνα μείνῃ ὁ Σωκράτης ἀπαθής συμπότης ἵνα σκώψῃ τοὺς πρόσθεν εἰρηκότας διά ξένου στόματος, διὰ τοῦ στόματος τῆς ἀληθείας, ἵνα μείνῃ πιστός ἐν τῇ μετριοφροσύνῃ αὐτοῖ „ἕν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα". „φιλεῖ γάρ ὀκνεῖν πρᾶγμ' ἀνήρ πράσσων μέγα". Σοφ. Ἠλ.* v. 320. *πρὸς τούτοις ἵνα μή γένηται διδάσκαλος ἐν συνουσίᾳ πότου, τοὐθόπερ πάντοτε ὡς κανών ἰσχύει παρά τοῖς εὖ ἠγμένοις καὶ ἵνα ἔχῃ οὕτω τό ὑπεύθυνον ἡ Διοτίμα ὡς μαντική γυνή καὶ οὐχί μαντινική ἤτοι ἄλλαις λέξεσι λεγόμενον τό δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους καὶ οὐχί αὐτός ὁ Σωκράτης, ὅθεν καθ' ἡμᾶς παιδιᾷ χρῆται ὁ Πλάτων ταῖς λέξεσι μαντικῇ καὶ μαντινικῇ· „τὰ γάρ τοι κατὰ τό εἰκός ξυντιθέντι οὐ πιστά, ἐπειδὰν τό θεῖόν τις προσθῇ τῷ λόγῳ, οὐ πάντῃ ἄπιστα φαίνεται"* [2]). *Ὅτι δὲ ἐνταῦθα Διοτίμα ἐστί καὶ οὐχί Διότιμος ἀρκεῖ ἡμῖν παραβάλλειν ταύτῃ τήν Πυθίαν, Γῆν, Σελήνην, Μοῦσαν, Φύσιν, Ἀνάγκην, Βίαν κτλ., ἐν αἷς ἡ τοῦ τόκου ἔννοια ἔγκειται ὡς ἐν γένει ἐν τῇ πα-*

---

1) Stark, über die Myster. 5. p. 76.

2) Arriani Anabasis, 5, 1, 2.

ραγωγικῇ δυνάμει τοῦ θήλεος γένους, εἰς ἣν ἀποβλέποντες πάντα τὰ τοιαύτης φύσεως ὄντα οἷον· μαντείας, ἐμπνεύσεις, θυσίας, δεήσεις, εὐχάς, ἀρὰς κτλ. θηλυκῷ γένει ἐξέφερον οἱ ἀρχαῖοι.

Περί δὲ Ἀναχρονισμῶν ἔν τε τῷ Συμποσίῳ καί ἐν γένει παρὰ Πλάτωνι, ὃν ἔσκωψε καὶ ῥήτωρ τις ἐπὶ τῷ Ἀναχρονισμῷ τοῦ Συμποσίου (193 A) λέγων „εἰ μή ἄρα ἐν τῷ ἠλυσίῳ πεδίῳ τό συμπόσιον συνεκροτεῖτο“ [1]· ὁ γὰρ Σωκράτης πρό πεντεκαίδεκα ἤδη ἐτῶν ἐν τοῖς Πολλοῖς ἦν, ἴσως δὲ καὶ Ἀριστοφάνης, ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς·

„Der Dialogist nimmt sich sogar öfters Freiheiten heraus, die man sonst nur einem Dichter gestattet, und manche, die selbst bei einem Dichter Aufsehen machen. So stellt er Personen aus verschiedenen Zeitaltern zusammen, legt ihnen Sachen in den Mund, die ihnen entweder niemals in den Sinn gekommen waren, oder lässt sie auch wohl Begebenheiten erzählen, die sich erst nach ihrer Lebenszeit zugetragen haben“ [2]. Ἀλλ' ἡμεῖς συμφωνοῦμεν περί τούτου τῷ Göthe λέγοντι· „alle Poesie sich eigentlich in Anachronismen bewegt“. Τί δέ εἴποι ἄν τις περί ἀλληγορικῶν ἐκφράσεων καὶ παραβολῶν καὶ εἰκόνων, αἵτινες διὰ τῶν Νεοπλατωνικῶν ὡσεί διὰ γεφύρας ἀφίκοντο εἰς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους καὶ ὧν γέμει ἡ Καινή Διαθήκη; οὐδέν βεβαίως ἕτερον, εἰ μή ὅτι ἡ τοῦ Πλάτωνος φύσει ποιητική Μοῦσα ἐμιμήσατο ζωηρότατα τὴν ζῶσαν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους, ὅστις τὴν ἀθανασίαν αὐτοῦ τῷ Πλάτωνι ὀφείλει, ὡς καὶ ὁ Πλάτων τό εἶναι αὐτοῦ τῷ Σωκράτει, οὐδέτερος, ἄνευ τοῦ ἑτέρου ἦν ἄν μέγας, ἔξοχος, ἔνδοξος, σοφός, δαιμόνιος, θεῖος, Μνημοσύνῃ φίλος, πάμμεγας καὶ σοφίης διδάσκαλος.

---

1) Aristid. K. A. p. 155, b. ed. pr.

2) Fr. A. Wolf, Plato's Gastm. Leipzig 1782, p. LI.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

„Ταῦτα μὲν οὕτως ἴσθι· κακοῖσι δὲ μὴ προσομίλει
ἀνδράσιν, ἀλλ' αἰεὶ τῶν ἀγαθῶν ἔχεο·
καὶ παρὰ τοῖσιν πῖνε καὶ ἔσθιε, καὶ μετὰ τοῖσιν
ἵζε, καὶ ἅνδανε τοῖς, ὧν μεγάλη δύναμις.
ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ μαθήσεαι· ἢν δὲ κακοῖσιν
συμμίσγῃς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον.
Ταῦτα μαθὼν ἀγαθοῖσιν ὁμίλεε, καί ποτε φήσεις
εὖ συμβουλεύειν τοῖσι φίλοισιν ἐμέ.“ (Θέογνις).

Τὸ περὶ Ἔρωτος θέμα τοῦ Πλατωνικοῦ Συμποσίου ἐν ἱστορικῇ οὕτως εἰπεῖν συνόψει ἔδοξεν ἡμῖν προτάξαι· Δύναμις ἐσωτερικὴ ἀκαταμάχητός ἐστιν ὁ ἔρως· οἱ Ἕλληνες ἐξετίμων μεγάλως πᾶσαν πρᾶξιν ἐρωτικῆς ἀφοσιώσεως· οἷον ὁ Ἀντίλοχος ὑπερασπίζων τὸν γέροντα πατέρα Νέστορα θυσιάζεται, ἡ Ἄλκηστις ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς Ἀδμήτου ἀποθνήσκει, ὁ Ὀρφεὺς χάριν τῆς Εὐρυδίκης κατέρχεται εἰς τὸν Ἅδην, ὁ Πειρίθους συνοδεύει τῷ Θησεῖ ἐν τῇ ἐπικινδύνῳ πορείᾳ καὶ ἅπαντες οὗτοι θαυμάζονται καὶ τιμῶνται τὰ μέγιστα. Παρ' Ἕλλησιν ὁ Ἔρως ἦν κατάστασις παντὸς ἀνθρώπου ὄντος· οὕτω π. χ. παρ' Ὁμήρῳ ὡς ἐπίθετον προτάσσεται παντὸς καλοῦ κἀγαθοῦ ἀνδρὸς ἡ λέξις φίλος· καὶ ὅτι ἡ λέξις φιλαυτία ἐγωισμὸν δηλοῦσα σημαίνει τι ἀπάνθρωπον καὶ μὴ συνᾷδον τῷ προορισμῷ τοῦ ἀνδρὸς δῆλον. Τὸ αὐτὸ σημαίνει καὶ τὸ τοῦ Αἰσχίνου (2, 146) ὅτι εἰ μὲν προδότης ἦν, ἦν ἂν τὴν ψυχὴν ἄστοργος, ὅθεν ἡ ἀστοργίᾳ δηλοῖ τι ἀδόκιμον, ἀπόβλητον καὶ φαῦλον, ὡς καὶ παρὰ Ξενοφ. Ἀναβ. 2, 6, 23 περὶ τοῦ Θεσσαλοῦ Μένωνος λέγεται ὅτι ἀδύνατον ἦν αὐτῷ ἀγαπῆσαι ἄνθρωπον. Τοὐναντίον φιλόστοργος, Κύρου παιδ. 1, 3, 2. 1, 4, 3. καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ πολλάκις σημαίνει τι ἐπιδοκιμάσιμον, εὐάρεστον αἴσθημα καὶ Ἰσοκρ. 2, 15, ὅς ἀπαιτεῖ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν πολιτείαν ὡς πρώτην παρὰ τῶν ἡγεμόνων καὶ βασιλέων ἀρετήν.

Μεταξὺ συγγενῶν, συζύγων, ξένων, φίλων φράσεις ἐπὶ τούτῳ ἦσαν αἱ ἑξῆς· φιλεῖν, στέργειν, ἀγαπᾶν. Ἐν τῇ συνειδήσει ὅμως τοῦ λαοῦ ἕτερός τις ἔρως ἐπίσης καλούμενος ὡς πάθος ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα ἢ πρὸς παῖδας ἦν

καὶ ὅστις παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις εἰς ἰδανικόν τι καὶ εὐγενὲς ὑψώθη. Ὁ τρόπος καὶ ἡ συνουσία ἐν ἡλικίᾳ ἀνδρός πρός παῖδα ἐν δωρικαῖς πόλεσιν, ἐν Σπάρτῃ καὶ Κρήτῃ ἐνομίσθη ὡς οὐσιῶδες μέσον ἠθικῆς μορφώσεως· ἀπό τούτου καὶ αἱ φράσεις αἴτας καὶ εἰσπλήνας. Ἐν Φαίδρῳ ὁ ἔρως θεωρεῖται ὡς μόνος δυνάμενος ὑπεκκαῦσαι τὴν πρὸς ἀρετήν διευθυνομένην φιλοτιμίαν· ὅθεν ἐν Θήβαις ὁ ἱερός λόχος ἐξ ἐρωμένων καὶ ἐραστῶν. Πλούταρ. Πελοπ. 18, 19. *Ἐν Ἀθήναις ὅμως ὑψηλότερον περὶ ἔρωτος ἐλογίζοντο, εἰ καὶ ὁ λόγος τοῦ Διοδότου παρὰ Θουκυδ.* 3, 45, 5, *ὑλικῶς ἑρμηνεύεται, σημαίνει κατὰ βάθος διανοητικὴν ἐξευγένισιν,* insofern darin die Wirkung eines auf seine Aeusserungen unverwandt gerichteten und für ihren Reiz empfänglichen Schauens erkannt werden konnte; daher konnte der Perikles des Thucydides in der Leichenrede (2, 43, 1) seine Athener auffordern, den Nutzen der Vertheidigung des Vaterlandes nicht bloss in Gedanken zu betrachten, sondern die Macht des Staates alltäglich in ihrer thatsächlichen Kraft anzuschauen und Liebhaber — *ἐρασταὶ* — derselben zu werden. *Τήν αὐτήν ἰδέαν λέγει καὶ Δημοσθένης ἄνευ τῆς λέξεως „ἔρως" περί Στεφαν.* 68 *λέγων ὅτι τοῖς Ἀθηναίοις προσήκει* nicht muthlos die Freiheit aufzugeben, da sie in Allem, was sie hören, und in allen Anschauungen — *θεωρήμασι* — Denkmäler der Tugend der Vorfahren vor sich haben, und sein Appel an den ermuthigenden Einfluss solcher Erinnerungszeichen in zwei anderen Reden 15, 35, 22, 13 zeigt die gleiche Auffassung. Die Anschauung vermittelte dem Volke die gewaltigsten Eindrücke und die nachhaltigsten Sinneswandlungen. Was Anschauen für die Griechen bedeutete, das empfindet man vielleicht am meisten in den begeisterten Worten, mit welchen Pindar im Eingange der vierten isthmischen Ode die Personification derselben, die Göttin Theia, preist, die er Mutter des Helios nennt und auf die er den Reiz des Goldes und des Anblicks der Wettkämpfe, d. h. wohl des grössten Genusses, den die Griechen kannten, zurückführt. In Betreff ihres sittlichen Einflusses aber ist das Lob lehrreich, welches *Ἰσοκράτης* in den Ermahnungen an *Νικοκλῆς* 48, 49 den dramatischen Dichtern spendet, weil sie es verstanden haben, die bedeutungsvollen Sagen

der Vorzeit nicht bloss dem Ohre, sondern auch dem Auge vorzuführen und dadurch Wirkungen zu erzielen, die blossen Ermahnungen unerreichbar sein würden. Wer die Herzen der Griechen am meisten ergreifen wollte, musste bei ihnen jene Seite berühren, in welcher ihre Fähigkeit die herrlichsten Kunstschöpfungen hervorzubringen, in welcher ebenso ihre leidenschaftliche Hingebung an den Anblick schöner Formen wurzelte.

Von diesem Punkte aus ist der Schlüssel zu einer der eigenthümlichsten Aeusserungen griechischer Denkweise zu gewinnen, zu der Stellung, welche Platon dem *Ἔρως* in seinem ethischen Systeme angewiesen hat. Nach ihm ist es des Menschen Bestimmung so viel als möglich die Wiedererinnerung der ewigen Ideen in sich zu wecken, welche er einst im Zustande der Präexistenz geschaut hat, ihren Inhalt zum Gegenstande der Erkenntnis zu machen, ihn Andern mitzutheilen, ihn dem Leben einzubilden, aber der Weg hierzu führt durch den auf das Schöne gerichteten *Ἔρως*. Den Grund sprechen zwei sich ergänzende Ausführungen im *Φαῖδρος* 249 D — 253 C und im *Συμπόσιον* 204 C — 212 A aus. Nach der ersteren ist von allen Ideen die des Schönen diejenige, welche in ihren irdischen Abbildern am wenigsten verdunkelt ist und daraus am reinsten hervorleuchtet, so dass durch die Begegnung mit ihnen in jedem edleren Sinne die Erinnerung an das einst Erblickte und an die damalige Gottesgemeinschaft mächtig entzündet und als Folge davon ein Gefühl staunender Verehrung geweckt wird, welches der Seele Schwungkraft giebt und sie befähigt sowohl selbst nach Gottähnlichkeit zu streben als den mit Liebe umfassten Gegenstand ihr zuzuführen; nur ist die Art derselben je nach dem Gotte verschieden, dem die sie suchende Seele in jenem früheren Sein sich angeschlossen hat. Nach der letzteren ist das Streben nach Theilnahme an der Unsterblichkeit durch leibliche oder geistige Fortpflanzung für den Menschen eine unabweisliche Nothwendigkeit, aber für die eine wie für die andere bedarf er den Reiz des Schönen, denn wie Frauenschönheit die Bedingung der leiblichen Fortpflanzung ist, so wird der Trieb zur Zeugung edler Gedanken in einer fremden Seele zunächst durch den Anblick eines

schönen Jünglings geweckt. Von da aus erweitert sich dann allmählich die Kraft des Geistes, indem ihre Wirkung nicht mehr an die einzelne schöne Gestalt gebunden bleibt, sondern ebenso durch eine jede andere und in noch höherem Maasse durch eine schöne Seele hervorgerufen wird; im Zusammenhange damit bildet sich die Fähigkeit aus auch in der Sitte, im Gesetz, in der Erkenntnis das Schöne mit liebendem Auge zu erfassen und durch dasselbe zu schöpferischen Fortzeugen erregt zu werden bis zuletzt die ewige Idee den Schönen selbst sich mit ihrem überwältigenden Glanze dem inneren Blick erschliesst. So vieles hierin auch den Stempel der eigensten Invidualität des Philosophen trägt, so ist doch gewiss, dass er aus der Seele seines Volkes heraus spricht, wenn er dem Zauber des Schönen die entscheidendste Bedeutung in der Entwickelung des Menschen zu höherem Sein beimisst" [1]). *Ταῦτα ἐν ὀλίγοις περὶ τῆς ἱστορικῆς σημασίας τοῦ Ἔρωτος ἱκανὰ ἡμῖν δοκεῖ, περὶ δὲ τῆς αναλογίας τοῦ ἐν Φαίδρῳ καὶ Συμποσίῳ Ἔρωτος καὶ τὰ ἑξῆς μνείας ἄξια νομίζομεν.*

„Das Symposion enthält nun die aufsteigende Reihe der Erscheinungsformen des *Ἔρως* bis zur Philosophie. Im *Φαῖδρος* der *Ἔρως* als göttliche Raserei, im *Συμπόσιον* als freundlicher *Δαίμων* definirt wird. Tiefer geht der Unterschied, dass im *Φαῖδρος* die Beziehung der Liebe auf die sinnliche Schönheit, oder wenigstens auf das persönliche Verhältnis zwischen Liebhaber und Geliebte, auch auf der höchsten Stufe festgehalten wird, während dies im *Συμπόσιον* ausdrücklich als etwas verkehrtes bezeichnet wird. Man wird nicht fehl gehen, wenn man darin einen Fortschritt platonischen Denkens sieht. Der wirkliche Unterschied der beiden Dialogen beruht auf der Tendenz *τῶν δύο διαλόγων*, von denen jener die rechte Bildung des Menschen, seine Erziehung zur Philosophie behandelt, ihren Beginn scharf sondernd von den Missbildungen, die ihren Platz einzunehmen trachten, und ihre Normalität erweisend als der Beschaffenheit der menschlichen Seele, der sie allein gerecht werde, während dieser das ganze Leben in seinen kräftigsten Aeusserungen als beherrscht darstellt von einem einzigen Ziel,

1) L. Schmidt, Ethik d. alten Griech. Bd. 1, p. 204–209.

das von verschiedenen in verschiedenem Maasse, völlig nur von denen erreicht werde, deren Streben zur Philosophie führe. Dort sind die anderen Gestaltungen des Ἔρως im Gegensatz zu dem Philosophischen, hier im positiven Verhältnis aufgefasst; dort wird die Erklärung der wunderbaren Macht des Ἔρως gegeben durch den Hinweis auf die Natur des Menschen, wie sie durch die Berufung auf die Allgewalt des Zieles, welches allen sterblichen Geschöpfen den Impuls der Thätigkeit giebt. Daher fällt das Gewicht, das dort auf die Präexistenz und deren Bezeugung — die Wiedererinnerung gelegt wird, hier auf die Unsterblichkeit, die Bedingung wahren Glückes, des ewigen Besitzes des Guten. Beide Darstellungnn vereinigt zeigen uns den Ἔρως nach seinem Ursprung und Ziele: der Anamneses und der Unsterblichkeit, nach der Form seines Wirkens: die Ausgestaltung aller Keime des leiblichen und geistigen Organismus, und endlich nach dem ihn erregenden und erziehenden Prinzip: der Schönheit. Das ist der Ἔρως in der platonischen Auffassung. Setzen wir diese Resultate mit den Grundzügen seiner Weltanschauung in Verbindung, so haben wir die Antwort auf die Frage, wie er diesen Trieb zum Träger der höchsten Entwikelung des Menschen habe machen können."[1])

Καὶ τάδε· „Wie im *Φαῖδρος* ist die Liebe, personificirt als Ἔρως, das Thema; hier wie dort werden Reden darüber gehalten, worauf philosophisches folgt; dann geht es, in beiden Gesprächen, über zu dem Schönen, was mit dem Wahren und Guten eins ist; aber hier läuft der fernere Weg auseinander. Im Gastmahl nimmt er seine Richtung auf die Ideen hin, zeigt, wie man von den Sinneswahrnehmungen zu Begriffen, und von diesen zu den Ideen aufsteigt, und zwar an dem Beispiele des Schönen. Einen zweiten Theil des Inhalts finden wir in der Charakteristik des Sokrates und in der glänzenden Lobrede auf ihn; alles von einem lebendigen dramatischen Bilde umgeben. Alle Standpunkte und Töne erscheinen, Scherz und Ernst wechseln ab, oder verschmelzen sich; Witz, Geist, Tiefe, Mannigfaltigkeit bereiten uns in ihrem Vereine ein Festmahl, wie man wohl

---

1) Adolf Ostendorf, Schleswig-Progr. 1874.

sonst ein ähnliches der Art schwerlich wo antreffen wird.“ [1]) Ἡ δὲ ὑπόθεσις τοῦ Συμποσίου καὶ αἱ διάφοροι ἐπ᾽ αὐτοῦ τῶν λογίων ἀνδρῶν κρίσεις εἰσὶν αἵδε· „Τῷ 416 ἔτει νικήσας ὁ Ἀγάθων προσεκάλεσεν εἰς συμπόσιον, nachdem, τὴν προτεραίαν δηλονότι, das eigentliche Siegesdankopfer gefeiert war, hatte Ἀγάθων als Nachfeier ein Gastmahl veranstaltet. Die Philosophie zeigt Platon, dass einen jeden Ort zu einem Tempel der Weisheit umzuschaffen vermag. Denn es ist, wie Schleiermacher treffend sagt, das Συμπόσιον dazu bestimmt, das Gebiet der Liebe in seinem ganzen Umfange zu verzeichnen. Durch alle Arten der Liebe, mit Hervorhebung ihrer Ausartung, erhebt sich Platon stufenweise zu dem denkbarsten Höhepunkte, zu der vollkommenen Liebe als dem Inbegriff alles Schönen und Guten, die wir in der christlichen Offenbarung in dem einen Gotte wiederfinden, der sich selbst die Liebe nennt . . . . . . Hiermit sind wir zu der möglichst klaren Gotteserkenntniss durch den sich selbst überlassenen Menschengeist angelangt. Obgleich es bei alledem zweifelhaft erscheint, ob Plato sich Gott als die höchste Ursache alles Schönen und Guten, als den Grund und das Ziel aller Liebe persönlich gedacht habe, so steht doch soviel fest, dass er zu seiner idealen Anschauung von der Liebe als der Begeisterung für das Schöne, an sich Gute, nur vermöge seines ihm eigenthümlichen Gottesbegriffes kommen konnte. Dieses absolut Gute als der letzte Grund aller wahren Liebe ist auf eine den Menschen wahrhaft veredelnde Weise über die griechischen Götter erhaben . . . . Wir brauchen nur auf die erste Zeit der christlichen Kirche hinzuweisen, um darzuthun, dass die Liebe zum höchsten Gute den Menschen zu dem grössten Opfer, zur Hingabe seines eigenen Lebens begeistert . . . . So tritt uns in dem Συμπόσιον eine positivere Anschauung entgegen, der ein Leben ohne Genuss ein allzu abstraktes, eintöniges erscheint und die neben dem Guten auch dem Schönen, neben dem inneren geistigen Leben auch dem Genusse des äusseren sinnlichen sein Recht angedeihen lässt. Es charakterisiert uns das Συμπόσιον seinen Meister als das Prototyp eines ächten Griechen, als den Sohn eines Volkes, das hoch-

1) Arnold, Platon. Werke erklärt. Erfurt 1855.

begabt unter allen übrigen dasteht, aber auch mehr als irgend eines geeignet ist, den sinnlichen Versuchungen zu erliegen, auf Irrwege zu gerathen, die auf das christliche Gefühl, — gelinde ausgedrückt, — betrübend und verletzend einwirken.“[1])

„Der Höhepunkt von Platons schriftstellerischer Thätigkeit und eines der vollendetsten Werke aller Zeiten und Literaturen, gleich vorzüglich durch Reichthum und Tiefe der Gedanken wie Mannigfaltigkeit und Schönheit der Form, lebendigste Einkleidung, meisterhafte Charakterzeichnung und anmuthige Sprache ist das *Συμπόσιον*. Gegenstand ist der *Ἔρως*, der in den Reden des *Φαῖδρος*, *Πανσανίας*, *Ἐρυξίμαχος*, *Ἀριστοφάνης* immer tiefer gefasst, von *Ἀγάθων* gorgianisch gepriesen, von *Σωκράτης* aber zum Triebe nach dem Absolute verklärt wird, worauf *Ἀλκιβιάδης* den *Σωκράτης* selbst als Verwircklichung dieses *Ἔρως* hinstellt. Fiction Zeit der Handlung J. 416, der Erzählung etwa 402, Abfassung nach J. 385. *Σοφιστικοῦ στοιχείου χώραν ὑπέχουσιν Φαῖδρος, Πανσανίας, Ἀγάθων καὶ Ἐρυξίμαχος, ἀλαζὼν ἰατροσοφιστής, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς* Folie *τῷ λόγῳ τοῦ Σωκράτους· ὑπερεπλεόναζε γὰρ ἐν τῷ Ἀθήνησι βίῳ ἡ σοφιστική. ὁ Ἀγάθων παρίσταται ὡς* gutmüthig, weichlich und eitel“ [2]).

„Platons *Συμπόσιον* ist eine Art von Poem, wozu alle Musen beigetragen haben, und worin der Verfasser die ganze Fülle seiner Phantasie, seines Witzes und attischen Salzes, seiner Wohlredenheit und Darstellungskunst, wie aus Amaltheas unerschöpflichem Zauberhorn, auf seine Leser herabschüttet; ein bei nächtlicher Lampe mit grösstem Fleiss ausgemeisseltes, polirtes und vollendetes Werk, womit er uns zeigen wollte, dass es nur auf ihn ankomme, ob er unter den Rednern oder Dichtern, Sophisten oder Sehern seiner Zeit der Erste sein wolle.“[3]) *καὶ ταῦτα·*

„In Platos Philosophie vereinigt sich nicht allein die Ethik des Sokrates, die Metaphysik des Parmenides, die Naturphilosophie des Heraklit, die Kabalistik der Pythagoreer,

---

1) Brede, Ethik d. Plat. Symp. 1870.

2) G. Schwanitz.

3) Wielands Aristipp. 3. Buch 12. Bv.

der Scharfsinn der Sophisten, die Beredtsamkeit der Rhetoren, die Ueberreste alter orphischer Theosophie, sondern der Gliedbau platonischer Philosohpie ist weit und grandios genug, um selbst vielen Erfindungen aus der Metaphysik der Neuzeit einen bequemen und guten Platz in seiner Mitte zu verstatten. Abgesehen von Leibnitz, Spinoza und anderen, welche selbst aus platonischen Quellen schöpften und an platonische Ideen sich hielten, entfernen sich nicht einmal die durchaus neu scheinenden Prinzipien des kantischen Ideenkreises aus dem philosophischen Beobachtungskreise des Plato.“[1])

Καὶ ταῦτα μὲν δίκην εἰσαγωγῆς τοῦ παρόντος δευτέρου μέρους τῆς πραγματείας ἡμῶν προτάξαντες εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἐξοχώτατον τοῦτο προϊὸν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, τὸ Συμπόσιον, τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦτο κατὰ τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν ὕλην, τό παρὰ πάντων ὡς τοιοῦτον ὁμολογούμενον καὶ εἰς οὐδενὸς ἔθνους γραμματολογίαν ἁπαντῶν διῆκον ἀπὸ τῆς 172 A *σελίδος μέχρι τῆς* 223 E *τῆς ἐκδόσεως Ἑρίκου Στεφάνου καὶ ὡς ἑξῆς διαιρούμενον·* 172 A *μέχρι* 178 A *εἰσαγωγή τοῦ παντός ἔργου,* 178 A *μέχρι* 180 C *λόγος Φαίδρου,* 180 C *μέχρι* 185 C *λόγος Πανσανίου,* 185 C *μέχρι* 185 E *ἐπεισόδιον,* 185 E *μέχρι* 189 A *λόγος Ἐρυξιμάχου,* 189 A *μέχρι* 189 C *ἐπεισόδιον,* 189 C *μέχρι* 193 D *λόγος Ἀριστοφάνους,* 194 D *μέχρι* 194 E *ἐπεισόδιον,* 194 E *μέχρι* 198 A *λόγος Ἀγάθωνος,* 198 A *μέχρι* 199 D *ἐπεισόδιον* 189 D *μέχρι* 212 D *λόγος Σωκράτους,* 212 D *μέχρι* 215 A *ἐπεισόδιον,* 215 A *μέχρι* 222 C *λόγος Ἀλκιβιάδου,* 222 C *μέχρι* 223 E *ἐπεισόδιον καὶ τέλος τοῦ Συμποσίου· ἤτοι ἡ εἰσαγωγή κατέχει ὀλίγον πλέον τοῦ* $^1/_8$ *τοῦ σύμπαντος ἔργου, ὁ λόγος τοῦ Φαίδρου τὸ* $^1/_{22}$, *ὁ τοῦ Πανσανίου τό* $^1/_9$, *ὁ τοῦ Ἐρυξιμάχου τό* $^1/_{17}$, *ὁ τοῦ Ἀριστοφάνους τό* $^1/_{11}$, *ὁ τοῦ Ἀγάθωνος τό* $^1/_{17}$, *ὁ τοῦ Σωκράτους ἀκριβῶς τό* $^1/_4$, *ὁ τοῦ Ἀλκιβιάδου τό* $^1/_7$.

Ἤδη προβαίνομεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐξέτασιν ἑκάστου τῶν μερῶν ἰδίᾳ ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς περιλαμβανούσης διάλογον μικρόν μεταξύ Ἀπολλοδώρου καὶ Γλαύκωνος περὶ τοῦ χρόνου τοῦ συμποσίου τοῦ Ἀγάθωνος

1) Fortlage, Philosoph. Medit. über Plat. Symp. Heidelberg 1835.

καὶ περί Ἀριστοδήμου, παρ' οὗ ἤκουσε πρῶτον τὰ τοῦ συμποσίου ὁ Ἀπολλόδωρος καὶ διηγεῖται ταῦτα τοῖς ἑταίροις διὰ πολλῶν ἐπεισοδίων ἱστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν σημασίαν κεκτημένων καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν Σωκράτη ἀναφερομένων καὶ οὕτω δι' ὀλίγων λέξεων περιγραφομένου τοῦ δείπνου μεταβαίνει εἰς τὰ τοῦ Συμποσίου, ὅπερ τῇ προτάσει τοῦ Παυσανίου καὶ τῇ κοινῇ ὁμολογίᾳ πάντων οὐχί διὰ μέθης διεξάγεται, ἀλλά τῇ προτάσει τοῦ Ἐρυξιμάχου ἐξ ὀνόματος τοῦ Φαίδρου διὰ λόγων· „ἕκαστον λόγον εἰπεῖν Ἔρωτος ἐπιδέξια ὡς ἂν δύνηται κάλλιστον, ἄρχειν δὲ Φαῖδρον πρῶτον, ἐπειδή καὶ πρῶτος κατάκειται καὶ ἔστιν ἅμα πατὴρ τοῦ λόγου“ 177 D. *„Ἀλλ' ἐμοί δοκεῖ τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα οὐ μόνον τὰ μετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιομνημόνευτα εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ταῖς παιδιαῖς“*. (*Ξενοφ. Συμπ.* I, 1).

Ἐν τῇ παρούσῃ εἰσαγωγῇ ἀξία σημειώσεώς ἐστιν ἡ δίς ἀπαντῶσα φράσις „δοκῶ μοι περί ὧν πυνθάνεσθε οὐκ ἀμελέτητος εἶναι“ 172 A *καὶ „ὥστε, ὅπερ ἀρχόμενος εἶπον, οὐκ ἀμελετήτως ἔχω“* 173 C. *Καθ' ἡμᾶς τοῦτο ὑπαινιγμὸς ἐστι Πλάτωνος ὅτι καλῶς ἐμελέτησε τὸ περί οὗ ὁ λόγος θέμα καὶ πεπεισμένος αὐτός πειράσεται καὶ τοὺς ἄλλους πείθειν. Καὶ ἐν ταῖς λέξεσι „βουλόμενος διαπυθέσθαι τὴν Ἀγάθωνος συνουσίαν καὶ Σωκράτους καὶ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων“* 172 *βλέπομεν ὁμοίως ὑπαινιγμὸν τοῦ Πλάτωνος προλέγοντος ὅτι περὶ αὐτῶν ἰδίᾳ γενήσεται λόγος ἤτοι κυρίως περί Σωκράτους, ἀναφέρεται δὲ πρῶτος ὁ Ἀγάθων ὡς οἰκοδεσπότης λόγῳ ἔθους καὶ περιγραφῆς χρόνου καὶ χώρου, ἵνα μή θεωρηθῇ μῦθος τὸ Συμπόσιον. Διὰ τοῦ „πρὸ τοῦ δέ περιτρέχων ὅπῃ τύχοιμι καὶ οἰόμενος τί ποιεῖν ἀθλιώτερος ἦ ὁτουοῦν, οὐχ ἧττον ἢ σὺ νυνί, οἰόμενος δεῖν πάντα μᾶλλον πράττειν ἤ φιλοσοφεῖν“* 173 A, *ὅπερ ἀνεφέρειαι εἰς τό „καὶ γὰρ ἔγωγε καὶ ἄλλως, ὅταν μέν τινας περί φιλοσοφίας λόγους ἢ αὐτὸς ποιῶμαι ἤ ἄλλων ἀκούω, χωρίς τοῦ οἴεσθαι ὠφελεῖσθαι ὑπερφυῶς ὡς χαίρω. ὅταν δὲ ἄλλους τινάς, ἄλλους τε καὶ τοὺς ἡμετέρους τοὺς τῶν πλουσίων καὶ χρηματιστικῶν, αὐτός τε ἄχθομαι ὑμᾶς τε τοὺς ἑταίρους ἐλεῶ, ὅτι οἴεσθε τί ποιεῖν οὐδὲν ποιοῦντες, καὶ ἴσως αὖ ὑμεῖς ἐμέ ἡγεῖσθε κακοδαίμονα εἶναι, καὶ οἴομαι ὑμᾶς ἀληθῆ οἴεσθαι· ἐγὼ μέντοι ὑμᾶς οὐκ οἴομαι, ἀλλ' εὖ οἶδα“.*

173 C—D, οὐδὲν ἕτερον ἠθέλησεν εἰπεῖν Πλάτων ἢ ὅτι φιλεῖ τὴν σοφίαν καὶ μισεῖ τοὺς ἀλόγως ἐπὶ πᾶν ἔργον βαίνοντας καὶ δίκην κτηνῶν ζῶντας πλουσίους καὶ χρηματιστικοὺς τοῦ σαρκίου μόνον καὶ οὐχὶ καὶ τῆς ψυχῆς κηδομένους ὡς καὶ ἐκ τῶνδε φαίνεται „οὐδ' αὖ οἱ ἀμαθεῖς φιλοσοφοῦσιν οὐδ' ἐπιθυμοῦσι σοφοί γενέσθαι· αὐτό γὰρ τοῦτό ἐστιν χαλεπόν ἀμαθία, τὸ μὴ ὄντα καλόν κἀγαθόν μηδὲ φρόνιμον δοκεῖν αὑτῷ εἶναι ἱκανόν· οὔκουν ἐπιθυμεῖ ὁ μὴ οἰόμενος ἐνδεὴς εἶναι οὗ ἂν μὴ οἴηται ἐπιδεῖσθαι". 204 A. Οὐχί δὲ μόνην φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ ἔργα ἀπαιτεῖ βιωφελῆ ὁ Πλάτων καὶ ἀποκρούων οὕτω τὴν ἐσφαλμένην δόξαν τῶν συγχρόνων αὑτῷ ὅτι δηλονότι οἱ φιλόσοφοι ἀεροβατοῦσι καὶ νεφελοκοκκυγίας πλάττουσιν ἀναφέρει διαρρήδην „ἐπιμελὲς πεποίημαι ἑκάστης ἡμέρας εἰδέναι ὅ τι ἂν πράττῃ", ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου οὐχὶ πράξεις ἰδιοτελεῖς τῶν πλουσίων καὶ χρηματιστικῶν, ἀλλὰ πράξεις κοινωφελεῖς ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου καὶ ἀδιάφορον, ἐὰν ὁ ὄχλος μανικοὺς καλῇ ἡμᾶς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς πικρᾶς ἀληθείας, τοῦ ἐλέγχοντος δικαίου καὶ τῆς κατ' ἀξίαν ἐκτιμήσεως τῶν γηΐνων. Ὥστε τό „φοβηθείς τὸν ὄχλον" 174 A, εἰρωνικῶς λεγόμενον ἔχει σημασίαν ἐνταῦθα μεγάλην.

Περαιτέρω ἐκτίθεται ὁ κατὰ πάντα σύμφωνος τοῖς ἤθεσι καὶ ἐθίμοις τῆς πόλεως βίος τοῦ Σωκράτους λελουμένου, ὑποδεδεμένου καὶ πιστοῦ τῇ εἰς τό δεῖπνον παρουσίᾳ ὁμολογίᾳ αἰτοῦ καὶ πᾶν μή συνᾷδον τοῖς ἤθεσιν ὡς διαφθοράν θεωροῦντος „ἵνα καὶ τὴν παροιμίαν διαφθείρωμεν" 174 B. Ἡ δὲ προτίμησις τῆς ψυχῆς τῶν γηΐνων χαρακτηρίζεται ὡς πάντοτε καὶ ἐνταῦθα διὰ τῆς εἰς ἑαυτόν προσοχῆς τοῦ Σωκράτους μᾶλλον καὶ τῆς καταφρονήσεως τῶν παρατεθειμένων ἐν τῷ δείπνῳ διὰ τῆς βραδυπορείας „ἔθος γάρ γε τοῦτ' ἔχει· ἐνίοτε ἀποστάς ὅποι ἂν τύχοι ἕστηκεν". 175 B. Μικρά ἱλαρότης διὰ τοῦ Ἀριστοδήμου παρεμβέβληται, ὃν εἰρωνεύται ὁ Ἀγάθων λέγων „ζητῶν σε, ἵνα καλέσαιμι, οὐχ οἷός τ' ἦ ἰδεῖν" 174 E· ἦν γὰρ μικρὸς τό σῶμα. Ὅτι δέ παρὰ τὸν Ἐρυξίμαχον κατακλίνεται καὶ οὐχί παρ' ἕτερόν τινα νομίζομεν οὐχὶ ἐπίτηδες ὑπό τοῦ Πλάτωνος, ἀλλ' εἰκῇ γενόμενον τοῦτο.

Εἰσελθόντος τέλος τοῦ Σωκράτους περί μέσον δεῖπνον καὶ κατακλινέντος παρὰ τὸν Ἀγάθωνα ἀπό σκοποῦ, βουλο-

μένου τοῦ Πλάτωνος τὸν τελευταῖον λόγον τὸν ἐλεγκτικόν καὶ ἀναιρετικόν τῶν προηγουμένων καὶ τὴν ἀλήθειαν τῷ Σωκράτει δηλαδή ἑαυτῷ καταλιπεῖν καὶ σύναμα θέσιν τιμητικήν παρὰ τῷ οἰκοδεσπότῃ δοῦναι τῷ Σωκράτει καὶ προπαρασκευάσαι τό ἐγκώμιον τοῦ Ἀλκιβιάδου αὐτῷ, καὶ ἱλαρῶν ἐπεισοδίων περί κενοτέρου Ἀγάθωνος καὶ πληρεστέρου Σωκράτους περὶ σοφίαν γενομένων καὶ τῆς ἐπιπολαιότητος τοῦ ὄχλου περί τήν ὀρθὴν ἐκτίμησιν ἑκατέρου διὸ τῶν „ἡ μὲν γὰρ ἐμή φαύλη τις ἂν εἴη καὶ ἀμφισβητήσιμος, ὥσπερ ὄναρ οὖσα, ἡ δέ σή λαμπρά τε καὶ πολλήν ἐπίδοσιν ἔχουσα . . . . . σφόδρα ἐξέλαμψεν καὶ ἐκφανὴς ἐγένετο πρῴην ἐν μάρτυσι τῶν Ἑλλήνων πλεῖν ἤ τρισμυρίοις“ 175 E [1]) δηλουμένης προπαρασκευάζεται ὑπό Πλάτωνος ἡ ὑπεραπολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἐσφαλμένης δόξης ἑκάστης τάξεως τῆς συγχρόνου κοινωνίας περί αὐτοῦ, ὅπερ ὑπό Πλάτωνος οὐδαμῶς ἄλλως ἐπιτυχέστερον διεξαχθῆναι ἠδύνατο ἤ διὰ συγγραφῆς Συμποσίου, ἐν ᾧ καὶ μόνῳ ὁ οἶνος πάντοτε κάτοπτρον τοῦ νοῦ ἐστι.

Μετὰ τό δεῖπνον καὶ τὰς σπονδὰς καὶ τὰς πρὸς τὸν Διόνυσον ᾠδάς καὶ τἄλλα τὰ νομιζόμενα ἐτράπησαν πρὸς τὸν πότον· ὥστε θεοσεβής ὁ Σωκράτης βλέπομεν τιμῶν τὸ δαιμόνιον μετὰ τῆς πόλεως· ἡ δὲ πρότασις „μή διά μέθης ποιήσασθαι τήν συνουσίαν“ τίνος ἕνεκεν εἰς τό στόμα τοῦ Παυσανίου ἐτέθη καὶ ἐν μέρει ὑπό πάντων συνεζητήθη, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν μέρει ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ Φαίδρου προὐτάθη, ὡς ἔδει, δηλοῖ ἴσως ὅτι ὁ Πλάτων εἰρωνευόμενος τὸν περιαυτολόγον καὶ δοκησίσοφον ἰατρον, ὅστις ἐπίτηδες καθ' ἡμᾶς Ἐρυξίμαχος καλεῖται ὡς ἐρύκων τοῖς ἀνθρώπους λιμόν, κακὰ, τὰ μή καλὰ, σκώπτει αὐτὸν τελευταῖον καταλιπών τὸν Φαῖδρον, ἵνα φαιδρῶς ὡς Φαῖδρος εἴπῃ „ἔγωγέ σοι εἴωθα πείθεσθαι ἄλλως τε καὶ ἅττ' ἂν περί ἰατρικῆς λέγῃς· νῦν δ', ἄν εὖ βουλεύωνται, καὶ οἱ λοιποί“. 176 D. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ λόγου προτάσει τοῦ Ἐρυξιμάχου καὶ τῇ φράσει „τοὺς χρηστοὺς σοφιστὰς, Ἡρακλέους μέν καὶ ἄλλων ἐπαίνους καταλογάδην συγγράφειν, ὥσπερ ὁ βέλτιστος Πρόδικος . . . . . Ἔρωτα δέ μηδένα πω ἀνθρώπων“ 177 B—C, βλέπομεν εἰρωνείαν τοῦ Πλάτωνος πρὸς τοὺς

1) Proverbialiter permultos iudicari monuerunt Sauppius, de causis magnitudinis iisdem et labis Athenarum p. 4 sq.

σοφιστάς, οὓς χρηστοὺς ἐπονομάζει καὶ πρὸς τὸν Πρόδικον, βέλτιστον ἀποκαλῶν οὐχὶ τὴν αὑτοῦ, ἀλλὰ τὴν τῶν συγχρόνων περὶ αὐτοῦ δόξαν ἑρμηνεύων. Ἔτι δέ φαίνεται ἡμῖν ἐνταῦθα ἀπό σκοποῦ γενομένη ἡ ἐκλογή τοῦ Ἡρακλέους, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ ἀμαθὴς ὄχλος περί μεγάλα, μεγέθη ὑλικά καὶ ὑλικὰς δυνάμεις πέρας ἐχούσας μεριμνᾷ καὶ ταύτας προτιμᾷ καὶ παρὰ τῶν κούφων ποιητῶν κατὰ Πλάτωνα ἐπιθυμεῖ ἀκούειν ἀμεριμνῶν τοῦ ὑψηλοτέρου, τιμιωτέρου καὶ θειοτέρου ἐν ἀνθρώπῳ, τῆς φιλοσοφούσης ψυχῆς, τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, τῆς ἀθανασίας, τῆς αἰωνιότητος. Τὸ περὶ Ἀριστοφάνους ἐπεισόδιον „ᾧ περί Διονυσον καὶ Ἀφροδίτην πᾶσα ἡ διατριβή“ 177 E, δῆλον ὅτι προπαρασκευάζει τὴν ἐπὶ τούτου συζήτησιν καὶ τὴν κάθαρσιν τοῦ Σωκράτους ἐκ τοῦ ρύπου τούτου δηλοῦν συγχρόνως ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ποιητής ὡς τῷ ὄχλῳ χαριζόμενος τὰ τοῦ ὄχλου καὶ τῷ ὄχλῳ δοκοῦντα ἐποίει ἐν ταῖς κωμῳδίαις πάντοτε φροντίζων οὐχὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβείας τῶν ποιημάτων, ἀλλὰ τῆς εὐνοίας τῶν ἀκροατῶν, captatio benevolentiae, ἅτε στεφάνων νίκης ταύτῃ ἀσφαλέστερον καὶ ῥᾷον ἐπιτυγχανομένων· „οὐδὲν γάρ οὕτως ἡδὺ τοῖς ἀνθρώπους ὡς τὸ λαλεῖν τὰ ἀλλότρια.“

ΛΟΓΟΣ ΦΑΙΔΡΟΥ.

Ἀλλά δότε τι καὶ τῷ χρόνῳ μεθ' οὗ ὀρθότατα
εὑρίσκουσιν οἱ τὴν ἀκρίβειαν ζητοῦντες
τῶν πραγμάτων. „Ἀντιφ. π. τ. Ἡρ. φ. 86.
Ἀγαθόν ἐστι μετὰ τοῦ χρόνου βασανίζειν
τὰ πράγματα.“ Ἀντιφ. π. τ. Ἡρ. φ. 71.
„Ὁ γάρ χρόνος καὶ ἡ ἐμπειρία τὰ μὴ καλῶς
ἔχοντα ἐκδιδάσκει τοὺς ἀνθρώπους.“ Ἀντιφ. π. τ. Ἡρ. φ. 14.

„Ἄρχειν δὲ Φαῖδρον πρῶτον, ἐπειδή καὶ πρῶτος κατάκειται καὶ ἔστιν ἅμα πατὴρ τοῦ λόγου“ 177 D. Ὁ Φαῖδρος ἄρχεται λέγειν ὡς πατὴρ τοῦ λόγου, ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Λυσίας, οὗτινος ἀπό μνήμης ἐγνώριζέ τινας λόγους, ἀλλὰ μόνον λόγους ἄνευ ἐννοίας, ἄνευ ἀρχῶν, ἄνευ κρηπῖδος ἑπομένως ἄνευ λογικῆς. ἠγάπα λέγειν (Φαιδρ. 242 B). ὅθεν καὶ ὡς τοιοῦτος παρίσταται ἐνταῦθα καὶ δι' αὐτοῦ

ἄρχεται ὁ Πλάτων ὡς ἐκ τοῦ ἐπιπολαιοτέρου, ἀφελεστέρου καὶ κουφοτέρου στοιχείου, τῆς τῶν ῥητόρων συντεχνίας δηλονότι· διὸ καὶ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ παντὸς ἔργου τὸ ἐλάχιστον μέρος κατέχει. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἔχει κατὰ Schwegler formelle Bedeutung, *δηλαδὴ ἤτοι ὡς παράδειγμα σοφιστικῆς ἢ ὡς* Zerrbild *ῥητορικῆς Λυσίου κεῖται. Κατὰ* Hommel *μυθολογικὸς καὶ κατὰ* Fortlage *θεολογικός ἐστιν ὁ λόγος αὐτοῦ. Ἐπαινῶν τὸν Ἔρωτα κοσμεῖ αὐτὸν διὰ τῶν ἐπιθέτων μέγας θεὸς καὶ θαυμαστὸς ἐν ἀνθρώποις τε καὶ θεοῖς καὶ ἄλλως μὲν καὶ κατὰ τὴν γένεσιν ἅτε πρεσβύτατος ὢν τῶν θεῶν πάντων καθ' Ἡσίοδον, Ἀκουσίλεων καὶ Παρμενίδην*[1]. *Αἴτιος δὲ μεγίστων ἀγαθῶν ὡς πάντων ἐλατήριον δραστικώτατος ὢν πρὸς τὸ ἐξεργάζεσθαι μεγάλα καὶ καλὰ ἔργα ἔν τε εἰρήνῃ „τοῖς μέλλουσι καλῶς βιώσεσθαι" καὶ ἐν πολέμῳ „στρατόπεδον ἐραστῶν καὶ ἐρωμένων" τοῖς τε ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν οἷον Ἄλκηστις, ἧς τὴν ψυχὴν ἐξ Ἅιδου ἀνεῖναι πάλιν ἔδοσαν οἱ θεοὶ ἀγασθέντες τῷ ἔργῳ. Ὀρφεῖ δίκην ἐπέθεσαν. Ἀχιλλέα εἰς μακάρων νήσους ἀπέπεμψαν καὶ τῆς Ἀλκήστιδος μᾶλλον ἐτίμησαν· θειότερον γὰρ ἐραστὴς παιδικῶν· ἔνθεος γάρ ἐστι. Οὕτω δὴ ἔγωγέ φημι Ἔρωτα θεῶν καὶ πρεσβύτατον καὶ τιμιώτατον καὶ κυριώτατον εἶναι εἰς ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας κτῆσιν ἀνθρώποις καὶ ζῶσι καὶ* **τελευτήσασιν.** 180 B.

Βλέπομεν οὖν ὅτι δι' ὀλίγων ῥητορικῶν φράσεων καὶ διὰ πολλῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων, ἀλλὰ δι' ὀλίγων ἀποδείξεων καὶ τούτων μυθολογικῶν καὶ μὴ βασιζομένων ἐπὶ λογικῆς ἤτοι διαλεκτικῆς συγγράφεται ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Φαίδρου σύμπασα ἡ χορεία τῶν ῥητόρων, οἵτινες συνήθως διὰ τοιούτων „μέγας θαυμαστός" ἐξέπληττον τοὺς ἀκροατὰς καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν ἦγον καὶ ἔφερον αὐτούς. Τὴν δημοσίαν ταύτην μάστιγα σατυρίζει οὖν ἐνταῦθα ὁ Πλάτων καὶ τὸ ἐπιπόλαιον τῶν συγχρόνων αὐτῷ. Ἡ τοῦ Ἡσιόδου, Ἀκουσίλεω καὶ Παρμενίδου μνεία ἀποδεικνύει τὴν γνῶσιν τῶν ἀρχαίων φιλοσοφικῶν συστημάτων, τὰ δὲ περὶ Ἔρωτος λεγόμενα σατυρίζων ὁ Πλάτων δεικνύει ἡμῖν ἱστορικῶς τὸν τρόπον τῆς ἀντιλήψεως τῶν συγχρόνων αὐτῷ περὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Ἔρωτος, ὅστις ἐν τῷ πρώτῳ σταδίῳ εὑρί-

---

1) *Ὁ Ὀρφεὺς λέγει γονεῖς τοῦ Ἔρωτος Ἑκάτην καὶ Ἑρμῆν εἶναι.*

σκόμενος ἐνταῦθα ὑλικώτατός ἐστιν. Τὰ περὶ Ἀλκήστιδος καὶ Ἀχιλλέως ὑλικῶς ἐξεταζόμενα ἀντιτίθενται ἢ μᾶλλον διορθοῦνται καὶ ὀρθῶς ἑρμηνεύονται ἐν 208 D ἠθικῶς. Ὁ δὲ Αἰσχύλος καὶ σύμπασα ἡ χορεία τῶν ποιητῶν ἄριστα συγγράφεται ὑπὸ Πλάτωνος διὰ τοῦ „Αἰσχύλος δὲ φλυαρεῖ“ γνωστὴ γὰρ τυγχάνει ἡ περὶ ποιητῶν γνώμη τοῦ Πλάτωνος τοῖς πᾶσι· ὅτι δὲ ὁ ἐραστὴς θειότερον τῶν παιδικῶν τουτό ἐστι δόξα ἀρχαία ἔν τε Σπάρτῃ καὶ Κρήτῃ, ἀίτας, εἰσπλήνας, καὶ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὸ παλαιὸν καὶ τινα ὑποκεκρυμμένην ἀλήθειαν ἐγκλείει ὅτι δηλαδὴ μεγάλη φυσικὴ προδιάθεσις ἀπαιτεῖται καὶ ἐπιδεκτικότης ἐν ταὐτῷ πρὸς τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ ἐνορᾶν τὸ καλὸν καὶ ἐρᾶν αὐτοῦ, ὅπερ ὀλίγοι ἔχουσι· Ὅθεν πολλὰ μὲν παιδικά, ὀλίγοι δὲ ἐρασταὶ πάντοτε. Die Rede enthält die Keime für alle folgenden, die sie berichtigend, so wie vertiefend weiter entwickeln. Susemihl: Ent. d. Platon. Phil. Bd. I. p. 374.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ.

„Ἡ πάνθ' ὁμοῖα πᾶς ἀνὴρ αὑτῷ πονεῖ.“
Σοφ. Αἴ., 1367.

Ὁ Παυσανίας λέγει μὲν ὅτι ταῦτα ἐκ τοῦ παραχρῆμα συμβάλλεται τῷ Φαίδρῳ περὶ Ἔρωτος, ἀλλὰ πράγματι, ἵνα μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι κάλλιον οὐκ ἠδύνατο ἐπαινέσαι τὸν θεόν. Ἄλλην τινὰ σημασίαν οὐκ ἔχει καθ' ἡμᾶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ η ὅτι δεῖ καὶ αὐτὸν κατὰ Πλάτωνα παύσασθαι φλυαροῦντα σοφιστικῶς, ὡς τὸν προειπόντα ῥητορικῶς Φαῖδρον. Τοῦ σοφιστικοῦ στοιχείου τῶν τοῦ Πλάτωνος χρόνων χώραν ὑπέχει Παυσανίας, οὗτινος κατὰ τὰ κύρια σημεῖα ὁ λόγος ἔχει ὧδε· κατὰ τὴν διπλῆν ἐκφορὰν τῆς Ἀφροδίτης παρὰ τῷ λαῷ διαιρεῖ καὶ τὸν Ἔρωτα εἰς οὐράνιον καὶ εἰς πάνδημον[1]) καὶ προβαίνει εἰς ἔπαινον ἑκατέρου κατὰ τὰ ἔργα ἐκ τῆς σοφιστικῆς ἀρχῆς τοῦ σχετικοῦ ὁρμώμενος „πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος“, ἥτις παρὰ τοῖς Ἰησουΐταις ἐξέπεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα „ὁ σκοπὸς ἁγιάζει τὰ μέσα“, φαύλους θεωρῶν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ πανδήμου τοὺς μὴ δυ-

1) Κατὰ Sauppe ἡ διαίρεσις αὕτη ἐν τῇ θρεσκείᾳ οὐκ ἦν.

ναμένους ὑπεράνω τῆς ὕλης ὑψωθῆναι, χρηστούς δὲ τοὺς ὑπὸ τοῦ μή μετέχοντος θήλεος, ἀλλ' ἄῤῥενος μόνον ἔρωτος ἐπίπνους τοὺς ἐπὶ τὸ ἄῤῥεν καὶ φύσει ἐῤῥωμενέστερον καὶ μᾶλλον νοῦν ἔχον τρεπομένους καὶ ἀγαπῶντας καὶ οὐδαμῶς τῷ σώματι τὸν νοῦν προσέχοντας 181 C. *Μετὰ ταῦτα ἐξετάζει ἀντιβολικῶς τοὺς διαφόρους περί τε ἐραστῶν καὶ παιδικῶν νόμους τῶν πόλεων, οὓς κακὴ χρῆσις καὶ τρόποι κακοί ἐραστῶν καὶ παιδικῶν προὐκάλεσαν· οἱ γάρ ἀγαθοὶ τὸν νόμον αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἑκόντες τίθενται 181 E, καὶ πως καὶ φιλοσοφεῖ ἀσύμφορον τῇ τυραννίδι καὶ βαρβαρότητι τήν τε φιλοσοφίαν καὶ φιλογυμναστίαν ἡγούμενος, δι ἧς φρονήματα μεγάλα ἐγγίγνονται τῶν ἀρχομένων φιλίαις ἰσχυραῖς καὶ κοινωνίαις δι' Ἔρωτος.*

Ἐν Ἀθήναις δέ φησι καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι πᾶσαν ἐξουσίαν πεποιήκασι τῷ ἐρῶντι, ὡς ὁ νόμος φησίν, ὥστε πάγκαλον νομίζεσθαι ἐν τῇδε τῇ πόλει καὶ τὸ ἐρᾶν καὶ τὸ φιλους γίγνεσθαι τοῖς ἐρασταῖς· ἀφ' ἑτέρου ὅμως οἱ ὑπό τῶν πατέρων διοριζόμενοι παιδαγωγοί, τὸ ὄνειδος τῶν ἡλικιωτῶν ποιεῖ πάλιν αἴσχιστον τὸ τοιοῦτον ἐνθάδε νομίζεσθαι, ὥστε ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέχθη οὔτε καλὸν εἶναι αὐτό καθ' αὑτό οὔτε αἰσχρόν, ἀλλά καλῶς μὲν πραττόμενον καλόν, αἰσχρῶς δὲ αἰσχρόν. διὸ ὁ νόμος τοὺς τοῦ πανδήμου καὶ ὑλικοῦ Ἔρωτος κολάζει, τοὺς δέ τοῦ ἠθικοῦ ὑποστηρίζει. Ἀλλὰ κατὰ Παυσανίαν δεῖ δὴ τῷ νόμῳ τούτῳ συμβαλεῖν εἰς ταὐτὸν, τὸν τε περὶ τήν παιδεραστίαν καὶ τὸν περί τὴν φιλοσοφίαν τε καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν, εἰ μέλλει ξυμβῆναι καλὸν γενέσθαι τὸ ἐραστῇ παιδικὰ χαρίσασθαι" 184 C. *Εἰς τήν περίπτωσιν ταύτην πᾶσα ἀπάτη πρὸς τὰ παιδικά ἐξαίρεσις ἔσται καὶ καλὴ ἀπάτη ἐστίν, ἡ γάρ πρόθεσις ἦν καλή* „ὡς ἀμείνων ἐσόμενος ἐξαπατηθείη „καὶ „οὕτω πάντως γε καλόν ἀρετῆς ἕνεκα χαρίζεσθαι" 185 B [1]). Οὗτος ὁ τῆς οὐρανίας θεοῦ Ἔρως καὶ οὐράνιος καὶ πολλοῦ ἄξιος καὶ πόλει καὶ ἰδιώταις, πολλὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκάζων ποιεῖσθαι πρὸς ἀρετὴν τὸν τε ἐρῶντα αὐτὸν αὑτοῦ καὶ τὸν ἐρώμενον· οἱ δ' ἕτεροι πάντες τῆς ἑτέρας, τῆς πανδήμου" 185 C. *Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἔγγιστα καὶ Παυσανίας λέγει μικρὸν ὑπέρ τὸν Φαῖδρον ὑψούμενος καὶ τοῦτο ἐν τῇ*

---

1) *τουτέστιν ἰησουϊτικῶς λεγόμενον „ὁ σκοπός ἁγιάζει τὰ μέσα."*

διαιρέσει τοῦ Ἔρωτος εἰς οὐράνιον καὶ πάνδημον, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ δύναμιν ἑκατέρου μυθολογικῶς καὶ πάλιν καὶ σοφιστικῶς ἐξηγούμενος καὶ μηδαμῶς τῆς διαλεκτικῆς ὁδοῦ ἁπτόμενος, οὐδέ ὁρίζων, ἀλλὰ ὡς γνωστὸν προϋποτιθείς τὸν Ἔρωτα. Λογικῶς καλῶς συνηρμοσμένος ὁ λόγος καὶ τὸ ὑλικόν σαφές καὶ εὐσύνοπτον πιστῶς ἐξεικονίζον τὴν κοινήν γνώμην καὶ ἠθικήν κατάστασιν τῶν συγχρόνων. Κατὰ Fortlage νομικός ἐστιν ὁ λόγος οὗτος τοῦ Παυσανίου. Κλίμακά τινα προαγωγικήν βλέπομεν καὶ μάλιστα ἐν τῇ προσλήψει τινῶν δοξασιῶν τῶν προλαλησάντων καὶ ἀποῤῥίψει ἑτέρων. Ὅτι ὁ ἀληθὴς καὶ φιλοσοφικός ἔρως οὐράνιός ἐστιν, ὅτι τοῦτο σημαίνει ὕψος καὶ ὅτι ἀείποτε οἱ ἄνθρωποι τὰ ὑψηλά, δυσερμήνευτα, τέλεια καὶ καλά οὐρανόθεν προσδοκῶσι καί ἀπεκδέχονται ὁμολογοῦντες τὸ ταπεινὸν καὶ εὐτελὲς τῶν ἐπί γῆς δῆλον οἴκοθεν νομίζομεν· ὅτι ἐπίσης ἀπὸ τῶν σοφιστῶν ἄρχεται καὶ μέχρι Σωκράτους διήκει ἡ ἔννοια τοῦ σχετικοῦ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τοῦτο γνωστὸν, ὅτι φαῦλοι οἱ τοῦ πανδήμου καὶ χρηστοὶ οἱ τοῦ οὐρανίου ἔρωτος ὀπαδοί οὐδέν ἕτερον σημαίνει εἰ μή τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κατὰ Σωκράτους κατηγορίας τοῦ ὄχλου τοῦ μή γινώσκοντος αὐτόν καὶ μή καλῶς κρίνοντος δῆλον ὁμοίως· τὸ δὲ περὶ διαφόρων νόμων καὶ βαρβαρότητος καὶ τυραννίδος φιλοσοφοῦν μέρος οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ ἢ ὅτι Πλάτων ταύτῃ ἠθέλησε διδάξαι ἡμᾶς ὅτι ἡ σχέσις καὶ οἱ τρόποι μαθητοῦ καὶ διδασκάλου καὶ ἡ βελτίωσις τῶν τρόπων καὶ ἠθῶν τῆς κοινωνίας διὰ τῆς διαδόσεως τοιουτοτρόπως εὐγενῶν ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ ὑψηλῶν φρονημάτων οὐδενὶ δύναται ὑπαχθῆναι νόμῳ καὶ ὅτι πάντα περιορισμὸν καὶ συστολήν τοιαύτης ἐπικοινωνίας ἰδεῶν βάρβαρον καὶ τυραννικόν νομιστέον. Ἐλευθέρα οὖν ἔστω ἡ διδασκαλία καὶ νόμον ἕκαστος τιθέσθω αὐτὸς ἑαυτῷ ἑκών, ὡς οἱ ἀγαθοί τίθενται. Διὰ τῶν ἐφεξῆς δὲ λέξεων „Παυσανίου δὲ παυσαμένου, διδάσκουσι γάρ με ἴσα λέγειν οὑτωσί οἱ σοφοί“ 185 C καὶ τυφλῷ δῆλον ὅτι Παυσανίας χώραν σοφιστικοῦ στοιχείου τῆς συγχρόνου κοινωνίας ἐν τῷ συμποσίῳ ὑπέχει καὶ ὅτι αἱ ἰδέαι καὶ σκέψεις αὐτοῦ εἰσιν ἡ ἠχώ τῶν ἰδεῶν τῆς συντεχνίας τῆς ἐπιπολαίου σοφιστικῆς, Ἐνταῦθα παρατίθεμεν καὶ τάδε· Die Rede steht ganz auf dem Standpunkte der Reflexion des gewöhnlichen hellenischen Bewusstseins, wel-

ches mit einer ähnlichen Casuistik, wie die des Pausanias, seine Laster beschönigt. Susemihl: Bd. I, p. 374.

Ἔρως ἐν ἀνθρώποις[1].

„Ὅτε τοὺς ἀνθρώπους ὁ Ζεύς ἐγέννησεν, τὰ μὲν ἄλλα πάντα εἶχον, ὡς νῦν κεκόσμηνται, Ἔρως δέ οὔπω ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ἐγκατῳκίζετο, ἀλλ' ἔχων ἔτι τὸ πτερὸν ὁ θεὸς οὗτος μετάρσιον, οὐρανῷ τε ἐνωμίλει καὶ εἰς θεοὺς μόνους ἐτόξευεν. Δείσας δέ μή αὐτῷ ἀφανισθῇ τῶν ποιημάτων τὸ κάλλιστον, Ἔρωτα πέμπει τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἐσόμενον φύλακα. Ὁ δέ ταύτην ἐκ Διός τήν ἐπιτροπήν λαβών, τό μέν ἁπάσαις ψυχαῖς ἐγκατοικίζεσθαι, ἢ πᾶν ἐπίσης ἦθος νεοτελές τε καὶ βέβηλον ἔχειν τέμενος, οὐκ ἐδοκίμαζεν· ἀλλά τὰς μὲν πολλάς καὶ ἀγελαίους ψυχάς τοῖς πανδήμοις Ἔρωσι, τοῖς τῶν νυμφῶν παισί, ποιμαίνειν ἀπένεμεν, αὐτός δὲ ταῖς θείαις καὶ οὐρανίαις ψυχαῖς ἐνῳκίσατο, καὶ ταύτας ἀναβακχεύων ἐπὶ μανίαν ἐρωτικήν, μυρία ἀγαθά τό τῶν ἀνθρώπων γένος εἰργάσατο. Ὅταν μὲν οὖν ἴδῃς τινὰ βραδύν τε τὴν φύσιν καὶ πρός φιλίαν δυσκίνητον, νόησον, ὅτι τῶν Ἔρωτος ἐκείνου ξενίων οὐδαμῶς οὗτος ἠξίωται· ὅταν δέ ὀξύν καὶ θερμόν τὴν γνώμην, καὶ φλογός δίκην ἐπ' ἐρωτικῆς φιλίαν ᾄττοντα, νόησον τοῦτο εἶναι ἐκείνου ξένιον τοῦ Ἔρωτος“.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ Α!

μεταξὺ Ἀριστοφάνους καὶ Ἐρυξιμάχου.

Τὸ διὰ τῆς εἴρωνος φράσεως Παυσανίου δὲ παυσαμένου ἀρχόμενον ἐπεισόδιον λυγγός ὑπό πλησμονῆς τῷ Ἀριστοφάνει ἐπιπεπτωκυίας καὶ ἑπομένως τὴν θεραπείαν τούτου καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ λὲγειν τοῦ Ἐρυξιμάχου, ἕως ἂν παύσηται τῆς λυγγός ἐγένετο ἐσκεμμένως ὑπό Πλάτωνος, πρῶτον μὲν κατὰ Ἀριστείδην „οἶμαι, λύζειν αὐτὸν ἔδει, ἵνα εἰς ἀπληστίαν σκωφθῇ“ καὶ 47 II p. 330 *τοῦ Ἀριστ. „οὐκ Ἀριστοφάνει μὲν λύγγα προσάπτει οὐδὲν πρὸς λόγον, μᾶλλον δέ καὶ παντελῶς πρᾶγμα ἄχαρι καὶ ἀπᾷδον τῶν περί Ἔρωτος λόγων; καὶ Ὀλυμπιοδ.* Vita Platon 3. *„Ἐκωμῴδησε δ' αὐτὸν ἐν τῷ Συμποσίῳ τῷ διαλόγῳ ὡς κωμῳδίαν ὠφεληθείς· καὶ γάρ ποιήσας αὐτὸν ὑμνοῦντα τὸν ἔρωτα*

---

1) C. 396. F. 406. ex Himerii Soph. X, c. 6.

εἰσάγει αὐτόν μεταξύ λυγγί περιπεσόντα καὶ μή δυνάμενον πληρῶσαι τὸν ὕμνον“. Εἶτα δὲ καὶ ἵνα μή καταπονήσῃ τοὺς ἀκροατάς ἀποπηδᾷ αὐτοῦ Πλάτων καί οὕτω καθ' ἡμᾶς φέρει αὐτὸν πλησιέστερον τῷ Ἀγάθωνι καὶ Σωκράτει, οὓς ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ἔσκωψεν. Ὅτι δὲ τὸ προκείμενον ἐπεισόδιον, ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπά, πρὸς ἀποφυγήν μονοτονίας καὶ πρὸς ἀναψυχήν κεῖνται καὶ τοῦτο δῆλον καὶ οὐ δεῖται ἀποδείξεως. Ἑτέρα ἐκφορά θέλει ἰσχυρίσασθαι ὅτι Πλάτων σκῶψαι βουλόμενος τοὺς τὰ πάντα εἰδότας καὶ περί πάντων ἐξ ὑπογυίου λέγοντας ἰατρούς ἢ τάξιν τινά τοιούτων ἀνθρώπων ποιεῖ τὸν Ἐρυξίμαχον ἐκ τοῦ παραχρῆμα πρό τοῦ μέρους αὐτοῦ λέγοντα. Ὁ Ast καὶ Hommel λέγουσιν ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἠθέλησε δεῖξαι ὅτι ὅσην παρέσχεν αὐτῷ καὶ ναυσιᾷ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Παυσανίου. Ὁ. Hermann (Rec. von Hommel in der Zeitschr. für Alterthumswissenschaft 1836 April p. 326) glaubt, der ganze Passus sei von Platon in keiner anderen Absicht eingeflochten worden, als um den Ἐρυξίμαχος noch ehe er seine Rede beginnt, in seiner allzeitfertigen medizinischen Wichtigthuerei zu schildern. Wenn ich mich nicht irre, so ist die ganze Bemerkung gegen Ton und Haltung der aristophanischen Rede gerichtet. Ehe sich der Komiker derselben entledigt, stösst sie ihm noch einigemale auf, wie wenn sie ihm im Magen umginge. Ihre zum Theil indilikaten Ingredienzien konnten nicht besser charakterisiert werden.“

ΛΟΓΟΣ ΕΡΥΞΙΜΑΧΟΥ.

„Ἔρωτι μέν νυν ὅστις ἀντανίσταται
πύκτης ὅπως ἐς χεῖρας, οὐ καλῶς φρονεῖ.“
Σοφ. Τραχ., 440, 441

Λέγει ὅτι συνεχῶς τῷ Παυσανίᾳ ἐρεῖ καὶ περατώσει τὸν ὑπ' αὐτοῦ καλῶς μὲν ἀρξάμενον, οὐχί ἱκανῶς δὲ ἀποτελεσθέντα λόγον. Βλέπομεν οὖν ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους κυλινδεῖται διπλοῦν τὸν ἔρωτα παραδεχόμενος καὶ πρωτον ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἐφαρμόζων, ἥν σκώπτει καθ' ἡμᾶς ὁ Πλάτων λέγων „ἡ ἰατρική ἐστιν ἐπιστήμη πρὸς πλησμονήν καὶ κένωσιν“. Ἔπειτα ἐφαρμόζει τὸν διπλοῦν ἔρωτα ἐπὶ τῆς μουσικῆς καὶ ἁρμονίαν, ὁμολογίαν, συμφωνίαν ἀποκαλῶν

αὐτὸν φυλακτέον λέγει ἑκάτερον· ἔνεστον γάρ, καὶ τὰ καλὰ ἑκατέρου καρπωτέον.

Μετὰ ταῦτα εἰς τὴν γεωργίαν ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν καλῶν αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ἀστρονόμίαν καὶ μαντικήν, τὴν περὶ θεούς τε καὶ ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν, ἧς καλῶς τελουμένης ἀποτέλεσμά ἐστιν θέμις, εὐσέβεια, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, εὐδαιμονία, φιλία ἀλλήλοις τε καὶ τοῖς κρείττοσιν ἡμῶν θεοῖς. 188 E.

Ὅτι ἐφαρμογὴν τοῦ διπλοῦ ἔρωτος τοῦ Παυσανίου ἐποιήσατο ἐπιστημονικώτερον καὶ οὐδὲν πλέον ὁμολογεῖ ὁ αὐτός λέγων „ἴσως μὲν οὖν καὶ ἐγὼ τὸν Ἔρωτα ἐπαινῶν πολλὰ παραλείπω, οὐ μέντοι ἑκών γε“. Εἰς τὸν Ἐρυξίμαχον εὑρίσκουσι σοφιστικὴν Verschrobenheit *καὶ* Pedanterie *δικαίως· τὴν γὰρ ἰατρικὴν ἐπικαλεῖται, ἵνα ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ μέθη κακόν, συνταγάς πολλάς δίδωσι τῷ Ἀριστοφάνει, πιστεύει διὰ τῆς ἰατρικῆς ὅτι τὴν ὀρθὴν θεωρίαν τῆς φύσεως τοῦ Ἔρωτος ἀνακαλύπτει· διό ὁ* Hermann (Rec. Hommel p. 326 *καὶ* Geschichte und System I, 215) erkennt in diesen Zügen die pedantische Selbstgefälligkeit und Mundfertigkeit der Sophistik.. Ὁ Stallbaum prolog. p. 28 *καὶ* Rückert p. 270 *ἐν τῷ Ἐρυξιμάχῳ τὸν σοφιστὴν Ἱππίαν ἀναγνωρίζουσι· πρβλ. Πρωταγ.* 315 C: *ἐφαίνετο (Ἐρυξίμαχος καὶ οἱ λοιποὶ) περὶ φύσεώς τε καὶ τῶν μετεώρων ἀστρονομικά ἄττα διερωτᾶν τὸν Ἱππίαν.* 318 E: *λογισμούς τε καὶ ἀστρονομίαν καὶ μουσικὴν διδάσκοντες — καὶ ἅμα εἰς τὸν Ἱππίαν ἀπέβλεψαν* “.

Ὁ *δέ* Schwegler *λέγει ὅτι γενικεύει καὶ* abstrahirt er *τὸν διπλοῦν ἔρωτα,* indem er den Begriff des Gegensatzes überhaupt darin findet; das persönliche wird ins unpersönliche, das moralische ins physische übersetzt. Der Begriff des *Ἔρως* zeigt sich jetzt als Wechselbegriff von *ὁμόνοια, ὁμολογία, συμφωνία, ἁρμονία καὶ ὁ διπλοῦς Ἔρως ὡς σύμβολον τῆς Ἕλξεως καὶ Ὤσεως τῶν φυσικῶν νόμων. Ἀλλ' εἰς τὴν γενίκευσιν ταύτην* — als Naturprinzip, als kosmische Kategorie — wird er zugleich ganz unbestimmt und begrifflos· *διότι ἐφαρμόζεται εἰς ἐπιστήμας· ὅθεν καὶ ὁ Ἐρυξίμαχος οὐδέν λέγει ὑγιές.*

Σημ. πρβλ. καὶ Susemihl **Τομ.** I. *σελ.* 377–382.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ Β!

μεταξὺ Ἀριστοφάνους καὶ Ἐρυξιμάχου.

„Οὐδεὶς δ' ἀνθρώπων αὐτὸς ἅπαντα σοφός."
Θέογνις.

Τοῦτο ἄρχεται διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων τοῦ Ἐρυξιμάχου „εἴ τι ἐξέλιπον, σὸν ἔργον, ὦ Ἀριστόφανες, ἀναπληρῶσαι· ἢ εἴ πως ἄλλως ἐν νῷ ἔχεις ἐγκωμιάζειν τὸν θεόν, ἐγκωμίαζε, ἐπειδὴ καὶ τῆς λυγγός πέπαυσαι" 188 E. Ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτων κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ λέγει ὅτι δραστικώτατον ἦν τό ἰατρικὸν τοῦ Ἐρυξιμάχου, ὅστις εἰς ἀπάντησιν τῆς γελωτοποιίας ἀναγκάζεταί φησι φύλαξ γίγνεσθαι τοῦ λόγου τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐάν τι γελοῖον εἴπῃ. ὁ δὲ Ἀριστοφάνης ἄῤῥητα ποιῶν τὰ εἰρημένα μή με φύλαττε, λέγει, ὡς ἐγὼ φοβοῦμαι περὶ τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι, οὔ τι μὴ γελοῖα εἴπω, τοῦτο μὲν γὰρ ἂν κέρδος εἴη καὶ τῆς ἡμετέρας μούσης ἐπιχώριον, ἀλλὰ μὴ καταγέλαστα. ὁ Ἐρυξίμαμος, ὦ Ἀριστόφανες, βαλὼν γε οἴει ἐκφεύξεσθαι· ἀλλὰ πρόσεχε τὸν νοῦν καὶ οὕτως λέγε ὡς δώσων λόγον· ἴσως μέντοι, ἂν δόξῃ μοι, ἀφήσω σε" 189 B.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο μεγίστης σημασίας τυγχάνει καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ παντός ἔργου· πρῶτον μὲν γὰρ παρίσταται ὡς γελωτοποιός τις ὁ Ἀριστοφάνης καὶ οὐδὲν πλέον, κέρδος ἡγούμενος καὶ ἐπιχώριον τῆς αὑτοῦ μούσης, ἐάν τι γελοῖον εἴπῃ, δεύτερον ὅτι βαλὼν οὐκ ἐκφεύξεται, ὅτι δώσει λόγον, ὅτι ἴσως, ἂν δόξῃ, ἀφήσουσιν αὐτόν. Διὰ τούτων πάντων διδάσκει ἡμᾶς ὁ Πλάτων ὅτι οὐδεμιᾶς προσοχῆς καὶ σημασίας ἠθικῆς τυγχάνουσιν οἱ λόγοι τοῦ Ἀριστοφάνους γελοῖα περὶ Σωκράτους ἐν Νεφέλαις φλυαροῦντος, ἅτε τούτου ἐπιχωρίου τῆς αὑτοῦ μούσης τυγχάνοντος καὶ κέρδους, ἐάν τι γελοῖον δυνηθῇ εἰπεῖν καὶ οὐχὶ, ἐάν τι ἀληθές καὶ βέβαιον τόν ἐσωτερικὸν ἠθικόν βίον τοῦ ἀνδρός χαρακτηρίζον, ὅτι δὲ βαλὼν οὐκ ἐκφεύξεται σημαίνει γελωτοποιηθήσεται καὶ ἐξευτελισθήσεται ἡ λάλος, κούφη καὶ γελοία μοῦσα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἑπομένοις καὶ ὅτι ὡς δώσων λόγον δεῖ πάσῃ δυνάμει αὐτόν λέγειν, ἵνα τό ἄκρον ἄωτον τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ ὡς εἰς οὐδὲν ἕτερον συντελοῦν κατάδηλον γένηται, εἰ μὴ εἰς νεφελοκοκκυγίας καὶ στιγμιαίας ἐξάψεις τῆς φαντασίας μηδεμίαν θετικὴν ἀλήθειαν ἐμπερι-

λαμβανούσας, ὅτι ἴσως, ἂν δόξῃ, ἀφήσουσιν αὐτόν σημαίνει βεβαίως ἀφήσουσιν αὐτὸν ἀποδειχθέντα λάλον, γελωτοποιόν, κοῦφον ποιητὴν τῷ ὄχλῳ χαριζόμενον ἤτοι τοῖς ἄφροσιν ὡς ἄφρονα καὶ μηδαμῶς δυνάμενον ἀποδοχῆς καὶ ἐπιδοκιμασίας τυχεῖν παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν ἐν τοῖς περὶ Σωκράτους συκοφαντηθεῖσι.

„Man ging, sagt Hr. Prof. Clodius, (Versuche aus der Litteratur und Moral p. 436.) aus dem Tempel auf das Theater, und lachte am Abend über eine Gottheit, der man am Morgen, unter den Hymnen des Volkes, Weihrauch zerstreut hatte.

ΛΟΓΟΣ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ.

„Συμβαλοῦμαί τι μέλος ὑμῖν εἰς Ἔρωτα,
Φιλόξενος.

Λέγει ὅτι ἄλλῃ γέ πῃ ἐν νῷ ἔχει λέγειν, ᾗ ἥ Ἐρυξίμαχός τε καὶ Παυσανίας εἰπέτην ἀπαντῶν πρὸς τὰς λέξεις τοῦ Ἐρυξιμάχου ἤ εἴ πως ἄλλως ἐν νῷ ἔχεις ἐγκωμιάζειν τόνθεόν „καὶ τοῦτο δηλοῖ ὅτι βεβαίως ὁ Ἀριστοφάνης ἄλλως ἐν νῷ ἔχει λέγειν ἅτε Ἀριστοφάνης ὢν καὶ δή ὅτι μή αἰσθανόμενοι, ἀρχόμενος λέγει, οἱ ἄνθρωποι τὴν δύναμιν, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐπικουρίαν, τὴν ἰατρείαν, τὴν μεγιστην διὰ τούτου εὐδαιμονίαν οὐ τιμῶσιν αὐτόν, ὡς δεῖ ὅτι πειράσεται εἰσηγήσασθαι τὴν δύναμιν τοῦ ἔρωτος καὶ ἀπαιτεῖ διδασκάλους γενέσθαι αὐτούς τῶν ἄλλων. Διηγεῖται οὖν περί τῶν τριῶν τὸ πάλαι γενῶν τῶν ἀνθρώπων, περὶ τῆς δεινῆς ἰσχύος καὶ ῥώμης, περὶ τῶν μεγάλων φρονημάτων αὐτῶν, ὅτι ἐπεχείρησαν τοῖς θεοῖς . . . . τὸ εἰς τὸν οὐρανόν ἀνάβασιν ἐπιχειρεῖν ποιεῖν, ὡς ἐπιθησομένων τοῖς θεοῖς· διὸ τέμνουσι δίχα ἕκαστον οἱ θεοί, ἵνα μή ἀφανίσωσι τὸ γένος ἅπαν — αἱ τιμαί γάρ ἂν αὐτοῖς καὶ ἱερά τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἠφανίζετο — καὶ ἅμα μὲν ἀσθενέστεροι ἔσονται, ἅμα δὲ χρησιμώτεροι τοῖς θεοῖς διὰ τό πλείους τὸν ἀριθμόν γεγονέναι. Ἐπειδή οὖν ἡ φύσις δίχα ἐτμήθη, ποθοῦν ἕκαστον τὸ ἥμισυ τῷ αὐτοῦ καὶ περιβάλλοντες τάς χεῖρας καὶ συμπλεκόμενοι ἀλλήλοις, ἐπιθυμοῦντες συμφῦναι, ἀπέθνησκον ὑπὸ λιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης ἀργίας διὰ τὸ μηδὲν ἐθέλειν χωρίς ἀλλήλων ποιεῖν. καὶ

ὁπότε τι ἀποθάνοι τῶν ἡμίσεων, τὸ δὲ λειφθείη, τό λειφθὲν ἄλλο ἐζήτει καὶ συνεπλέκετο, εἴτε γυναικός τῆς ὅλης ἐντύχοι ἡμίσει, ὃ δὴ νῦν γυναῖκα καλοῦμεν, εἴτ᾽ ἀνδρός· καὶ οὕτως ἀπώλλυντο· ἐλεήσας δέ ὁ Ζεύς μετατίθησιν εἰς τὸ πρόσθεν τὰ αἰδοῖα, μεταφέρει τὴν γέννησιν ἐκ τῆς γῆς εἰς ἀλλήλους τῶνδε ἕνεκα, ἵνα εἰ μὲν ἀνερ γυναικί ἐντύχοι, γεννῷεν καὶ γίγνοιτο γένος, εἰ δ᾽ ἄῤῥην ἄῤῥενι, πλησμονή γίγνοιτο τῆς συνουσίας καὶ διαπαύοιντο καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα τρέποιντο καὶ τοῦ ἄλλου βίου ἐπιμελοῖντο. Ἐστι δὴ οὖν ἐκ τόσου ὁ Ἔρως ἔμφυτος ἀλλήλων τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγεύς καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἓν ἐκ δυοῖν καὶ ἰάσασθαι τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην. Ἕκαστος οὖν ἡμῶν ἐστιν ἀνθρώπου ξύμβολον, ἅτε τετμημένος, ζητεῖ δὲ ἀεὶ τό αὑτοῦ ἕκαστος ξύμβολον·[1]) διό φιλογύναι, μοιχοί, φίλανδροι, μοιχεύτριαι, ἑταιρίστριαι, φιλερασταί, παιδερασται ἐξάγονται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ὅτι ἕκαστος ἀεὶ τό ξυγγενὲς ἀσπαζόμενος καὶ ὁ παιδεραστὴς καὶ ἄλλος πᾶς τῷ αὑτοῦ ἡμίσει θαυμαστά τότε ἐκπλήττεται φιλίᾳ τε καὶ οἰκειότητι καὶ ἔρωτι, οὐκ ἐθέλοντες χωρίζεσθαι ἀλλήλων οὐδέ σμικρόν χρόνον, οὐδ᾽ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ὅ τι βούλονται σφίσι παρ᾽ ἀλλήλων γίγνεσθαι· οὐδέ γάρ ἂν δόξειεν τοῦτ᾽ εἶναι ἡ τῶν ἀφροδισίων συνουσία, ὡς ἄρα τούτου ἕνεκα ἕτερος ἑτέρῳ χαίρει ξυνὼν οὕτως ἐπὶ μεγάλης σπουδῆς· ἀλλ᾽ ἄλλο τι βουλομένη ἑκατέρου ἡ ψυχή δήλη ἐστίν, ὅ οὐ δύναται εἰπεῖν, ἀλλά μαντεύεται ὅ βούλεται καὶ αἰνίττεται. καὶ εἰ ἐπιστάς Ἥφαιστος ἔροιτο· τί ἔσθ᾽ ὅ βούλεσθε, ὦ ἄνθρωποι, ὑμῖν παρ᾽ ἀλλήλων γενέσθαι; οὐδ᾽ ἂν εἷς ἐξαρνηθείη οὐδ᾽ ἄλλο τι ἂν φανειη βουλόμενος, ἀλλά συνελθὼν καὶ συντακείς τῷ ἐρωμένῳ ἐκ δυοῖν εἷς γενέσθαι· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἴτιον, ὅτι ἡ ἀρχαία φύσις ἡμῶν ἦν αὕτη καὶ ἦμεν ὅλοι· τοῦ ὅλου οὖν τῇ ἐπιθυμίᾳ καί διώξει ἔρως ὄνομα. Μετὰ τὸν περὶ διοικισμοῦ τῶν Ἀρκάδων ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀναχρονισμὸν προβαίνει εὐσέβειαν πρὸς τοὺς θεούς ἀπαιτῶν, ἵνα τὰ μὲν ἐκφύγωμεν, — ὅπως μή καὶ αὖθις διασχισθησόμεθα — τῶν δέ τύχωμεν· ὧν ὁ ἔρως ἡμῖν ἡγεμών καὶ στρατηγός, δι᾽ οὗ φίλοι γενόμενοι καὶ διαλλαγέντες τῷ θεῷ ἐξευρήσομέν τε

1) „Τό κάλλος τό ἐπὶ ὁτῳοῦν σώματι τῷ ἐπὶ ἑτέρῳ σώματι ἀδελφόν ἐστιν „Συμπ. 210 Β. ἐνταῦθα ἀναφέρεται καθ᾽ ἡμᾶς,

καὶ ἐντευξόμεθα τοῖς παιδικοῖς τοῖς ἡμετέροις αὐτῶν — ἐνταῦθα σκώπτει τὸν Ἀγάθωνα καὶ Παυσανίαν — ὅτι οὕτως ἂν ἡμῖν τό γένος εὔδαιμον γένοιτο, εἰ ἐκτελέσαιμεν τὸν ἔρωτα καὶ τῶν παιδικῶν τῶν αὑτοῦ ἕκαστος τύχοι εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀπελθὼν φύσιν· οὗ δὴ τὸν αἴτιον θεὸν ὑμνοῦντες δικαίως ἂν ὑμνοῖμεν ἔρωτα, ὃς ἐν τῷ παρόντι ἡμᾶς πλεῖστα ὀνίνησιν, εἰς τὸ ἔπειτα ἐλπίδας μεγίστας παρέχεται μακαρίους καὶ εὐδαίμονας ἡμᾶς ποιῆσαι.

Καὶ ὅτι μὲν ὁ Ἀριστοφάνης ἀλλοίως εἰπών, τὰ αὐτά ὅμως κατ' οὐσίαν τοῖς πρόσθεν εἰρηκόσι διὰ νέας μυθολογίας οἰκείας καὶ τισι λαοῖς τῆς Ἀσίας ἀνέφερε μηδαμῶς τὰ ἐσκαμμένα ὑπερπηδήσας καὶ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον τῆς λογικῆς καὶ διαλεκτικῆς ὁδοῦ ἁπτόμενος δῆλον, ὅτι ὁ Πλάτων παρουσιάζει αὐτόν μηδὲν ἱερόν καὶ ὅσιον κεκτημένον καὶ θεούς τε καὶ ἀνθρώπους σκώπτοντα καὶ τοῦτο δῆλον ἡγούμεθα. Διὰ τοῦ εἰς γῆν τίκτειν, ὥσπερ οἱ τέττιγες φαίνεται ἡμῖν ὅτι τὴν αὐτοχθονίαν τῶν Ἀθηναίων σκώπτει, διὰ δέ τοῦ „καὶ γάρ τελεωθέντες μόνοι ἀποβαίνουσιν εἰς τὰ πολιτικὰ ἄνδρες οἱ τοιοῦτοι" τὸν Ἀλκιβιάδην καί Σωκράτη σκώπτει. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται κατ' ἔννοιαν καὶ τόδε· „Σχολήν δέ σκοπῶν τί εἴη, ποιοῦντας μέν τι τοὺς πλείστους εὑρίσκειν ἔφη· καὶ γάρ τούς πεττεύοντας καὶ τοὺς γελωτοποιοῦντας ποιεῖν τι, πάντας δέ τούτους ἔφη σχολάζειν· ἐξεῖναι γάρ αὐτοῖς ἰέναι πράξοντας τὰ βελτίω τούτων, ἀπό μέντοι τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρω ἰέναι οὐδένα σχολάζειν· εἰ δέ τις ἴοι, τοῦτον ἀσχολίας αὐτῷ οὔσης κακῶς ἔφη τοῦτο πράττειν" [1]). Καὶ τάδε·

„Ἐπετίθεντο τῷ Σωκράτει καὶ ἐπεβούλευον οἱ ἀμφὶ τὸν Ἄνυτον ὧν χάριν καὶ δι' ἅς αἰτίας λέλεκται πάλαι· ὑφορώμενοι δὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ δεδιότες ὅπως ποτὲ ἕξουσι πρὸς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἀνδρός (πολὺ γάρ ἦν τὸ Σωκράτους ὄνομα διά τε τὰ ἄλλα καὶ ὅτι τοὺς σοφιστὰς ἤλεγχεν οὐδὲν ὑγιὲς ὄντας οὐδέ τι σπουδαῖον ἢ εἰδότας ἢ λέγοντας), ἐκ τούτων οὖν ἐβουλήθησαν πεῖραν καθεῖναι ὑπὲρ τῆς κατ' αὐτοῦ διαβολῆς. Τὸ μὲν γάρ ἄντικρυς ἀπενέγκασθαι γραφήν κατ' αὐτοῦ παραχρῆμα οὐκ ἐδοκίμαζον δι' ἅ προεῖπον καὶ δι' ἐκεῖνα δὲ, μή ποτε ἄρα ἀγριάναντες οἱ φίλοι οἱ τοῦ Σωκράτους ἐξάψωσι κατ' αὐτῶν τοὺς δικαστάς, εἶτά τι

1) Ξενοφ. Ἀπομν. III, 9.

πάθωσι κακὸν ἀνήκεστον, ἅτε συκοφαντοῦντες ἄνδρα οὐ μόνον οὐδενὸς αἴτιον κακοῦ τῇ πόλει, ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων καὶ κόσμον τοῖς Ἀθηναίοις ὄντα. Τί οὖν ἐπινοοῦσιν; Ἀριστοφάνην τὸν τῆς κωμῳδίας ποιητήν, βωμολόχον ἄνδρα καὶ γελοῖον ὄντα καὶ εἶναι σπεύδοντα, ἀναπείθουσι κωμῳδῆσαι τὸν Σωκράτη, ταῦτα δήπου τὰ περιφερόμενα, ὡς ἦν ἀδολέσχης, λέγων τε αὖ τὸν ἥττω λόγον ἀπέφαινε κρείττονα, καὶ ἐσῆγε ξένους δαίμονας, καὶ οὐκ ᾔδεῖτο θεοὺς οὐδ' ἐτίμα, τὰ δὲ αὐτὰ ταῦτα καὶ τοὺς προσιόντας αὐτῷ ἐδίδασκέ τε καὶ εἰδέναι ἀνέπειθεν. Ὁ δὲ Ἀριστοφάνης λαβόμενος ὑποθέσεως εὖ μάλα ἀνδρικῆς, ὑποσπείρας γέλωτα καὶ τό ἐκ τῶν μέτρων αἱμύλον καὶ τόν ἄριστον τῶν Ἑλλήνων λαβὼν ὑπόθεσιν (οὐ γάρ οἱ κατά Κλέωνος ἦν τό δρᾶμα, οὐδὲ ἐκωμῴδει Λακεδαιμονίους ἢ Θηβαίους ἢ Περικλέα αὐτόν, ἀλλ' ἄνδρα τοῖς τε ἄλλοις θεοῖς φίλον καὶ δὴ καὶ μάλιστα τῷ Ἀπόλλωνι), ἅτε οὖν ἀήθες πρᾶγμα καὶ ὅραμα παράδοξον ἐν σκηνῇ καὶ κωμῳδίᾳ Σωκράτης, πρῶτον μέν ἐξέπληξεν ἡ κωμῳδία τῷ ἀδοκήτῳ τοὺς Ἀθηναίους, εἶτα καὶ φύσει φθονεροὺς ὄντας καὶ τοῖς ἀρίστοις βασκαίνειν προῃρημένους οὐ μόνον τοῖς ἐν τῇ πολιτείᾳ. καὶ ταῖς ἀρχαῖς ἀλλ' ἔτι καὶ πλέον τοῖς εὐδοκιμοῦσιν ἢ ἐν λόγοις ἀγαθοῖς ἢ ἐν βίου σεμνότητι, ἄκουσμα ἔδοξεν ἥδιστον αἵδε αἱ Νεφέλαι, καὶ ἐκρότουν τὸν ποιητὴν ὡς οὔ ποτε ἄλλοτε, καὶ ἐβόων νικᾶν, καὶ προσέταττον τοῖς κριταῖς ἄνωθεν Ἀριστοφάνην ἀλλά μή ἄλλον γράφειν, καὶ τὰ μὲν τοῦ δράματος τοιαῦτα" [1]).

Ὁ λόγος τοῦ Ἀριστοφάνους ὑψηλότατος πάντων πλὴν τοῦ λόγου τοῦ Σωκράτους λέγει ὁ Hommel, ὅστις θεωρεῖ αὐτὸν μόνον ὡς Scherzrede, ὡς komische Würze des Tischgesprächs καὶ τὸν ποιητὴν ὡς Possenreisser. Τινές ἐνόμισαν ὅτι ὁ Πλάτων, ἵνα σατυρίσῃ αὐτὸν, ᾧ ἡ διατριβή περὶ Διόνυσον καὶ Ἀφροδίτην, ἄλλοι ὡς ὁ Stallbaum καὶ Schleiermacher ὡς Document seiner Aussöhnung mit Sokrates πρόκειται ὁ λόγος αὐτοῦ.

Ὁ Ast ὡς Verspottung πάντων τῶν προηγουμένων, ἀλλ' ὁ Schwegler λέγει ὅτι ἀδύνατον τοῦτο· διότι ἡ Grundidee τοῦ λόγου αὐτοῦ νέα ἐστί καὶ positiv wahr. Τῷ Ἐρυξιμάχῳ

1) Aelian. var. Hist. B, 13.

συμφωνεῖ ὁ Ἀριστοφάνης ἐκ γενικοῦ speculativen Gesichtspunkt *ὁρμώμενος, ἀλλὰ θυσιάζει χάριν αὐτοῦ τὴν κατ' ἰδίαν* Bestimmtheit des Begriffs. *Διαφέρει τοῦ Φαίδρου καί Παυσανίου μή προβαίνων ἐκ τοῦ* utilistischen Standpunkt *τούτων, ἀλλ'* immanent teleologisch, *οὐχί ὡς μέσον, ἀλλ' ὡς* Bedürfniss *θεωρῶν τὸν Ἔρωτα*, als Selbstzweck. *Ἐάν εἴπωμεν ὅτι ὁ Παυσανίας ἠθικοπολιτικῶς, ὁ Ἐρυξίμαχος φυσικοφιλοσοφικῶς, ὁ Ἀριστοφάνης φυσιολογικῶς εἰρήκασι, τότε ἐμποδὼν ἔχομεν τὸν Ἀγάθωνα· τί γάρ ἐστι; μόνον κατὰ τό ἐξωτερικόν ὑπερβαίνει τὸν τοῦ Φαίδρου λόγον, ὅστις* inhaltlos, ideenarm, in die Luft gebaut ist. *Ὁ* Rückert p. 280 *λέγει ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης τὸν σοφιστήν Πρόδικον παρίστησιν· ἡ γὰρ εἰς γελοῖον καὶ καταγέλαστον διαίρεσις ὅλως κατὰ Πρόδικόν ἐστι. Περὶ δὲ τοῦ Μύθου τοῦ Ἀριστοφάνους λέγομεν ὅτι ἀρχαῖος τυγχάνει οἷον· Κτέατος καὶ Εὔρυτος διφυεῖς ἦσαν, ἡ* Talmud *ἐπίσης διδάσκει περί διφυῶν ἀνθρώπων, Ἰανός ὁ θεὸς ὁμοίως διφυής ἦν. καὶ* Sturz *καὶ* Karsten v. 238—241 *καὶ* 251—255 *Ἐμπεδοκλέους τάδε λέγουσιν·*

> „*Πολλά μέν ἀμφιπρόσωπα καὶ ἀμφίστερν' ἐφύοντο·*
> *βουγενῆ ἀνδρόπρωρα, τὰ δ' ἔμπαλιν ἐξανέτελλον*
> *ἀνδροφυῆ βούκρανα· μεμεγμένα τῇ μέν ἀπ' ἀνδρῶν,*
> *τῇ δέ γυναικοφυῆ, χλιεροῖς ἠσκημένα γυίοις.*
> *Οὐλοφυεῖς μὲν πρῶτα τύπος χθονός ἐξανέτελλον*
> *ἀμφοτέρων ὕδατός τε καὶ οὔδεος αἶσαν ἔχοντες*
> *τούς μὲν πῦρ ἀνέπεμπ' ἐθέλον πρὸς ὁμοῖον ἱκέσθαι*
> *οὔτε τί πω μελέων ἐρατὸν δέμας ἐμφαίνοντας*
> *οὔτ' ἐνοπήν, οὔτ' οὖν ἐπιχώριον ἀνδράσι γῆρυν*“.

„Die tiefere Bedeutung und philosophische Berechtigung des aristophanischen Mythus hat auch Rötscher (*Ἀριστοφ.* p. 19) anerkannt, nur hat er sich schief ausgedrückt, wenn er in ihm „den philosophischen Begriff der Liebe“ eingehüllt findet. In ganz unangemessener Weise dagegen hat sich Rückert p. 274 über eine entsprechende Aeusserung von Schwarz (Erziehungslehre I, 150): Schon darum kann es keinen vollkommenen Menschen geben, weil jeder entweder als Mann oder als Weib existirt; dadurch ist die Menschheit getheilt, und Plato sprach darin gar nichts schwärmerisches aus, wenn er die beiden als zwei Hälften ansah“ lustig ge-

macht. Uebrigens ist noch auf eine Incongruenz in der Rede des Aristophanes aufmerksam zu machen, nämlich darauf, dass er aus der Idee einer ursprünglichen Totalität der Geschlechter eben so gut auch die beiden anderen nicht auf Sexualdifferenz gegründeten erotischen Verhältnisse, deren er im Verlaufe seines Vortrags gedenkt, ableitet, und namentlich der Knabenliebe unbedingt die erste Stelle anweist, während seine physiologischen Prämissen vielmehr gegen die griechische Sitte sprechen."[1])

Καὶ τάδε περὶ τοῦ μύθου τούτου προσθετέα·

„Es leuchtet übrigens ein, dass der Mythus des Aristophanes sehr bestimmt, seinem Wesen nach, sowohl von den mythischen Berufungen in der Liebesrede des *Φαῖδρος,* als auch von der berühmten mythischen Darstellung im platonischen *Φαῖδρος* unterschieden ist. Das mythische in der Rede des *Φαῖδρος* beschränkt sich auf Einzelnheiten, die nicht, wie in unserem Mythus, zu einer Totalität für die Anschauung verarbeitet sind. Das mythische im platonischen *Φαῖδρος,* das allerdings ein in sich abgeschlossenes Ganze bildet, offenbart uns dagegen das Ringen eines Geistes, der noch nicht das adäquate Element das Gedankens finden kann, und mit einer fast dithyrambischen Lust und Begeisterung in der mythischen Form das ausspricht, was ihn in seinem Innern bewegt. Unser Mythus ist dagegen mit philosophischem Bewusstsein und künstlerischer Weisheit gearbeitet, während in der mythischen Darstellung des *Φαῖδρος,* offenbar des ersten platonischen Gesprächs, das Erkennen und die mythische Anschauung noch nicht auseinander getreten sind, wie hier."[2])

Περὶ δέ τῆς ἑρμηνείας καὶ ἐξηγήσεως τῆς διχοτομίας τάδε·

„Der Gott durfte sie nicht tödten, weil damit zugleich der Dienst der Götter verschwunden wäre, worin auf naive Weise der tiefe Gedanken angedeutet ist, dass mit der Vernichtung des Menschengeschlechts Gott zu einem einsamen Abstraktum gemacht würde, dass die Existenz des Menschen die absolute Bedingung der göttlichen Existenz selber ist,

1) G. Schwanitz.

2) Rötscher.

Σημ. πρβλ. καὶ Susemihl: *τομ.* I. p. 382—5.

indem Gott nur in dem Menschen den wahrhaften Boden seiner Verwirklichung hat, nur von dem Menschen ihm die wahrhafte Anerkennung und Ehre werden kann. Aber gewähren lassen durfte sie der Gott auch nicht, weil die rohe und unentwickelte Natur noch kein wahres Verhältnis zu dem Göttlichen hat. [1])

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ

μεταξὺ Ἀριστοφάνους, Ἐρυξιμάχου, Ἀγάθωνος, Σωκράτους καὶ Φαίδρου,

ἐν ᾧ συζητεῖται κυρίως ὑπὸ Ἀγάθωνος καὶ Σωκράτους τὸ ζήτημα τῆς ὑποτιμήσεως τῶν πολλῶν, ὅπερ καὶ ἄλλοτε μεταξὺ τούτων ἀντικείμενον συζητήσεως ἐγένετο. Τὸν κωμῳδίας ἄξιον λόγον αὐτοῦ δεῖται Ἀριστοφάνης Ἐρυξιμάχου μὴ κωμῳδῆσαι, ἵνα ἀκούσωσι τί Ἀγάθων καὶ Σωκράτης ἐρεῖ. Πείθεται Ἐρυξίμαχος, ἀλλὰ τὰ μὲν κωμῳδῶν „ὁ λόγος ἡδέως ἐῤῥήθη· καὶ εἰ μὴ ξυνήδη Σωκράτει τε καὶ Ἀγάθωνι δεινοῖς οὖσι περὶ τὰ ἐρωτικὰ πάνυ ἂν ἐφοβούμην μὴ ἀπορήσωσι λόγων διὰ τὸ πολλὰ καὶ παντοδαπὰ εἰρῆσθαι“, τὰ δὲ σπουδάζων παρίστησι τὸν Σωκράτη δεινὸν περὶ τὰ ἐρωτικὰ καὶ Ἀγάθωνα καὶ τοὺς τρεῖς, Ἀριστοφάνη, Ἀγάθωνα καὶ Σωκράτη συνδεδεμένους ἀναφέρων δηλοῖ ὅτι ἰδίᾳ περὶ τούτων ἐν τῷ συμποσίῳ πρόκειται καὶ ὅτι ἄρχεται ὅσον οὔπω τὸ κύριον μέρος τοῦ ἔργου, μέχρι τοῦδε πολλά μὲν καὶ παντοδαπὰ περιλαμβάνοντος, ἀλλ' οὐδὲν θετικὸν, ὡρισμένον, βέβαιον καὶ βάσιμον, ἀληθὲς καὶ λογικόν, καὶ ὅτι λόγοι κενοὶ μέχρι τοῦδε καὶ ἀπελπισμὸς ἦν περὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ θέματος· „νῦν δ' ὅμως θαῤῥῶ“· διότι ἕπεται Ἀγάθων καὶ μάλιστα Σωκράτης· διὸ καὶ πρῶτον αὐτὸν ἀναφέρει· „καὶ εἰ μὴ ξυνήδη Σωκράτει τε καὶ Ἀγάθωνι“ καὶ πέποιθε θαῤῥῶν ὅτι τέλος πάντων ἔρχεται ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ φῶς μετὰ τὸ σκότος. Ὁ Σωκράτης πάνυ μετριοφρόνως καὶ σύναμα εἰρωνικῶς λέγει ὅτι τελευταῖος ὢν μάλα φοβεῖται καὶ ἐν παντί ἐστι καὶ σκώπτων τόν τε Ἀγάθωνα, ἐπίδειξιν λόγων ζητοῦντα ὡς ποιητήν, καὶ τὸν ὄχλον, τόν λόγοις ἐνασμενίζοντα, προπαρασκευάζει τρόπον τινὰ προμαντευόμενος τὸν μέλλοντα κοῦφον λόγον τοῦ

1) Rötscher.

Ἀγάθωνος. Μετὰ ταῦτα διακώλυει αὐτὸν ὁ Φαῖδρος μετὰ τοῦ Ἀγάθωνος διαλεγόμενον περὶ τῆς δόξης τῶν πολλῶν καὶ περὶ τῆς ὑπολήψεως τῶν σοφῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ εὕρηται ὡς ἑξῆς· „οὐ φροντιστέον, τί ἐροῦσιν οἱ πολλοί, ἀλλ' εἰς ὁ ἐπαΐων περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων, αὐτὴ ἡ ἀλήθεια“· καὶ παρακινεῖ ἑκάτερον ἐν μέρει ἀποδόντα τῷ θεῷ λέγειν.

ΛΟΓΟΣ ΑΓΑΘΩΝΟΣ.

„Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι τοῖς ἔργοις τοὺς λόγους ἐλέγχουσιν, οὗτοι δὲ τοῖς λόγοις τα ἔργα ζητοῦσιν ἄπιστα καθιστάναι.“
Ἀντιφ. π. τ. Ἡρ. φ. 84.

Ἰατροφιλοσοφικός ἐστι κατὰ Fortlage, περιγράφεται δὲ καθ' ἡμᾶς κάλλιστα διὰ τῶν ἐν τέλει λέξεων, ὡς τὰ μὲν παιδιᾶς, τὰ δὲ σπουδῆς μετρίας μετέχων, ὡς εὐθὺς ἀρχόμενοι βλέπομεν „βούλομαι πρῶτον μὲν εἰπεῖν ὡς χρή με εἰπεῖν, ἔπειτα εἰπεῖν“· λέγει ὅτι οἱ πρόσθεν εἰρηκότες οὐ τὸν θεὸν ἐγκωμιάζειν δοκοῦσιν αὐτῷ, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους εὐδαιμονίζειν τῶν ἀγαθῶν ὧν ὁ θεὸς αὐτοῖς αἴτιος· ὁποῖος δὲ τις αὐτὸς ὢν ταῦτα ἐδωρήσατο, οὐδεὶς εἴρηκεν. εἷς δέ τρόπος ὀρθός παντὸς ἐπαίνου περὶ παντός, λόγῳ διελθεῖν, οἷος οἵων αἴτιος ὢν τυγχάνει περὶ οὗ ἂν ὁ λόγος ᾖ· οὕτω δή τὸν Ἔρωτα καὶ ἡμᾶς δίκαιον ἐπαινέσαι πρῶτον αὐτόν οἷός ἐστιν, ἔπειτα τὰς δόσεις. 195 A. Αὕτη ἐστίν ἡ τάξις τῶν ἐγκωμίων τῶν σοφιστῶν, γένος πρῶτον καὶ εἶτα ἔργα ἐκτιθεμένων καὶ γενεαλογικῶς διὰ πάθους ἀρχομένων, ὡς θέλει καὶ Ἀγάθων ἐνταῦθα· Φησίν οὖν ὅτι ὁ Ἔρως εὐδαιμονέστατος πάντων θεῶν ἐστι κάλλιστος ὢν καὶ ἄριστος· πρῶτον μὲν οὖν συγγράφεται ὁ Ἔρως αὐτός ὅλος ὅτι εὐδαιμονέστατός ἐστιν· εἶτα τὸ τίνος ἕνεκα, ὅτι δηλαδή ἐν πρώτοις κάλλιστός ἐστιν, ἅτε νέος — φεύγων φυγῇ τό γῆρας — ἁπαλός· ἐν γάρ ἤθεσι καὶ ψυχαῖς θεῶν καὶ ἀνθρώπων τὴν οἴκησιν ἵδρυται, ὑγρός· οὐ γὰρ ἂν οἷός τ' ἦν πάντῃ περιπτύσσεσθαι οὐδὲ διὰ πάσης ψυχῆς καὶ εἰσιὼν τὸ πρῶτον λανθάνειν καὶ ἐξιών, εἰ σκληρός ἦν, συνετός ὢν καὶ ἄριστος, ἅτε δίκαιος — οὔτ' ἀδικεῖ οὔτ' ἀδικεῖται — σώφρων —

κρατῶν δέ ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ὁ ἔρως διαφερόντως ἂν σωφρονοῖ — ἀνδρεῖος — Ἔρωτι οὐδέ Ἄρης ἀνθίσιαται — σοφὸς — ποιητής ὁ θεὸς σοφὸς οὕτως ὥστε καὶ ἄλλον ποιῆσαι· πᾶς γοῦν ποιητὴς γίγνεται, κἂν ἄμουσος ᾖ τό πρίν, οὗ ἂν ἔρως ἅψηται — τήν τε μουσικήν καὶ ποίησιν πᾶσαν, ἥτις πάλιν ποίησιν τῶν ζῴων καὶ ποίησιν κατὰ τὰς τέχνας περιλαμβάνει.

Δεύτερον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῖ· „ἐκ τοῦ ἐρᾶν τῶν καλῶν πάντ' ἀγαθά γέγονε καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις· οὕτως ἔρως πρῶτος αὐτὸς ὢν κάλλιστος καὶ ἄριστος μετὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἄλλων τοιούτων αἴτιος εἶναι . . . 197 C.

Διὰ τοῦ „ἐγώ δὲ Φαίδρῳ πολλὰ ἄλλα ὁμολογῶν τοῦτο οὐχ ὁμολογῶ“ διδασκόμεθα ὅτι καὶ ὁ Ἀγάθων στοιχεῖά τινα τῶν λόγων τῶν πρόσθεν εἰρηκότων παραλαμβάνει καὶ οὕτω κλιμακηδὸν βαίνει τὸ ἔργον πρὸς τήν τελειότητα αὐτοῦ· Ὅτι εἰς τὴν περὶ Ἔρωτος γενεαλογίαν οὐ συμφωνεῖ τῷ Φαίδρῳ, τοῦτο δηλοῖ τήν κατὰ τὸ δοκοῦν ἑκάστῳ ἑρμηνείαν τῶν μυθολογημάτων τῶν ἀρχαίων, ἅτινα ὁ Πλάτων παλαιά περὶ θεοὺς πράγματα ἀποκαλεῖ.

Ἡ δὲ ἐπιτυχεστάτη παρεμβολή τῶν Πλάτωνι πεποιημένων στίχων πρὸς περαιτέρω σκῶψιν τῶν τε σοφιστῶν καὶ ποιητῶν κεῖται. Καὶ ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι ἐλλείπει ἀρχή τις καὶ ἀξίωμα ἀρχικὸν, ὅτι οἱ λόγοι πνίγουσι τὸ θέμα τοῦ λόγου, ὅτι κατὰ σοφιστικὴν δύναμιν λόγων ἀνάκειται καὶ τοῦ Ἀγάθωνος ὁ λόγος τῷ θεῷ τὰ μὲν παιδιᾶς, τὰ δὲ σπουδῆς μετρίας μετέχων.

Λέγεται δέ ὡς καὶ ὁ Γοργίας αὐτός ἀναγνοὺς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ διάλογον πρὸς τοὺς συνήθεις ἔφη· „ὡς καλῶς οἶδε Πλάτων ἰαμβίζειν“ [1]). Ἰδοὺ τί λέγουσι καὶ ἄνδρες λόγιοι·

„Hinter dem dichterischen Spiel liegt der Gedanke verborgen, dass das Reich des Friedens und der Liebe, oder wie wir uns ausdrücken, der Humanität und Gesittung, nur allmählig sich aus einem Zustande ungezügelter Wildheit und roher Naturkraft herausgebildet habe.“[2])

„Aber eben dieser Unterschied des gemeinen und phi-

1) Ἀθην. 11, p. 505.

2) G. Schwanitz, Platon. Stud. Frankfurt a. M. 1864.

losophischen Bewusstseins ist es, den Platon noch einmal in recht scharfen Zügen hervorheben will, indem er, statt auf die aristophanische Rede unmittelbar die sokratische, als ihre Verklärung folgen zu lassen, die Rede Agathons, gleichsam als Markstein des gemeinen und philosophischen Bewusstseins zwischen sie hineinstellt. Diese Rede, ihr geistloser phraseologischer Flitterstaat, so wie die allgemeine Bewunderung, mit der sie von Seiten der übrigen Tischgesellschaft aufgenommen wird, 198 A, bildet einen höchst wirksamen Contrast zu der ernsten, aus den Tiefen des Gedankens geschöpften Rede des Sokrates. Mit einer Probe lysianischer Beredtsamkeit hatten die Tischreden begonnen, mit einem Muster gorgianischen Prunks schliessen sie."[1])

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ

μεταξὺ Σωκράτους καὶ Ἀγάθωνος.

„. . . . . ἀνθρώποισι γὰρ
τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τοὐξαμαρτάνειν."
Σοφ. Ἀντιγ., v. 1024.

Ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ τούτῳ σκώπτεται ὁ Ἀγάθων ὡς πρεπόντως ἑαυτῷ εἰρηκώς, δηλονότι σοφιστικῶς, καὶ τοῦ θεοῦ κατὸ τὴν ἐπιδοκιμασίαν πάντων ἅτε μαντεύσάμενος τὰς σκέψεις αὐτῶν· ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι ὑψίστη μόρφωσις καὶ ἀγωγὴ ἐνομίζετο κοινῶς παρὰ τῶν πολλῶν ἡ εὔροια λόγου καί σοφιστικὴ ἐπιπολαιότης ἄνευ ἐννοιῶν λόγων καὶ λέξεων καὶ σχημάτων λέξεως καὶ διανοίας κατὰ τό παράδειγμα τοῦ Γοργίου.

. . . . οἱ γάρ ἐν σοφοῖς
φαῦλοι παρ' ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν" [2]).

Ὁ Σωκράτης παρατείνων τὸν μετὰ τοῦ Ἐρυξιμάχου πρὸ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγάθωνος ἀρξάμενον ἤδη εἴρωνα διάλογον αὐτοῦ σκώπτει τὸν παντοδαπόν καὶ καλὸν λόγον, τὸ κάλλος τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων καί αἰσχύνεται λέγει μή δυνάμενος οὕτως εἰπεῖν, ὥσπερ ὁ Γοργίας, δηλονότι ὡς μέγιστα ἀνατιθέναι τῷ πράγματι καὶ ὡς κάλλιστα, ἐάν τε ᾖ οὕτως ἔχοντα ἐὰν τε μή· καὶ οὐχί ὥσπερ Σωκράτης ᾤετο δεῖν τἀληθῆ λέγειν περὶ ἑκάστου τοῦ ἐγκωμιαζομένου· καὶ

1) Schwegler, über d. Composit. d. Platon. Symp.

2) *Εὐριπιδ. Ἱππόλ.* v. 989.

ὅτι οὐ φροντίζει ὡς οἱ σοφισταί, ὅπως ἂν φαίνηται ὡς κάλλιστος καὶ ἄριστος τοῖς μὴ γιγνώσκουσιν ὁ ἔρως ἐπιφέρων πᾶν ψεῦδος καὶ πάντα λόγον κινῶν, ἀλλά τὰ ἀληθῆ ἐρεῖ κατὰ τό εἰωθός αὐτῷ ὀνόμασι καί θέσει ῥημάτων τοιαύτῃ, ὁποία ἄν τις τύχῃ ἐπελθοῦσα.

Λαβὼν οὖν ὁμολογίαν παρὰ τοῦ Ἀγάθωνος τῇ συγκαταθέσει τοῦ Φαίδρου ἄρχεται ὡς ἑξῆς ἐλέγχων ἐν τῷ Ἀγάθωνι πάντας τούς σοφιστὰς τοὺς κτείνοντας τὸν νοῦν καὶ θυσιάζοντας αὐτὸν τῷ λόγῳ καὶ τῇ θέσει τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων. Ὅτι ὁ Φαῖδρος ἐν παντί ἐπεισοδίῳ εὕρηται καὶ δικάζει ὡς ἔπος εἰπεῖν, εὐνόητον ἐκ τῶν πρόσθεν εἰρημένων, ἅτε πατὴρ τοῦ λόγου ὢν καὶ πρῶτος εἰπών.

ΛΟΓΟΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ.

„Πέρας δὲ τῶν πόνων γενναίῳ μὲν ἀνδρί
οὐδέν δοκῶ ἔγωγε ὅτι μὴ αὐτοὺς τοὺς πόνους,
ὅσοι αὐτῶν εἰς καλά ἔργα φέρουσιν.“
„Πονούντων τε καὶ κινδυνευόντων τὰ καλὰ
ἔργα, καὶ ζῆν τε ξὺν ἀρετῇ ἡδύ καὶ ἀποθνήσκειν.“
Ἀρριαν. Ἀναβ. 5, 26, 1—4.

Περιλαμβάνει ὁ λόγος οὗτος κριτικὴν τοῦ λόγου τοῦ Ἀγάθωνος διαλεκτικῶς καὶ διάλογον μεταξὺ Σωκράτους καὶ Διοτίμας, ἐν ᾧ ἐκτυλίσσεται ἡ ὑψίστη πλατωνική θεωρία περὶ τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ. Ὁ Σωκράτης κατὰ τὸν τρόπον τῶν σοφιστῶν παραδέχεται ἐν πρώτοις τὴν τάξιν τῶν ἐγκωμίων καὶ δή περί Ἔρωτος πρῶτον ὁποῖός τίς ἐστιν ὁ ἔρως, ὕστερον δὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἀναγκάζει τὸν Ἀγάθωνα ὁμολογῆσαι ὅτι ὁ Ἔρως ἔρως ἐστίν τινός, οὗ καὶ ἐπιθυμεῖ, ἅτε μὴ ἔχων αὐτό καὶ τὸ ἐπιθυμοῦν ἀνάγκῃ ἐπιθυμεῖ οὗ ἐνδεές ἐστιν καὶ νῦν τε καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον· ὥστε ὁ Ἔρως ἐστίν πρῶτον μὲν τινῶν, ἔπειτα τούτων, ὧν ἂν ἔνδεια παρῇ αὐτῷ, ἀλλὰ ὁ ἔρως ἔρως ἐστί κάλλους, αἴσχους δ' οὔ, αἰσχρῶν γὰρ οὐκ εἴη ἔρως, κατὰ τὸν πρόσθεν λόγον τοῦ Ἀγάθωνος· ὅτι τοῖς θεοῖς κατεσκευάσθη τὰ πράγματα δι' ἔρωτα καλῶν“, καὶ οὗ ἐνδεής ἐστι καὶ μὴ ἔχει, τούτου ἐρᾷ· ἄρα ἐνδεὴς ἐστιν καὶ οὐκ ἔχει ὁ ἔρως κάλλος. Τὸ δὲ

ἐνδεές κάλλους οὐ καλὸν οὐδέ ἀγαθὸν, τὰ γάρ ἀγαθὰ καὶ καλά ἐστι, ἄρα ὁ ἔρως τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐνδεής ἐστιν. Ταῦτα συνομολογήσαντος τοῦ σοφιστοῦ Ἀγάθωνος „κινδυνεύω, ὦ Σώκρατες, οὐδέν εἰδέναι ὧν τότε εἶπον" καὶ μή δυναμένου τῇ ἀληθείᾳ ἀντιλέγειν ἐᾷ αὐτόν ὁ Σωκράτης ἐξευτελίσας καὶ ἀνόητον καὶ κοῦφον καὶ ἄλογον καὶ μηδαμῶς τῆς ἀληθείας ἐχομένην ἀποδείξας τὴν σοφιστικήν.

Μεταβαίνει οὖν εἰς τὸν μετὰ τῆς Διοτίμας διάλογον ἤγουν εἰς τό δεύτερον καὶ κύριον μέρος τοῦ λόγου αὐτοῦ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν „πάρες μοι Ἀγάθωνα σμικρ' ἄττα ἐρέσθαι, ἵνα ἀνομολογησάμενος παρ' αὐτοῦ οὕτως ἤδη λέγω" 199 B, *καὶ ὅπερ ὁ Πλάτων εἰς τό στόμα τῆς Διοτίμας τίθησιν, δι' οὓς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας ἐξεθέμεθα λόγους. Φυλάττων οὖν τὴν σοφιστικὴν τάξιν τῶν ἐγκωμίων προβαίνει συνῳδά τοῖς ὡμολογημένοις αὐτῷ καὶ Ἀγάθωνι αὐτός ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅπως ἄν δύνηται, λέγων ὅτι οὔτε καλός οὔτε ἀγαθός ἐστιν ὁ Ἔρως, ἀλλ' οὔτε αἰσχρός καὶ κακός κατὰ Διοτίμαν, μεταξύ δέ τι τούτοιν καὶ ὅτι οὐκ ἔστι θεός, οἱ γάρ θεοί εὐδαίμονες κτήσει ἀγαθῶν καὶ καλῶν, ἀλλ' ὁ ἔρως ἐνδεής ἐστι καὶ ἐπιθυμεῖ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν· πῶς ἄν οὖν θεὸς εἴη ὅ γε τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἄμοιρος;*

*„οὐ γάρ Ἔρως θεός ἐστι „*Pseudophocyl. v. 194 *ἐν* Bergk. *ἀλλ' οὔτε θνητός ἐστι, ἀλλ' ὥσπερ τὰ πρότερα, μεταξύ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου, δαίμων μέγας, δι' οὗ πᾶσά ἐστιν ἡ ὁμιλία καὶ ἡ διάλεκτος θεοῖς πρὸς ἀνθρώπους καὶ πρὸς θεούς ἀνθρώποις καί ὁ μὲν περὶ τὰ τοιαῦτα σοφός δαιμόνιος ἀνήρ, ὁ δὲ ἄλλο τι σοφός ὢν ἤ περὶ τέχνας ἤ χειρουργίας τινάς βάναυσος. Ἐκ τῶν πολλῶν οὖν καὶ παντοδαπῶν δαιμόνων εἷς ἐστιν καὶ ὁ Ἔρως, πατρὸς δέ καὶ μητρός μακρότερον διηγήσασθαι· δηλονότι περιττόν, οὐκ ἀναγκαῖον, ὅμως δέ σοι ἐρῶ. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἀλληγορία περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἔρωτος κατὰ τὴν πρόσθεν τάξιν, Γένος, Ἔργα αὐτοῦ, καὶ δή ὅτι υἱός ἐστι τοῦ Πόρου καὶ τῆς Πενίας καὶ ἀκόλουθος καὶ θεράπων τῆς Ἀφροδίτης γεννηθείς ἐν τοῖς ἐκείνης γενεθλίοις, καὶ ἅμα φύσει ἐραστής ὢν περὶ τὸ καλὸν καὶ τῆς Ἀφροδίτης καλῆς οὔσης· ἅτε οὖν Πόρου καὶ πενίας υἱός ὢν ὁ Ἔρως, πρῶτον μὲν πένης ἀεί ἐστιν σκληρός καὶ αὐχμηρός καὶ ἀνυπόδητος καὶ ἄοικος*

χαμαιπετής καὶ ἄστρωτος ἐπὶ θύραις καὶ ἐν ὁδοῖς ὑπαίθριος κοιμώμενος, ἀεί ἐνδείᾳ ξύνοικος τὴν τῆς μητρός φύσιν ἔχων· κατὰ δ' αὖ τὸν πατέρα ἐπίβουλός ἐστι τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἀνδρεῖος ὢν καὶ ἴτης καὶ σύντονος, θηρευτής δεινός ἀεὶ μηχανάς πλέκων, φρονήσεως ἐπιθυμητής καὶ πόριμος, φιλοσοφῶν διὰ παντὸς τοῦ βίου, δεινός γόης καὶ φαρμακεύς καὶ σοφιστής, μεταξύ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου, εὐπορίας καὶ ἀπορίας, σοφίας καὶ ἀμαθίας· ἡ γάρ σοφία τῶν καλλίστων ἐστίν, ἔρως δ' ἐστίν ἔρως περί τό καλόν, ὥστε ἀναγκαῖον ἔρωτα φιλόσοφον εἶναι, φιλόσοφον δέ ὄντα μεταξύ εἶναι σοφοῦ καὶ ἀμαθοῦς· Ἡ μὲν οὖν φύσις τοῦ δαίμονος αὕτη· Τοιοῦτος ὢν ὁ ἔρως τίνα χρείαν ἔχει τοῖς ἀνθρώποις; ὁ Ἔρως ἐστίν τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν ἤτοι διὰ τούτων ὡς μέσων ὁδηγεῖ εἰς εὐδαιμονίαν, εἶναι κοινός πάντων ἀνθρώπων ἀεὶ βουλομένων αὐτοῖς τὰ ἀγαθά εἶναι,

„φιλεῖ γάρ πρὸς τὰ χρηστά πᾶς ὁρᾶν“ Σοφ. Ἠλ. v. 972.

ἀλλ' οὐ πάντας ἐρᾶν φαμεν· ἀφελόντες γὰρ τοῦ ἔρωτός τι εἶδος ὀνομάζομεν, τὸ τοῦ ὅλου ἐπιτιθέντες ὄνομα, ἔρωτα, τὰ δέ ἄλλα ἄλλοις καταχρώμεθα ὀνόμασιν, ὥσπερ ἐν τῇ ποιήσει, οὕτω τοίνυν καὶ περὶ τόν ἔρωτα· τὸ μέν κεφάλαιόν ἐστι πᾶσα ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπιθυμία καὶ τοῦ εὐδαιμονεῖν ὁ μέγιστός τε καὶ δολερός ἔρως παντί· ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλῃ τρεπόμενοι πολλαχῇ ἐπ' αὐτό, ἤ κατὰ χρηματισμόν ἤ κατὰ φιλογυμναστίαν ἤ κατὰ φιλοσοφίαν οὔτ' ἐρᾶν καλοῦνται οὔτ' ἐρασται, οἱ δὲ κατὰ ἕν τι εἶδος ἰόντες τε καὶ ἐσπουδακότες τὸ τοῦ ὅλου ὄνομα ἴσχουσιν.

Ἐνταῦθα σκώπτων τὸν λόγον τοῦ Ἀριστοφάνους, περὶ τοῦ ἡμίσεος ἑκάστου, λέγει ὁ δ' ἐμός λόγος οὔτε ἡμίσεός φησιν εἶναι τὸν Ἔρωτα οὔτε ὅλου, ἐάν μή τυγχάνῃ γέ που, ὦ ἑταῖρε, ἀγαθὸν ὄν. Ἔστιν ἄρα ξυλλήβδην ὁ ἔρως τοῦ τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ εἶναι ἀεὶ. Τῶν τίνα τρόπον διωκόντων αὐτό καὶ ἐν τίνι πράξει ἡ σπουδή καὶ ἡ σύντασις ἔρως ἂν καλοῖτο; τί τοῦτο τυγχάνει ὄν τό ἔργον; Ἔστι γὰρ τοῦτο τόκος ἐν καλῷ καὶ κατὰ τό σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχήν. ἔστι δὲ τοῦτο θεῖον τό πρᾶγμα, καὶ τοῦτο ἐν θνητῷ ὄντι τῷ ζῴῳ ἀθάνατον ἔνεστιν, ἡ κύησις καὶ ἡ γέννησις. Τὰ δ' ἐν τῷ ἀναρμόστῳ ἀδύνατον γενέσθαι. ἀνάρμοστον δ' ἐστί τὸ αἰσχρόν παντί τῷ θείῳ, τὸ δὲ καλὸν ἁρμόττον. Ἔστι γάρ

οὐ τοῦ καλοῦ ὁ ἔρως, ἀλλὰ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ τόκου ἐν τῷ καλῷ. τί δή οὖν τῆς γεννήσεως; ὅτι ἀειγενές ἐστι καὶ ἀθάνατον ὡς θνητῷ ἡ γέννησις. ἀθανασίας δὲ ἀναγκαῖον ἐπιθυμεῖν μετὰ ἀγαθοῦ ἐκ τῶν ὡμολογημένων, εἴπερ τοῦ ἀγαθοῦ ἑαυτῷ εἶναι ἀεί ἔρως ἐστί. ἀναγκαῖον δέ ἐκ τούτου τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἀθανασίας τὸν ἔρωτα εἶναι. Τί οἴει αἴτιον εἶναι τούτου τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἐπιθυμίας; Ἡ θνητή φύσις ζητεῖ κατὰ τό δυνατὸν τό ἀεί εἶναι· δύναται δέ ταύτῃ μόνον, ὅτι ἀεὶ καταλείπει ἕτερον νέον ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ, τούτῳ γάρ τῷ τρόπῳ πᾶν τό θνητόν σώζεται, οὐ τῷ παντάπασιν τὸ αὐτὸν ἀεί εἶναι ὥσπερ τό θεῖον, ἀλλὰ τῷ τό ἀπιόν καὶ παλαιούμενον ἕτερον νέον ἐγκαταλείπειν οἷον αὐτό ἦν· ταύτῃ τῇ μηχανῇ θνητόν ἀθανασίας μετέχει καὶ σῶμα καὶ τἆλλα πάντα· ἀδύνατον δὲ ἄλλῃ· μὴ οὖν θαύμαζε, εἰ τὸ αὑτοῦ ἀποβλάστημα φύσει πᾶν τιμᾷ· ἀθανασίας γάρ χάριν παντὶ αὕτη ἡ σπουδή καὶ ὁ ἔρως ἕπεται.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἠθική σημασία τοῦ Ἔρωτος „φιλοτιμία τῶν ἀνθρώπων κλέος εἰς τὸν ἀεί χρόνον ἀθάνατον καταθέσθαι“ πάσῃ θυσίᾳ οἷον Ἄλκηστις, Ἀχιλλεύς, Κόδρος, τοῦ γάρ ἀθανάτου ἐρῶσι· οἱ μὲν οὖν ἐγκύμονες κατὰ τὰ σώματα ὄντες πρὸς τὰς γυναῖκας μᾶλλον τρέπονται καὶ ταύτῃ ἐρωτικοί εἰσιν, διὰ παιδογονίας ἀθανασίαν καὶ μνήμην καὶ εὐδαιμονίαν, ὡς οἴονται, αὑτοῖς εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον πάντα πορίζόμενει· οἱ δὲ κατὰ τήν ψυχήν, ἃ ψυχῇ προσήκει καὶ κυῆσαι καὶ τεκεῖν· οἷον φρόνησίν τε καὶ τήν ἄλλην ἀρετήν, ὡς Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Λυκοῦργος, Σόλων καὶ ἄλλοι γεννήσαντες παντοίαν ἀρετήν· ὧν καὶ ἱερὰ πολλὰ ἤδη γέγονεν διὰ τοὺς τοιούτους παῖδας, διὰ δὲ τοὺς ἀνθρωπίνους οὐδενός πω. Μέχρι τοῦδε ἦν τό εἰσαγωγικόν καὶ προκαταρκτικόν ὡς ἔπος εἰπεῖν μέρος, νῦν δέ μεταβαίνομεν εἰς τὸν σχηματισμόν τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ κατὰ Πλάτωνα.

Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἐρωτικά ἴσως κἂν σὺ μυηθείης· τὰ δὲ τέλεα καὶ ἐποπτικὰ, ὧν ἕνεκα καὶ ταῦτα ἔστιν, ἐάν τις ὀρθῶς μετίῃ, οὐκ οἶδ᾽ εἰ οἷός τ᾽ ἂν εἴης. ἐρῶ μὲν οὖν, πειρῶ δέ ἕπεσθαι, ἂν οἷός τε ᾖς.

„Πόνου τοι χωρίς οὐδὲν εὐτυχεῖ.“ Σοφ. Ἠλ. v. 945. *Κατὰ* Schwegler *σημαίνει τοῦτο ὅτι ἀνώτεραι ἰδέαι εἰσίν*

ἡ κατὰ Σωκράτη ἤτοι καθαρῶς πλατωνικὴ φιλοσοφία καὶ ὅτι ἅπας ὁ λόγος τοῦ Σωκράτους ἐστὶν ἡ διαλεκτικὴ τοῦ ἔρωτος, ἡ Phaenomenologie der Liebe“.

Διὰ τούτων εἰσάγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ ὁ Πλάτων καὶ δὴ ὡς ἕπεται· νέον ὄντα ἰέναι ἐπὶ τὰ καλὰ σώματα καὶ πρῶτον ἑνός αὐτῶν σώματος ἐρᾶν καὶ ἐνταῦθα γεννᾶν λόγους καλούς, ἔπειτα δέ αὐτὸν κατανοῆσαι, ὅτι τό κάλλος τό ἐπί ὁτῳοῦν σώματι τῷ ἐπὶ ἑτέρῳ σώματι ἀδελφόν ἐστιν, τοῦτο δ' ἐννοήσαντα καταστῆναι πάντων τῶν καλῶν σωμάτων ἐραστήν, μετὰ δέ ταῦτα τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς κάλλος τιμιώτερον ἡγήσασθαι τοῦ ἐν τῷ σώματι, μετὰ ταῦτα τὸ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ τοῖς νόμοις καλόν θεάσασθαι καὶ μετά ταῦτα τό τῶν ἐπιστημῶν κάλλος ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τὸ πολύ πέλαγος τετραμμένος τοῦ καλοῦ καὶ θεωρῶν πολλούς καὶ καλούς λόγους καὶ μεγαλοπρεπεῖς τίκτει καὶ διανοήματα ἐν Φιλοσοφίᾳ ἀφθόνῳ, ἕως ἄν ἐνταῦθα ρωσθείς καὶ αὐξηθείς κατίδῃ τινά ἐπιστήμην μίαν τοιαύτην, ἥ ἐστι καλοῦ τοιοῦδε· τοῦ ἀεί ὄντος καὶ οὔτε γιγνομένου οὔτε ἀπολλυμένου, οὔτε αὐξανομένου οὔτ φθίνοντος, οὐ τῇ μὲν καλόν, τῇ δ' αἰσχρόν, οὐδέ τοτέ μὲν, τοτέ δέ οὔ, οὐδὲ πρός μὲν τὸ καλὸν, πρὸς δὲ τὸ αἰσχρόν, οὐδ' ἔνθα μὲν καλὸν, ἔνθα δέ αἰσχρόν· οὐδ' αὖ φαντασθήσεται αὐτῷ τό καλὸν οἷον πρόπωπόν τι οὐδέ χεῖρες οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ὧν σῶμα μετέχει, οὐδέ τις λόγος οὐδέ τις ἐπιστήμη, οὐδέ που ὄν ἐν ἑτέρῳ τινί, οἷον ἐν ζῴῳ ἤ ἐν οὐρανῷ ἤ ἔν τῳ ἄλλῳ, ἀλλ' αὐτό καθ' αὑτό μεθ' αὑτοῦ μονοειδές ἀεὶ ὄν, τὰ δέ ἄλλα πάντα καλά ἐκείνου μετέχοντα τρόπον τινά τοιοῦτον, οἷον γιγνομένων τε τῶν ἄλλων καὶ ἀπολλυμένων μηδέν ἐκεῖνο μήτε τι πλέον μήτε ἔλαττον γίγνεσθαι μηδὲ πάσχειν μηδέν. Ὅταν δή τις ἀπὸ τῶνδέ διὰ τὸ ὀρθῶς παιδεραστεῖν ἐπανιὼν ἐκεῖνα τό καλόν ἄρχηται καθορᾶν, σχεδόν ἄν τι ἅπτοιτο τοῦ τέλους. τοῦτο γάρ δή ἐστι τὸ ὀρθῶς ἐπὶ τὰ ἐρωτικὰ ἰέναι ἤ ὑπ' ἄλλου ἄγεσθαι, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶνδε τῶν καλῶν ἐκείνου ἕνεκα τοῦ καλοῦ ἀεὶ ἐπανιέναι, ὥσπερ ἐπαναβαθμοῖς χρώμενον, ἀπὸ ἑνὸς ἐπὶ δύο καὶ ἀπὸ δυοῖν ἐπί πάντα τὰ καλά σώματα, καὶ ἀπὸ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπί τὰ καλά ἐπιτηδεύματα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπί τὰ καλὰ μαθήματα, ὡς ἀπὸ τῶν μαθημάτων ἐπ' ἐκεῖνο τό μάθημα τελευτήσῃ, ὅ ἐστιν οὐκ ἄλλου ἤ αὐτοῦ ἐκείνου

τοῦ καλοῦ μάθημα, καὶ γνῷ αὐτό τελευτῶν ὅ ἐστι καλόν· ὅ ἰδὼν οὐ κατὰ χρυσίον τε καὶ ἐσθῆτα καὶ τούς καλούς παῖδάς τε καὶ νεανίσκους δόξει σοι εἶναι. Ἐνταῦθα αὐτῷ μοναχοῦ γενήσεται, ὁρῶντι ᾧ ὁρατόν τό καλὸν, τίκτειν οὐκ εἴδωλα ἀρετῆς, ἅτε οὐκ εἰδώλου ἐφαπτομένῳ, ἀλλ' ἀληθῆ, ἅτε τοῦ ἀληθοῦς ἐφαπτομένῳ· τεκόντι δὲ ἀρετὴν ἀληθῆ καὶ θρεψαμένῳ ὑπάρχει θεοφιλεῖ γενέσθαι, καὶ εἴπερ τῳ ἄλλῳ ἀνθρώπων ἀθανάτῳ καὶ ἐκείνῳ.“ 212 A.

Ἐν τέλει πεπεισμένος λέγει ὁ Πλάτων διὰ τοῦ στόματος τοῦ Σωκράτους ὅτι πρὸς ἀπόλαυσιν τοῦ καλοῖ συνεργός ἀμείνων ἔρωτος οὐκ ἔστιν αὐτός τε τιμᾷ καὶ ἀσκεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις παρακελεύεται ταῦτα.

„Ταῦτα διδάξαι θυμός Ἀθηναίους με κελεύει.“
Σόλων.

. . . . βούλομαι δ', ἄναξ, καλῶς
δρῶν ἐξαμαρτεῖν μᾶλλον ἢ νικᾶν κακῶς.“
Σοφ. Φιλοκτ. v. 94—95.

Αἱ ἐπὶ τοῦ λόγου τοῦ Σωκράτους κρίσεις τῶν λογίων ἀνδρῶν ἔχουσιν ὧδε·

„Daher müssen wir auch in der so leicht gehaltenen Ironie des Sokrates in unserem Gastmahl den Wendepunkt erkennen, der uns aus dem Reich der Voraussetzungen in das Gebiet des sich in sich selbst entwickelnden Gedankens leitet, in dem alle frühere Bestimmungen durch die dialektische Bewegung als gesetzte wiedergewonnen werden. Jetzt erst tritt uns der ganze Verlauf in seiner tiefsten Bedeutung entgegen, so wie der absolute Unterschied und Gegensatz der philosophischen Methode von jeder anderen Weise der Vorstellung und des Denkens hier, zwar in der Form der schalkhaftesten Ironie, aber doch bedeutsam bezeichnet worden. Mit Recht können wir sagen, dass aus diesem Uebergange zur sokratischen Entwickelung selbst zuerst ein Strahl auf das Ganze fällt, der sich im Verlauf zu einem immer erhellenderen Lichte einigt. Hier ist der Punkt, wo der philosophische Künstler selbst die Fackel zur Beleuchtung seines eigenen Kunstwerks ergreift und den künstlerischen Charakter immer mehr in den des Philosophen verwandelt. Das Gesagte haben wir nun an der Rede des Sokrates selbst näher zu entwickeln, indem wir ihre reine Gedankenbeweg-

ung mit Weglassung aller nur für die Vorstellung berechneten Inductionen, darstellen wollen. . . . . .

In diesem Sinne entwickelt nun Sokrates sehr sinnig die Abstammung des *Ἔρως* vom *Πόρος* und der *Πενία*, nicht, wie die früheren, eine mythische Vorstellung zum Grunde legend und von ihr aus das Wesen des *Ἔρως* erörternd, sondern nur, um die dialektischen Bestimmmungen durch eine solche Ausführung lebensvoller und eindringlicher zu machen, und wie ein Künstler, den reinen Gedanken auch immer gleich eine entsprechende sinnliche Form zu geben, aus der wir denn allmählig wieder in das Reich des freien Denkens erhoben werden."[1])

„*Ἵνα δείξῃ ὁ Πλάτων ὅτι πᾶσα Φιλοσοφία, ἥτις* nicht von der inneren Consequenz eines wissenschaftlichen Prinzips ausgeht resultatlos ist, *ποιεῖ πάντας λέγοντας καὶ τελευταῖον τὸν Ἀγάθωνα, ὅστις ὀφθαλμοφανῶς δείκνυσιν ὅτι ἀεροβατεῖ· διότι* Haltungslosigkeit, Prinziplosigkeit der Meinungen, Zufälligkeit, Willkürlichkeit der Standpunkte, Mangel an leitenden Ideen *χαρακτηρίζει τοὺς σοφιστάς πάντας.*

Παρουσιάζεται οὖν ὁ Σωκράτης ἤτοι ἡ ἀλήθεια, ἥτις τὰ μὲν ὑγιῶς ἔχοντα τῶν ἄλλων κρύφα καὶ σιγῇ παραδέχεται μή ποιούμενος μνείαν τούτων, τὰ δέ ἐσφαλμένα πολεμεῖ καὶ δή οὐχί ἕνα ἕκαστον ἰδίᾳ, ἀλλὰ σύμπαντας ὁμοῦ εἰρωνικῶς, wirft sie alle unter die gemeinsame Kategorie einer Beredtsamkeit des Scheins zusammen *λέγων* 198 E: *προὐρρήθη γάρ, ὡς ἔοικεν, ὅπως ἕκαστος ἡμῶν τὸν ἔρωτα ἐγκωμιάζειν δόξει, οὐχ ὅπως ἐγκωμιάσεται*" *ἰδίᾳ κατὰ Ἀγάθωνος καὶ Ἀριστοφάνους πόλεμον ἐγείρει, ἔνθα,* 205 E, in welcher Bemerkung der physiologischen Auffassung der Geschlechtsliebe, auf welche sich Aristophanes beschränkt hatte, sehr bestimmt ihr ethischer Charakter, dem bewusstlosen Naturtrieb die sittliche Selbstbestimmung entgegengestellt wird. Wie die eben angeführte Stelle gegen Aristophanes, so scheint eine andere ihr unmittelbar vorhergehende, worin im Gegensatz gegen den uneigentlichen weiteren Begriff des *Ἔρως* auf die Festhaltung der engeren spezifischen Bedeutungen gedrungen wird, (205 B—D: *ἀφελόντες* . . . . . .

1) Rötscher.

ὀνόμασιν. Auch Stallbaum Prolog p. 27 giebt den aufgeführten Worten eine Beziehung auf Ἐρυξίμαχος), gegen Ἐρυξίμαχος gerichtet zu sein. Gegen Παυσανίας ohnehin steht die ganze Rede des Sokrates fast in allen Punkten, wenn auch ohne ausdrückliche Polemik, in durchgängigem Widerspruch, formell wie materiell: materiell, indem schon die sinnliche Liebe als sittlicher Trieb, als Verlangen nach Unsterblichkeit aufgefasst wird, formell, indem den quantitativen Bestimmungen des Παυσανίας, — dass nämlich das die edle Liebe sei, Knaben mehr zu lieben als Weiber, die Seele mehr als den Leib — die qualitative Bestimmung des Guten, und somit der sophistischen Relativitätstheorie der absolute Standpunkt der Idee entgegengesetzt wird. Wir kommen also auch auf diesem Wege auf das frühere Ergebnis zurück, dass die Annahme einer stufenweisen, ja durch eine Rede vertretenen Fortbewegung des Begriffs, wozu sich die sokratische Rede nur als centralisirende Zusammenfassung verhalten hätte, undurchführbar ist, dass beide Theile vielmehr als ausdrückliche und vom Dichter in diesem Sinne angelegte Gegensätze aufzufassen sind. Wie die wahre Erotik als die wahre Philosophie, so sollte die unwahre Philosopie als die unwahre Erotik, als oberflächliche oder gemeinsinnliche Auffassung des Ἔρως erscheinen, wenn gleich Plato selbst wohl nicht gemeint war, in der Rede des Aristophanes oder des Ἐρυξίμαχος ebenso, wie etwa in der lysianischen des Φαῖδρος oder der gorgianischen des Ἀγάθων nur ein Muster davon geben zu wollen, wie eine Rede nicht beschaffen sein solle.“ . . . . . .

„Den Begriff des Ἔρως als den Grundbegriff der Philosophie, als das Theorie und Praxis in sich aufhebende Prinzip darzustellen, kann als die Idee des ganzen Gesprächs bezeichnet werden. . . . . . Die Identification des wahren Erotikers und des wahren Philosophen bildet den Hauptgedanken der sokratischen Rede.“[1]) „Platon wollte, indem er Sokrates von dem Wesen des Eros reden liess, zu gleicher Zeit jene Vorstellung von dem trefflichen Manne, wie sie

---

1) Schwegler.

Σημ. περβλ. καὶ Susemihl, *Τομ.* I. p. 391—400.

in seiner Seele lebendig war, zum Ausdruck und die theoretische Darstellung mit dem praktischen Musterexemplar in Uebereinstimmung bringen.“ Die Rede Sokrates in Pl. Symp. p. 11 M. Koch.

„Das Prinzip aller Dinge ist ihr Begriff“, welches bei Plato rein zur Erscheinung kommt. In diesem Sinne legte er seine ganze Ideenlehre dem Sokrates bei. Aber jedenfalls hatte Sokrates ein langes Leben hindurch sein ganzes Lehren auf den Begriff gestellt, auf das Wissen durch den Begriff, sein ganzes Leben hindurch hatte er praktisch die logische Methode zur Erforschung der Begriffe aufgeübt ..... Plato legt bekanntlich seine ausgebildete Lehre dem Sokrates bei. Damit hat, meiner Ueberzeugung nach, Plato nicht nur das Bewusstsein aussprechen wollen, dass er doch alles von Sokrates habe, sondern auch die Ueberzeugung, dass seine Fortführung des sokratischen so von selbst folgende Consequenzen seien, dass Sokrates bei etwa fortgesetzten Lehren sie selbst würde gezogen haben. ..... Plato glaubte eine Wahrheit zu vollbringen, wenn er dem Sokrates alles anheimgab auf logischem, auf psychologischem Gebiete ...... Dem Weltbau im Dialoge Timäus hat er bekanntlich nicht dem Sokrates in den Mund gelegt: er fühlte also, dass hiemit, aber doch erst hiemit etwas dem Sokrates Fremdes würde beigelegt sein.“[1])

„Der Redende sollte zugleich ein exemplum probans et illustrans sein, und so wurde die eigentliche Erotik nicht weiter dargestellt als er selbst sie zu üben vermochte.“ Koch, Berlin 1886. P. 17. —

„Dass Eros, wie ihn Platon nach der ersten Ablenkung eigentlich hat behandeln wollen, nicht gleichbedeutend sei mit dem philosophischen Trieb, ist an gehöriger Stelle gezeigt worden. Es ist der Trieb zum Lehren; denn Eros hat es mit dem Zeugen zu thun im Dienste des Strebens nach Reproduktion. Zwar weicht der Philosoph gegen den Schluss hin davon ab, aber wir haben, um seine eigentliche Tendenz zu begreifen, die fundamentale Anlage und den Grundgedanken der Erörterung ins Auge zu fassen. *Ἡ θνητὴ φύσις ζητεῖ κατὰ*

---

1) Lehrs, Platons Phädr. und Gastm. Einleit. Leipzig 1869.

τό δυνατόν ἀεί τε εἶναι καὶ ἀθάνατος: das ist der Satz, auf welchen alles Gewicht gelegt werden muss. Wie Platon die Kunst des geistigen Zeugens hat darlegen wollen, so ist es auch im wesentlichen der wahre und edle Lehrer, welcher vor ihm in der Rede des Alkibiades verherrlicht wird. Unser Philosoph war von der Würde des Lehrberufs tief durchdrungen, und jeder Denkende muss ihm freudig beistimmen. Sind nicht die grössten, von der Menschheit am meisten verehrten Männer Lehrer gewesen? Ihre Kunst, im Sinne eines Platon und im Geiste eines Sokrates geübt, ist aller produktiven Thätigkeiten höchste, und die Seligkeit des geistigen Zeugens hat nicht ihresgleichen.“ M. Koch, p. 25.

Περὶ δὲ τῆς ἀλληγορίας τοῦ Πόρου καὶ τῆς Πενίας τάδε· „Περὶ τοῦ μύθου τούτου τοῦ ἀλληγορικοῦ πολλοὶ Νεοπλατωνικοί καὶ ἑρμηνευταὶ νεώτεροι πολλά ἔγραψαν· Ὁ G. Schwanitz *λέγει*: Die *Πενια*, die Bedürftigkeit, ist zu der Ueberzeugung gelangt, dass ihr etwas fehlt. Getragen von diesem Bewusstsein sucht sie sich mit dem zu verbinden, der ihr den Weg, zum Vermissten zu gelangen, anzeigen kann, mit der Betriebsamkeit, dem *Πόρος*, einem Sohne der Erfindsamkeit oder der *Μῆτις*. Durch ihre Vereinigung mit *Πόρος* gebiert *Πενία* jenes nach allen Guten und Schönen gerichtete Verlangen, den *Ἔρως*. Plato bedient sich also bei Bildung seiner Dämonengestalten, eines sinnigen Wortspiels.“

„Dass der Garten des Zeus nur die Seele des Menschen ist, ist klar; nur in ihr gelangt der *Ἔρως* zu seinem Dasein als der Trieb, sich des göttlichen zu bemächtigen im sterblichen, der hervorgewachsen ist aus dem göttlichen Keime, welcher im Menschen eine Vereinigung mit der Materie eingegangen ist.“[1])

Ἡ ἀλληγορία περί Ἔρωτος κατὰ Schwegler *σημαίνει ὅτι ἀεὶ φιλόσοφός ἐστι καὶ ἐφαρμόζει ταύτην ἐπὶ τοῦ Σωκράτους, ὡς αὐτόν δῆθεν αἰνιττομένην.*

---

1) Adolf Ostendorf, Schleswig-Progr. 1874.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ

Ἀλκιβιάδου.

„Οἶνος ὦ φίλε παῖ λέγεται καὶ ἀλάθεα,
κἄμμες χρὴ μεθύοντας ἀλαθέας ἔμμεναι."
Θεόκριτος.

„Ἀνδρός δ᾽ οἶνος ἔδειξε νόον."
Θέογνις.

Καὶ πάλιν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ λόγου Φαῖδρον ἀποτείνεται ὁ Σωκράτης „τοῦτον τὸν λόγον, ὦ Φαῖδρε, νόμισον ὡς ἐγκώμιον εἰς Ἔρωτα, εἰ δέ, ὅ τι καὶ ὅπῃ χαίρεις ὀνομάζων, τοῦτο ὀνόμαζε". οἱ πάντες ἐπῄνεσαν τὸν Σωκράτη πλὴν τοῦ Ἀριστοφάνους, ὃς ἐπεχείρησεν ἀνταπαντῆσαι τῷ σκώμματι τοῦ Σωκράτους, ἀλλ᾽ ἐξαίφνης διακόπτει αὐτὸν ὁ Πλάτων ὡς μέλλοντα ἀνοησίας εἰπεῖν μετὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Σωκράτους καὶ εἰσάγει σφόδρα μεθύοντα τὸν Ἀλκιβιάδην, ὑπό τῆς αὐλητρίδος καὶ τῶν κωμαστῶν πρὸς τὸν Ἀγάθωνα ἀγόμενον, ἐστεφανωμένον καὶ ταινίας ἔχοντα πολλάς δι᾽ ὧν στεφανοῖ ἐπὶ ῥητοῖς εἰσιὼν ὡς συμπιόμενος τὸν Ἀγάθωνα, παρ᾽ ᾧ κατακλίνεται, μεταξὺ δηλονότι αὐτοῦ καὶ τοῦ Σωκράτους, ὃν οὐ βλέπει ἐπίπροσθε τῶν ὀφθαλμῶν ἔχων τὰς ταινίας· Τοῦτο δὲ γίνεται ἐπίτηδες, ἵνα λαβὼν ἀφορμὴν εἴπῃ τὰ ἑπόμενα· ὅτι δηλαδὴ ὁ Σωκράτης ἐξαίφνης εἴωθεν ἀναφαίνεσθαι, ὅτι οὐ παρ᾽ Ἀριστοφάνει τῷ γελοίῳ κατεκλίνη, ὅτι παρὰ τὸν καλόν κἀγαθόν Ἀγάθωνα ἤτοι τιμῆς ἕνεκεν παρὰ τῷ οἰκοδεσπότῃ καὶ προπαρασκευάζει περὶ διαλλαγῆς συζητῶν διὰ τοῦ „εἰσαῦθίς σε τιμωρήσομαι" τὸν μέλλοντα ἔπαινον τοῦ Σωκράτους προστιθείς „μετάδος τῶν ταινιῶν, ἵνα ἀναδήσω καὶ τὴν τούτου ταυτηνί τὴν θαυμαστὴν κεφαλήν, καὶ μή μοι μέμφηται, ὅτι σέ μὲν ἀνέδησα, αὐτὸν δὲ νικῶντα ἐν λόγοις πάντας ἀνθρώπους, οὐ μόνον πρῴην ὥσπερ σύ, ἀλλ᾽ ἀεὶ, ἔπειτα οὐκ ἀνέδησα". Μετὰ ταῦτα αἱρεῖται ἑαυτὸν ἄρχοντα τῆς πόσεως καὶ ἀναγκάζει τὸν Σωκράτη ἐκ τοῦ ψυκτῆρος πίνειν, μεθ᾽ ὃ ὁ Ἐρυξίμαχος σκωπτόμενος ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ τοῦ"

„ἰατρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων" λέγει· „ἡμῖν πρὶν σὲ εἰσελθεῖν ἔδοξε χρῆναι ἐπιδέξια ἕκαστον ἐν μέρει λόγον περί ἔρωτος εἰπεῖν ὡς ἂν δύναιτο κάλλι–

στον, καὶ ἐγκωμιάσαι· οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἡμεῖς εἰρήκαμεν· σὺ δ' ἐπειδὴ οὐκ εἴρηκας καὶ ἐκπέπωκας, δίκαιος εἶ εἰπεῖν. Ἀλλά, φάναι, ὦ Ἐρυξίμαχε, τὸν Ἀλκιβιάδην, καλῶς μὲν λέγεις, μεθύοντα δὲ ἄνδρα παρὰ νηφόντων λόγους παραβάλλειν μή οὐκ ἐξ ἴσου ᾖ".

Διὰ τούτων προλέγει τρόπον τινά ὅτι οἶνος καὶ ἀλήθεια συμβαδίζει, ὅτι βεβαίως οὐ παραβάλλονται λόγοι μεθύοντος καὶ νήφοντος κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν ὕλην· οἱ μὲν γάρ τοῦ νήφοντος εὐπρεπέστεροι, κομψότεροι, ἰδιοτελέστεροι τυγχάνουσιν, οἱ δὲ τοῦ μεθύοντος ἀπρεπέστεροι μὲν καὶ ἀκομψότεροι, ἀλλ' ἀληθέστεροι καὶ εἰλικρινέστεροι, ἅτε τοῦ λογικοῦ ὑποχωροῦντος τῇ καρδίᾳ ἐν μέθῃ. Ἀποφαίνεται οὖν γνώμην τοῦ μηδένα ἄλλον ἐπαινέσαι ἢ τὸν Σωκράτη καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ Ἐρυξιμάχου τὴν συγκατάθεσιν λέγει „δοκεῖ χρῆναι ἐπιθῶμαι τῷ ἀνδρὶ καὶ τιμωρήσωμαι ὑμῶν ἐναντίον" ἀναφερόμενος εἰς τὴν κατὰ τοῦ Σωκράτους ἐπίθεσιν τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν Νεφέλαις.

„ὁδεύει μοῖρα πρὸς τέλος ἀνδρῶν,
οἵ τὰν πρώταν λελόγχασι τιμάν."

Fragm. adesp., Bergk p. 554.

Καὶ ὅτι „τἀληθῆ ἐρῶ", ἅτινα καὶ μόνα „παρίημι καὶ κελεύω λέγειν" προστίθησιν ὁ Σωκράτης παρακινούμενος μάλιστα ἵνα ἐλέγξῃ μεταξύ λέγοντα τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐάν τι μή ἀληθές λέγῃ, ἑκὼν γὰρ οὐδὲν ψεύσεται καὶ ὅτι οὐ τηρήσει τάξιν λέγων, ἅτε μεθύων καὶ ἅτε οὐ ῥᾴδιον ὂν οὐ μόνον τῷ Ἀλκιβιάδῃ ὧδ' ἔχοντι, ἀλλὰ καὶ παντὶ εὐπόρως καὶ ἐφεξῆς καταριθμῆσαι τὴν ἀτοπίαν τοῦ Σωκράτους· ὅθεν μή θαυμάσῃ τις λέγει ὁ Πλάτων διὰ τούτων ὅτι πολλοὶ οὐ γινώσκουσι καὶ οὐ καλῶς κρίνουσι περὶ Σωκράτους ἕνεκα τῆς ἀτοπίας αὐτοῦ, δηλαδή ἕνεκα τοῦ θαυμασίου, ἀσυνήθους βίου αὐτοῦ οὐ καλῶς ἔκριναν καὶ εἰς καταδίκην προέβησαν ὑπὸ ἀμαθίας μεθύοντες· ἐνταῦθα ἀναφέρεται καθ' ἡμᾶς τὸ „ἐπιθεῖναι τῷ ἀνδρί καὶ τιμωρήσωμαι ὑμῶν ἐναντίον" ἔνθα κυρίως περὶ τοῦ „ὑμῶν ἐναντίον" πρόκειται· διότι μέχρι τοῦδε οὐδείς γινώσκει τόν ἄνδρα καὶ ἑπομένως πρέπει αὐτὸν ἀποκαλυφθῆναι ὑπό Πλάτωνος δηλάδη· διὸ ἕτερος μεθύων οὐχί ὅμως ὑπό ἀμαθίας, ἀλλ' ὑπὸ σοφίας, ὁ Πλάτων διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀποκαλύπτει

τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου βίου τοῦ ἀνδρός καὶ περὶ τοῦ ψυχικοῦ.

„*Ἀλλ' ὑμῖν αὐτοῖς δεινόν ἄθεον ἄδικον ἄνομον ἔργον συνεπιστήσεσθε πεποιηκότες, ἀπεκτονότες ἄνδρα σύμμαχον, χρήσιμον ὑμῖν, εὐεργέτην τῆς Ἑλλάδος, Ἕλληνες Ἕλληνα, φανερὰν οὐδεμίαν ἀδικίαν οὐδέ πιστήν αἰτίαν ἀποδείξαντες*“. *Γοργίου Παλαμήδ.* 36.

Λογίων ἀνδρῶν κρίσεις ἐπὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου αἵδε·

„Alcibiades hätte zu keiner gelegnern Zeit auf den Schauplatz treten können, als eben hier nach Sokrates Rede, wovon der letztere Theil wohl der der erhabensten und tiefsinnigsten Speculationen war. Das hier eingeflochtene dramatische Intermezzo kommt dem Leser sehr willkommen, um den Flug seiner hochgespannten Phantasie auf einmal zu hemmen, und uns zu erinnern, dass wir noch in diesem unvollkommenen Erdenleben wallen.“[1])

„Mit dieser Wendung haben wir aber auch den rein philosophischen Boden verlassen und finden uns wieder in eine lebendige dramatische Welt versetzt, wo wir es mit konkreten Invidualitäten und Verhältnissen zu thun haben, in deren Anschauung wir bis zum Schlusse hingeleitet werden. Uns liegt es daher ob, die wesentliche Bedeutung und den Sinn des nun folgenden bunten und bewegten Treibens zu enthüllen, und, wie alles zur Erreichung des einen schon bezeichneten Zweckes hinarbeitet und sinnig sich zum Ganzen webt, dem Gedanken nach, aufzufassen.

Die Verherrlichung des Philosophen in seiner ganzen Erscheinung, als des vollendetsten Abbildes der ununterbrochen in ihm waltenden Macht des *Ἔρως*, wie solche entwickelt worden, ist der absolute Zweck des Folgenden, das sich, dem Geiste des Ganzen gemäss, wie wir gesehen, organisch der Rede des Sokrates anschliesst. Wie könnte dieser Zweck aber sinnvoller und herrlicher erreicht werden, als wenn uns ein üppiger Schönheit und Jugendfülle glänzender Jüngling, voller Sinnlichkeit und Lust, aber mit Allem ausgestattet, was den Geist ziert und die Gemüther hinzu-

1) Wolf LXXXVIII.

reissen und zu fesseln vermag, doch eben so unstät und beweglich, in allen Formen gewandt und keck übergehend in die gewaltigsten Extreme, ein Bild vollkommensten Leichtsinnes in der blendendsten Hülle, wenn ein solcher uns begeisterungsvoll das Lob des Philosophen verkündigt, und, bei seinen Anblick vor Jubel und Lust ausser sich, ihn, wie einen Gott, verherrlicht, weil er in ihm die vollendete Harmonie anschaut, und jene stille und erhabene Grösse, in welcher jeder Zwiespalt und jede irdische Begierde überwunden, das göttergleiche Bild eines heiteren mangellosen Seins; ein Anblick der den sinnlichen und leichtfertigen Jüngling mit einer sonst nie gefühlten Scham erfüllt, und mit unwiderstehlichem Zauber, zur Verehrung des Weisen hindrängt, eben weil er hier gerade das verwirklicht schaut, was ihm fehlt und was er bei anderen Sterblichen auch vergeblich gesucht hat. Dies ist der Sinn der Erscheinung des Alcibiades und seiner, dithyrambischen Jubel athmenden, Lobrede auf Sokrates."[1])

ΛΟΓΟΣ ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ.

„Κόσμος πόλει μὲν εὐανδρία, σώματι δὲ κάλλος, ψυχῇ δέ σοφία, πράγματι δέ ἀρετή, λόγῳ δέ ἀλήθεια.“ Γοργ. Ἑλ. ἐγκώμ. (νόθον κατὰ Sauppe).

Ἄρχεται δι' εἰκόνων ἐπαινῶν τὸν Σωκράτη· αἱ γάρ εἰκονικαὶ φράσεις, τὰ λείψανα ταῦτα τῆς ποιήσεως, ἐμφαντικώταται καὶ ζωτικώταταί εἰσιν, βαίνει δὲ ἐν τῇ συγγραφῇ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Σωκράτους παραβάλλων αὐτὸν τοῖς σιληνοῖς τῶν ἑρμογλυφείων, οἵ διοιχθέντες φαίνονται ἔνδοθεν ἀγάλματα θεῶν ἔχοντες· καὶ δή τῷ Μαρσύᾳ ἅτε ὑβριστὴν ὄντα καὶ αὐλητὴν θαυμασιώτερον ὅμως ἐκείνου κηλοῦντα τοὺς ἀνθρώπους οὐχί δι' ὀργάνων, ἀλλὰ ψιλοῖς λόγοις· τοῦτο ἀναφέρεται καθ' ἡμᾶς εἰς τό τοῦ Πρωταγόρου, ὅτι οἱ μή δυνάμενοι διὰ λόγων συνεῖναι, ἄμουσοι καὶ βάναυσοι μισθοῦσιν αὐλητρίδας, ἵνα διὰ τεχνητῆς φωνῆς εὐφρανθῶσιν· οἱ πάντες δὲ κατέχονται καὶ ἐκπεπληγμένοι εἰσίν ὑπὸ τῶν τοῦ Σωκράτους λόγων μόνον,

---

1) Rötscher.

οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν λόγων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ῥητόρων καὶ τοῦ Περικλέους· τὶς γὰρ ὄντως οὐκ ἐκπλήσσεται καὶ οὐ κατέχεται ἀκούων τὴν ἀλήθειαν βοῶσαν μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐν μέσῳ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς αἰσχρᾶς ἰδιοτελείας τῶν συγχρόνων αὐτῷ; καὶ τὶς οὐχ οὕτω διατίθεται, ὥστε αὐτῷ δόξαι μὴ βιωτὸν εἶναι ἔχοντι ὡς ἔχει; Διὰ τῶν ἐφεξῆς δὲ „ἀναγκάζει γάρ με ὁμολογεῖν, ὅτι πολλοῦ ἐνδεὴς ὢν αὐτός ἔτι ἐμαυτοῦ μὲν ἀμελῶ, τὰ δ' Ἀθηναίων πράττω“ ἀποκρούεται πᾶσαν εὐθύνην τοῦ Σωκράτους διὰ τὸν πολιτικὸν βίον τοῦ Ἀλκιβιάδου· ὅθεν οὐ διαφθείρει τοὺς νέους. „Ἵνα μὴ καταγηράσω“ δὲ σημαίνει, ἵνα μὴ ἀκούων λόγους γεροντικούς, ἤτοι συνετοὺς καὶ διδακτικοὺς γεροντικὰ φρονήματα λάβῃ ὁ Ἀλκιβιάδης ἀποφεύγει αὐτὸν. Τίς οὖν πταίει διὰ τόν πολιτικόν βίον αὐτοῦ;

„Ἐγὼ δὲ τοῦτον μόνον αἰσχύνομαι“ δηλαδὴ τὴν ἀλήθειαν, ᾗ οὐδείς ἀντιλέγειν δύναται. „καὶ πολλάκις μὲν ἡδέως ἂν ἴδοιμι αὐτὸν μὴ ὄντα ἐν ἀνθρώποις.“ Τοῦτο ἀναφέρεται εἰς πάντας, οἵτινες ἡδέως ἤθελον μὴ βλέπειν μεταξὺ τῶν θνητῶν τόν ἀθάνατον, μεταξὺ τῶν σκοτεινῶν τὸν φωτεινὸν, μεταξὺ τοῦ ψεύδους τὴν ἀλήθειαν, ὡς συνήθως ἐν τῷ βίῳ συμβαίνει „πᾶς ὁ φαῦλα πράττων μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐξελεγχθῶσι τὰ ἔργα αὐτοῦ“· „εἰ δ' αὖ τοῦτο γένοιτο, εὖ οἶδα ὅτι πολὺ μεῖζον ἂν ἀχθοίμην“ τοῦτο δηλοῖ ὅτι οἱ εἰλικρινῶς ἀγαπῶντες αὐτὸν βεβαίως οὐκ ἐπεθύμουν τοῦτο. Τοιοῦτος κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ὁ Σωκράτης, τοῖς σιληνοῖς ὁμοῖος· νῦν συγγράφεται καὶ κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν θαυμασίαν κεκτημένος δύναμιν“ εὖ γὰρ ἴστε ὅτι οὐδεὶς ὑμῶν τοῦτον γιγνώσκει· ἀλλὰ ἐγὼ δηλώσω“. Ὁ Πλάτων ἐνταῦθα δικαιολογεῖται οὕτως εἰπεῖν τίνος ἕνεκα περιγράφει τὸν Σωκράτη· λέγει δηλαδὴ ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδείς τοῦτον γινώσκει καὶ ὅτι ἀπολογήσεται ὑπὲρ αὐτοῦ ἐξαπατήσαντος διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτοῦ πάντας· „ἔνδοθεν δὲ ἀνοιχθεὶς πόσης γέμει σωφροσύνης, οὔτ' εἴ τις καλός ἐστι, εἴ τις πλούσιος, εἴ τινα ἄλλην τιμὴν ἔχων τῶν ὑπὸ πλήθους μακαριζομένων μέλει αὐτῷ, ἀλλ' οὐδενός ἄξια ταῦτα ἡγούμενος διατελεῖ εἰρωνευόμενος πάντα τὴν βίον πρὸς τούς ἀνθρώπους“ διὰ τούτων ἀποκρούεται τὴν κατηγορίαν ὅτι Σωκράτης διαφθείρει τοὺς νέους καὶ ἐν ταὐτῷ δείκνυσι τὴν πηγήν τοῦ φθόνου,

τήν εἰρωνείαν, καὶ ὅτι καταφρονεῖν δεῖ τοῦ πλήθους δηλάδή „οὐ φροντιστέον τί ἐροῦσιν οἱ πολλοὶ, ἀλλ' εἷς ὁ ἐπαΐων περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων, αὐτή ἡ ἀλήθεια". ὡς ἀπόδειξιν τῆς χρηστοηθείας τρανοτάτην τοῦ Σωκράτους ἀναφέρει γεγονός ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅπερ συνέβη αὐτῷ καταδεδαρθηκότι μετὰ Σωκράτους ἐν πάσῃ διεξοδικότητι καὶ ἀληθείᾳ·

„αἰδεῖται δ' ἔρδων οὐδέν, ὅταν μεθύῃ" Θέογνις.

εἰ δέ μή μεθύων διετέλει, οὐκ ἂν διηγοῖτο τοιοῦτόν τι μόνοις γνωσομένοις τε καὶ συγγνωσομένοις· ἴσως τοῦτο δηλοῖ ἔτι ὅτι συγγνώσονται καὶ μεταμεληθήσονται οἱ κατήγοροι ἀκούοντες τήν ἀλήθειαν· „τοσοῦτον περιεγένετό τε καὶ κατεφρόνησεν καὶ κατεγέλασεν τῆς ἐμῆς ὥρας καὶ ὕβρισεν".

Πρὸς τούτοις σώφρων, ἀνδρεῖος, καρτερικός, χρήμασιν ἄτρωτος μᾶλλον ἤ σιδήρῳ ὁ Αἴας". ἐν δὲ τῇ εἰς Ποτίδαιαν στρατείᾳ τοῖς πόνοις πάντων περιῆν, ἀσιτεῖν τε ἔν τ' αὖ ταῖς εὐωχίαις καὶ πίνειν πάντας κρατῶν καὶ οὐδέποτε μεθύων· ἔν τε χειμῶνι ἀνυπόδητος διὰ τοῦ κρυστάλου ἐπορεύετο, οἱ δὲ στρατιῶται ὑπέβλεπον αὐτὸν ὡς καταφρονοῦτα σφῶν. Τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἐν γένει τὰ πάντα μετὰ πάντων ἔπραττε καὶ δή τελέως καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ὡς ἔπος εἰπεῖν· διὸ ἐπέσυρε τὸν φθόνον τοῦ ὑποβλέποντος ἀείποτε ὄχλου. Ὡς μαρτύριον τῆς καρτερίας, ὑπομονῆς, ἐπιμονῆς καὶ οὐχὶ ἐπιπολαιότητος αὐτοῖ ἀναφέρεται ὅτι ἕωθέν τι εἱστήκει σκοπῶν μέχρι ἕως ἐγένετο καὶ ἥλιος ἀνέσχε τῆς ἄλλης ἡμέρας· ἔπειτα ᾤχετ' ἀπιών προσευξάμενος τῷ ἡλίῳ". Ταῦτα σημαίνουσιν ὅτι οὐ μόνον τὸ καθῆκον πιστῶς καὶ τελέως ὡς στρατιώτης τῆς πατρίδος ἐξετέλει, ἀλλὰ καὶ ταῖς Μούσαις σύναμα ἔθυε φιλοσοφῶν καὶ οὐχί μόνον κατὰ τό σῶμα ζῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ψυχήν καὶ τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως σέβων, οὐχί δέ καινὰ δαιμόνια εἰσάγων, ὡς οἱ κατήγοροι ἔλεγον.

Ταῦτα δὲ πάντα χάριν αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ καὶ οὐχί χάριν ἀμοιβῆς καὶ ἀριστείων ἔπραττεν, ὡς δηλοῖ τό „αὐτός προθυμότερος ἐγένετο τῶν στρατηγῶν τὸν Ἀλκιβιάδην λαβεῖν τἀριστεῖα ἤ αὐτόν". Ἐν Δηλίῳ δὲ ὅσον περιῆν Λάχητος τῷ ἔμφρων εἶναι καὶ θάῤῥος ψυχῆς καὶ ἀληθῆ ἀνδρείαν ἔχων βρενθυόμενος καὶ τὠφθαλμὼ παρα-

βάλλων ἀσφαλῶς ἀπῄει“· ἐνταῦθα σκώπτει Πλάτων τὸν Ἀριστοφάνη διά τὸν ἐν Νεφέλαις κατὰ Σωκράτους v. 361 στίχον αὐτοῦ.

„Τὸ δὲ μηδενί ἀνθρώπων ὅμοιον εἶναι, μήτε τῶν παλαιῶν μήτε τῶν νῦν ὄντων, τοῦτο ἄξιον παντός θαύματος . . . . . . καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ὁμοιότατοί εἰσι τοῖς σιληνοῖς τοῖς διοιγομένοις· εἴ γάρ ἐθέλοι τις τῶν Σωκράτους ἀκούειν λόγων, φανεῖεν ἄν γελοῖοι τό πρῶτον· ὄνους γάρ κανθηλίους λέγει καὶ χαλκέας τινάς καὶ σκυτοτόμους καὶ βυρσοδέψας, ὥστε ἄπειρος καὶ ἀνόητος ἄνθρωπος πᾶς ἄν τῶν λόγων καταγελάσειεν· διοιγομένους δὲ ἰδών δή τις καὶ ἐντός αὐτῶν γιγνόμενος πρῶτον μὲν νοῦν ἔχοντας ἔνδον μόνους εὑρήσει τῶν λόγων (μόνους ἐκ πάντων δηλονότι τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων), ἔπειτα θειοτάτους καὶ πλεῖστα ἀγάλματ' ἀρετῆς ἐν αὐτοῖς ἔχοντας καὶ ἐπί πλεῖστον τείνοντας, μᾶλλον δὲ ἐπί πᾶν ὅσον προσήκει σκοπεῖν τῷ μέλλοντι καλῷ κἀγαθῷ ἔσεσθαι“.

Ταῦτα ἐκτίθησιν ὁ Πλάτων, ἵνα δηλώσῃ πόθεν προέκυψεν ὁ φθόνος τῶν πολλῶν καὶ ἵνα ἐν ταὐτῷ ἐφαρμογῆς παράδειγμα τῆς προεκτεθειμένης περί καλοῦ κἀγαθοῦ θεωρίας αὐτοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωκράτους δῷ, ὅν ἄλλως οὐκ ἠδύνατο πιστότερον βιογραφῆσαι ἤ φιλοσοφοῦντα καὶ δή περί καλοῦ, καὶ πάντας πρὸς τὰ καλὰ προτρέψηται „ποιητέον εἶναι ἔμβραχυ ὅ τι κελεύοι Σωκράτης“, καὶ σύναμα τῆς πάσης κατηγορίας τῶν ἀπείρων καὶ ἀνοήτων, ὡς ὀνομάζει αὐτούς, τὸν διδάσκαλον ἀπαλλάξῃ συγκεφαλαιῶν τὰ ἐν σελίδι 216 E—217 εἰρημένα.

Περὶ τοῦ λόγου τούτου λόγιοι ἄνδρες εἰρήκασι τάδε·

„Die Lobrede auf Sokrates zum Schluss beruht auf Thatsachen und ist somit wahr, wenngleich im Ausdrucke von der begeisterten Liebe Platons, zwar nicht mit falschen, aber doch mit sehr glänzenden Farben geschmückt. Dass ihm Niemand zu vergleichen war und ist, bleibt gewiss; er steht in Wahrheit einzig da; nur von Einem ist er in der Reinheit und Grösse des Charakters, wie in dem Opfer für die Wahrheit zum Heile der Menschheit, übertroffen worden. Der Giftbecher und das Kreuz sind in ihrem Masse für das

---

Σημ. πρβλ. καὶ Susemihl, **Τομ.** I. p. 400—405.

Schmerzliche des Todes, auch das Mass für die Bedeutung und Grösse der That."[1])

„Alle diese Züge erscheinen als Pinselstriche eines Gemäldes, das uns einen vom Ἔρως ganz beherrschten und durchdrungenen Mann darstellt, in dem das Unendliche und Ewige fortwährend thätig ist und Form gewinnt, das Endliche in ihm verzehrend, und die sinnliche Erscheinung zu einem Abbild der Idee erhebend."[2])

„Auctorem nostrum voluisse hoc libello vanasistas de Socratis in Alcibiadem amore opiniores impugnare atque adeo docere, amorem illum non fuisse turpum et illicitum, sed honestum atque legibus convenientem."[3])

Ὅτι δὲ ἡ σύγχρονος κοινωνία διαφθείρει τοὺς νέους καὶ οὐχί ὁ Σωκράτης, τοῦτο λέγει ὁ Πλάτων καὶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ἐν σελ. 493 *καὶ ἑξῆς.*

„Δῆμος ἄσταιον κακὸν
καὶ θαλάσσῃ πάνθ' ὅμοιον ὑπ' ἀνέμου ῥιπίζεται, καὶ γαληνὸς ἤν τύχῃ, πρὸς πνεῦμα βραχύ κορύσσεται, κἤν τις αἰτία γένηται, τὸν πολίτην κατέπιεν" [4]).

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ

μεταξύ Σωκράτους, Ἀλκιβιάδου, Ἀγάθωνος, Ἀριστοφάνους καὶ δραματικόν τέλος τοῦ Συμποσίου.

„Οὐκ ἔστιν μείζων βάσανος χρόνου οὐδενός ἔργου,
ὅς καὶ ὑπὸ στέρνοις ἀνδρός ἔδειξε νόον."
Σιμωνίδης.

Εἰπόντος τοῦ Ἀλκιβιάδου, δηλαδή τοῦ Πλάτωνος ὅτι „καὶ ἄλλους πάνυ πολλοὺς, οὓς οὗτος ἐξαπατῶν ὡς ἐραστὴς παιδικὰ μᾶλλον αὐτός καθίσταται ἀντ' ἐραστοῦ καὶ ὅτι οὐ δεῖ καὶ τὸν Ἀγάθωνα ὥσπερ νήπιον παθόντα γνῶναι τοῖτο", ἄρχεται τό ἐπεισόδιον διὰ κοινοῦ γέλωτος ἐπί τῇ παῤῥησίᾳ τοῦ Ἀλκιβιάδου, μεθ' ὃ Σωκράτης „νήφειν μοι δοκεῖς" λέγων ἐπικυροῖ ἐν σιγῇ διὰ τούτου τήν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Ἀλκιβιαδου καὶ ἐπὶ τό ἀστεῖον τρέπει τὸν

---

1) Arnold, Platon. Werke erkl. Erfurt 1855.

2) Rötscher. Bromberg-Progr. 1832.

3) Hartmann, Prolusio de proposito Symposii Platonici 1797. p. 7 sq.

4) Fragm. adesp. 23 bei Bergk p. 541.

λόγον, ἵνα μή δόξῃ ἐπαίνων φροντίζων καὶ τούτους ἐπιζητῶν καὶ προκαλούμενος καὶ ἐπιδοκιμάζων καὶ ἵνα μή δείξῃ ὁ Πλάτων ὅτι ἰδίᾳ περί αὐτοῦ ἐν τῷ Συμποσίῳ πρόκειται. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν δὲ πάντων αὖθις ἐπιδέξια ἐπαινεῖν ἐν μέρει ἕκαστον προβαίνει ὁ Σωκράτης εἰς ἔπαινον τοῦ Ἀγάθωνος περί θέσεως καὶ ἕδρας ἐν δεξιᾷ τοῦ Σωκράτους μετὰ Ἀλκιβιάδου ἐρίσαντος, ἀλλ' ἐξαίφνης κωμαστάς ἥκειν παμπόλλους καὶ κατακλίνεσθαι, καὶ θορύβου μεστά πάντα εἶναι, καὶ οὐκέτι ἐν κόσμῳ οὐδενί ἀναγκάζεσθαι πίνειν πάμπολυν οἶνον.

Τόν Ἐρυξίμαχον καὶ τὸν Φαῖδρον καὶ ἄλλους τινάς οἴχεσθαι ἀπιόντας, τὸν Ἀριστόδημον ὕπνον λαβεῖν, καὶ καταδαρθεῖν, ἐξεγρέσθαι δὲ πρὸς ἡμέραν καὶ ἰδεῖν τοὺς μὲν ἄλλους καθεύδοντας καὶ οἰχομένους, Ἀγάθωνα δὲ καὶ Ἀριστοφάνη καὶ Σωκράτη ἐγρηγορέναι καὶ πίνειν. Τὸν οὖν Σωκράτη αὐτοῖς διαλέγεσθαι καὶ προσαναγκάζειν ὁμολογεῖν αὐτοὺς τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός εἶναι κωμῳδίαν καὶ τραγῳδίαν ἐπίστασθαι ποιεῖν, καὶ τόν τέχνῃ τραγῳδοποιόν ὄντα καὶ κωμῳδοποιόν εἶναι. καὶ πρῶτον μέν καταδαρθεῖν τὸν Ἀριστοφάνη, ἤδη δέ ἡμέρας γιγνομένης τὸν Ἀγάθωνα. Τὸν οὖν Σωκράτη κατακοιμίσαντ' ἐκείνους, ἀναστάντα ἀπιέναι καὶ ἐλθόντα εἰς Λύκειον, ἀπονιψάμενον, ὥσπερ ἄλλοτε τὴν ἄλλην ἡμέραν διατρίβειν, καὶ οὕτω διατρίψαντα εἰς ἑσπέραν οἴκοι ἀναπαύεσθαι. 223 D.

Διὰ τοῦ φυσικοῦ τούτου τέλους τοῦ συμποσίου, ὡς συνήθως συνέβαινε, τελευταίους φυλάττει ὁ Πλάτων τὸν Ἀγάθωνα, Ἀριστοφάνη καὶ Σωκράτη καί περί τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας διαλεγομένους ἀλλήλοις ποιεῖ, τοὖθόπερ καθ' ἡμᾶς τρανή ἐστιν ἀπόδειξις ὅτι μόνον περί τούτων πρόκειται ἐν τῷ συμποσίῳ ἤ μᾶλλον μόνον περί Σωκράτους ἀπολογουμένου ἐναντίον αὐτῶν, ὡς καὶ ἐκ τῆς 193 Ε σελίδος δῆλον.

Ταῦτα δὲ πάντα σημαίνουσι καθ' ἡμᾶς ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός ἐστι, τοῦ Σωκράτους δηλονότι, καὶ τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας ἀντικείμενον γενέσθαι ὑπό κούφων καί φλνάρων ποιητῶν καὶ ὅτι τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, τὸν Σωκράτη, ὡς καὶ πάντα τέλειον, ἔχοντα φύσει καὶ κωμικά καί τραγικά ἔν τε τῷ ἐξωτερικῷ καὶ τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ, δεῖ καὶ σπουδάζειν καὶ παίζειν ἔστιν ὅτε καὶ γελᾶν καὶ λυπεῖσθαι καὶ οὐχί

μονομερῶς ζῆν ὅτι ἑπομένως καὶ πίνειν μὲν μέχρι πρωίας ἀνάγκῃ πιεζόμενον κοινωνικῇ καὶ φιλικῇ, ἀλλά καὶ ἐργάζεσθαι τὸν Σωκράτη μιμούμενον.

Ταῦτα οὖν πάντα καθ᾽ ἡμᾶς ὑπεραπολογία ἐστὶ κατὰ τῶν δοξαζόντων ὅτι οἱ φιλόσοφοι μονομερεῖς εἰσι, δηλονότι μόνον ἀφῃρημένοι καὶ οὐχί ἄνθρωποι τῆς πολιτείας καὶ οἵους ἐν γένει τό τῆς πόλεως συμφέρον ἀπαιτεῖ.

Ὅτι δέ Πλάτων ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ οὐ προέβη κατὰ πρόγραμμά τι ὡρισμένον, τοῦτο ἐκ τοῦ Συμποσίου ἐξάγεται, ἀλλὰ ἐν πᾶσι τὴν τοῦ Σωκράτους διδασκαλίαν μιμούμενος συγγράφων τε καὶ διδάσκων τοὺς πάντας εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας προτρέψασθαι ἠθέλησε καὶ κεντῶν τὴν φιλοτιμίαν ἑκάστου ἐπίτηδες τετελεσμένον τι καὶ θετικόν οὐκ ἠβουλήθη ἐκ τῆς φιλοσοφίας παραδοῦναι, ἔνθα δέ τι ἀποδεδειγμένον ἀποτέλεσμα φαίνεται ἐξ ἑνός διαλόγου μή δυνάμενον προελθεῖν, ἐνταῦθα προστίθησι συνεχῶς καὶ ἕτερον οἷον· Σοφιστής καὶ Πολιτικός, Τίμαιος καὶ Κριτίας. Ἐν τῷ Συμποσίῳ ἐκτίθησιν ὁ Πλάτων ὅτι βαθέως ἐῤῥιζωμένη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τυγχάνει ἡ τάσις καὶ ὄρεξις πρὸς ἀρετὴν, τελειότητα, αἰωνιότητα, ὁμοιότητα πρὸς θεόν.

Ὁ Σωκράτης ἐξετάζων πᾶσαν τοῦ ὄχλου καὶ τῶν λοιπῶν ἰδέαν ἀποδείκνυσιν αὐτὴν ἐσφαλμένην καὶ προτείνει τὴν αὐτοῦ ὡς ὀρθὴν λέγων· ὁ πεπερασμένος βίος ἀμαυρά ἐστιν εἰκὼν αἰωνίου βίου, εἴ τι ἐνταῦθα ὁρίσαι δυνάμεθα, τοῦτο ἀμυδρόν ἐστι δηλοῦν ὅτι τόν ὑψηλόν βίον ἐπιδιώκειν ἡμας χρή, ὡς παραδείγμασι τοῖς ζῴοις χρωμένοις ἡμῖν ἔστιν ἰδεῖν ὅτι ἡ ὄρεξις καὶ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὸ αἰώνιον ὑπάρχει ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει καὶ ὅτι ἑπομένως αὕτη κατὰ μείζονα λόγον ὀρθῶς διεξαγομένη καί ποδηγετουμένη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύναιαι ἀγαγεῖν αὐτόν, τῷ νῷ χρωμένῳ, εἰς τό καλόν, τό ἀγαθόν, τό αἰώνιον· διό ὁ Πλάτων καὶ τοὺς μακρὰν τῆς φιλοσοφίας ὄντας εἰς φιλοσοφίαν προτρέψασθαι βούλεται. Ταῦτα διδάσκει ὁ δαιμόνιος τοῦ Σωκράτους μαθητής Πλάτων καθ᾽ ἡμᾶς. Περὶ δὲ τοῦ Σωκράτους τελευταίου μείναντος ἐν τῷ Συμποσίῳ καὶ περὶ ἐρωτικοῦ Πλάτωνος ἀναφέρομεν τάδε·

„Sokrates bleibt in ungeschwächter Munterkeit und

Kraft übrig, während alle Anderen früher oder später der Endlichkeit ihren Tribut gezollt haben.“1)

„So feierlich und ernsthaft er sonst auch war, und so sorgfältig er aus seiner Akademie die lachende Freude verbannte, blieb doch ein so eifriger Verehrer des Gottes der Liebe, als Sokrates, und widmete vielleicht die Schönste unter allen seinen Schriften, das Gastmahl, der himmlischen Liebesgöttin.“2)

Ἐν γένει δὲ τὰς ἐπὶ τοῦ Συμποσίου τοῦ Πλάτωνος κρίσεις τῶν λογίων ἔδοξεν ἡμῖν ἐπιτάξαι καὶ μετὰ ταῦτα εἰπεῖν ὅ,τι ἡμῖν αὐτοῖς δοκεῖ·

„Seine (Platons) Auffassung der Liebe ist in erster Linie anzusehen als der Versuch, nach seinen Grundanschauungen das vorliegende Leben zu begreifen und tiefer als die anderen zu erklären, um dann auf Grund dieser Erkenntnis das Ideal aufzustellen, welches dem plan- und ziellosen Treiben der Menge einen Halt zu geben vermöchte. *Ἐν Φαίδρῳ δίδωσιν ὁ Πλάτων εἰσαγωγὴν εἰς τό σύστημα αὐτοῦ, δηλαδή τί πρέπει προσδοκᾶν ἐκ τοῦ συστήματος τῆς ἑαυτοῦ Φιλοσοφίας καὶ ἀπωθῶν τὸ σύστημα τῶν συγχρόνων αὐτῷ προβάλλεται ἴδιον ὡς ὀρθόν. οἱ τρεῖς λόγοι περὶ ἔρωτος πραγματεύονται περί* Seelenleitung und Erziehung des werdenden Philosophen, von der idealen Grundlage, welche dieselbe im Wesen des Menschen selbst findet, und von den Bedingungen, unter welchen dieses zur Entfaltung kommt. Und es war der Begriff des *Ἔρως*, an dessen Entwickelung er den Gegensatz seiner Weltanschauung zu der gewöhnlichen, seine ganze Philosophie am kürzesten und treffendsten glaubte darstellen zu können.“3)

„Das Symposion unterscheidet sich von anderen platonischen Schriften besonders dadurch, dass nicht der Dialog vorherrscht, sondern eine Reihe von Reden eingetheilt werden, von welchen die letzte, die des Sokrates, die Entwickelung der platonischen Idee des *Ἔρως* enthält. Die vorhergehenden 5 Reden bilden, wie die Ausleger meinen, den vorbe-

---

1) Rötscher.

2) Meiners, Philos. Schrift. Th. 3. p. 60.

3) Adolf Ostendorf.

reitenden Theil, worin die verschiedenen Richtungen und Ansichten der bedeutendsten Sophisten jener Zeit vertreten werden. Besonders ungünstig lautet das Urtheil über Agathon und seine Rede. Stallbaum Praef. p. 14 sagt: refert eius oratio quasi speciem et formam ineptiarum omnium, quibus sophistae orationes suas tanquam luminibus distinguere solebant. Etenim pro magnitudine tumorem in ea reperies, pro acumine putidum argutiarum frigus, pro copia divitiisque inertum quandem luxuriem, pro veris orationis virtutibus vitia illis affinia. Plato's Absicht war nach Hommel comment. p. XXXIX. ut Gorgiam tanquam ceteros sophistas repre-sentantem exploderet. Vergleiche auch Rückerts Ausgabe p. 282. Diese Ansicht ist nicht ganz richtig. Wenn am Schluss des Symposions allein *Ἀγάθων* und *Ἀριστοφάνης* der Unterredung mit *Σωκράτης* über ein schwieriges litterarisches Problem gewürdigt werden, so ergiebt sich schon daraus, dass sie intelligente Dichter gewesen sein müssen. Die höhere Stellung des *Ἀγάθων* neben *Ἀριστοφάνης* und *Σωκράτης* lässt sich auch sonst beweisen. Alle Redner sprechen sich, indem sie anfangen, darüber aus, wie sie das Thema verschieden behandeln wollen; aber in einem feierlichen Schluss zeigt sich bei den drei genannten eine merkwürdige Uebereinstimmung. *Σωκράτης* nachdem er die Rede der Diotima vorgetragen hat, schliesst p. 212 B so: *διό δή ἔγωγέ φημι χρῆναι πάντα ἄνδρα τὸν ἔρωτα τιμᾶν καὶ αὐτὸς τιμῶ τὰ ἐρωτικὰ καὶ διαφερόντως ἀσκῶ καὶ τοῖς ἄλλοις παρακελεύομαι καὶ νῦν τε καὶ ἀεὶ ἐγκωμιάζω τὴν δύναμιν καὶ ἀνδρείαν τοῦ ἔρωτος καθ' ὅσον οἷός εἰμι.* *Ἀγάθων* p. 197 C auf folgende Weise: *Ἔρως* ist *ἡγεμὼν κάλλιστος καὶ ἄριστος, ᾧ χρὴ ἕπεσθαι πάντα ἄνδρα ἐφυμνοῦντα καλῶς καλῆς ᾠδῆς μετέχοντα, ἣν ᾄδει θέλγων πάντων θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων νόημα,* und ähnlich zuerst *Ἀριστοφάνης* p. 193 B: *ἀλλὰ τούτων ἕνεκα πάντ' ἄνδρα χρὴ ἅπαντα παρακελεύεσθαι εὐσεβεῖν περί θεούς, ἵνα τὰ μὲν ἐκφύγωμεν, τῶν δὲ τύχωμεν, ὧν ὁ ἔρως ἡμῖν ἡγεμὼν καὶ στρατηγός,* vergleiche p. 189 C. Ich erkläre die Bedeutung dieses Schlusses so: Diese 3 Redner sind dem Plato die wahren *τοῦ ἔρωτος θιασῶται* Plut. Erot. c. 22; alle Gäste können vielleicht so genannt werden *Ξενοφ. Συμπ.* 8, 1. wo *Σωκράτης* sagt: *Πάντες ἐσμέν*

τοῦ θεοῦ τούτου θιασῶται, aber jene 3 sind es in einem höheren Sinne, jeder fühlt sich und spricht sich, indem er schliesst, aus als *θιασάρχης*. *Ἀγάθων* bezeichnet seine Rede p. 197 E als *τά μὲν παιδιᾶς, τὰ δέ σπουδῆς μετρίας μετέχων*. Dieses ist nach Hommel p. XL, so recht ein Beweis von Sophisterei. Ganz falsch! Als dramatischer Dichter muss *Ἀγάθων* ja beides besitzen. Die Rede des *Ἀριστοφάνης* ist von den Auslegern längst als scherzhaft erkannt; aber wer erkennt nicht auch Ernst darin? In der Verbindung oder richtigen Anwendung von Scherz und Ernst zeigt sich ja die *σοφία* des Dichters, anders freilich in dem Tragiker und anders in dem Komiker; aber diese Form der Weisheit ist doch unstreitig eine nicht verächtliche Annäherung an die Form der sokratischen Weisheit, die *Εἰρωνεία* vergl. *Συμπ.* p. 216 E. Schon nach diesen wenigen Anzeichen, ohne hier weiter auf die ganz eigenthümliche Beschaffenheit der Rede des *Ἀγάθων* einzugehen, urtheile ich, dass die 3 Reden des *Ἀριστοφάνης*, des *Ἀγάθων* und *Σωκράτης* zusammen gehören und einen abgesonderten Theil des *Συμπόσιον* ausmachen. Ganz anders sind die 3 vorhergehenden Reden des *Φαῖδρος*, *Παυσανίας* und *Ἐρυξίμαχος* beschaffen; in diesen zeigt sich nichts anderes als die gelehrte *σπουδή*, womit die Sophisten ihr Nichtwissen verbergen; man mag also, worin die Erklärer sich so sehr gefallen, die Redner für Repräsentanten bekannter Sophisten halten. Dass auch diese zusammen gehören, zeigt deutlich die Aeusserung des *Ἐρυξίμαχος*, der eigentlich nach *Ἀριστοφάνης* hätte reden sollen, aber da er wider Erwarten vor ihm reden muss, gleich an seinem Platze und im rechten Zusammenhange ist, indem er p. 186 A sagt, er müsse *πειρᾶσθαι τέλος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ* (*τοῦ Παυσανίου*). Diese Eintheilung der Reden wird auch von Plato angedeutet indem, was *Φαῖδρος Συμπ.* p. 177 B. mit Hinblick auf die Anwesenden sagt und weshalb er als *πατήρ τοῦ λόγου* gefeiert wird, *ἀγανακτῶν μηδὲ ἕνα πώποτε τοσούτων γεγονότων ποιητῶν* und im Folgenden dem Sinne nach *τοσούτων σοφιστῶν πεποιηκέναι ἐγκώμιον*. Er nannte vielleicht zuerst die Sophisten, aber dies ist von einem Erzähler versetzt. Mit Recht fügt Plato zu den Reden der Dichter die des Socrates. Zu diesen beiden Theilen kommt

auch ein Theil, der von *Φαῖδρος* vielleicht nicht angedeutet wird, aber nach den Andeutungen p. 222 E wohl ebenfalls 3 Reden enthalten haben mag, ich meine den Theil, der durch des Alkibiades Eintreten bestimmt wird; mit Bezug hierauf und auf des Alkibiades Rede sagt Sokrates p. 222 D *τὸ σατυρικόν σου δρᾶμα τοῦτο καὶ σειληνικὸν.* Ich fasse dieses nach Plut. Symp. 7, 7. *Πλάτων — τελευτῶν ἔξωθεν ἀναπετάσαι τὴν αὔλειον ἐπάγει δρᾶμα τῶν ποικιλωτάτων, μεθύοντα καί κώμῳ χρώμενον Ἀλκιβιάδην.* Des Alkibiades Rede ist ein *λόγος ἐπεισκωμάζων.* Pl. Theaet. p. 184 A; aber *δρᾶμα* ist nicht gleich *λόγος*; es geht auf die Handlung und die Nebenumstände. Die *εἰκόνες* der anderen Reden, die etwa gehalten wurden, bezogen sich auf denselben Kreis, wozu Marsyas und Silenen gehören. Man kann also den ganz eigenthümlichen Charakter dieses Theils des *Συμπόσιον* wohl als Satyrdrama bezeichnen oder damit in Parallele stellen. Es ist aber zu bemerken, dass diesen 3 Theilen das Gastmahl selbst vorangeht; dieses lässt sich auch als einen Theil denken, den Plato beseitigen wollte und auch wirklich beseitigt hat“ [1]).

„Die Ansicht, dass die 5 ersten Reden eine stufenweise Entwicklung von Unvollkommenerem zu Vollkommenem bilden, erweist sich unhaltbar. Dass die Reden paarweise nach den Gebieten, auf welchen sie den Begriff des Eros ausdehnen, gruppiert sind, erregt grosse Bedenken. Wohl ansprechend hingegen erscheint die Ansicht A. Hugs, dass die Reden vom „ästhetischen Gesichtspunkte des grösseren oder geringeren Gehaltes“ sich wohl gruppiren lassen.“ Vielmehr glaube ich, dass alle diese 5 Reden eine breite Basis, fast auf demselben Niveau stehend, bilden sollen für die später folgenden Reden des Sokrates und Alkibiades. Wohl ist aber eine paarweise Gliederung nach dem Aeusseren möglich.“ Jahresbericht d. k. k. Real- und Obergymnasiums in Brody 1886. W. Resl, p. 22—32.

„Und so wird wirklich Sokrates als derjenige bezeichnet, der diesem hocherhabenen Ziel des Menschenlebens, dem

---

1) Marxsen, über d. Verhältniss d. plat. Symp. z. d. Thesmoph. d. Aristoph.

Streben nach Wahrheit und Tugend am nächsten gekommen ist, und dem die Glückseligkeit und Unsterblichkeit gesichert ist. Und in der That ein schöneres Denkmal pietätvoller Liebe und Dankbarkeit für seinen unsterblichen Lehrer und Meister konnte Plato nicht aufstellen, als er es in seinem Symposion und zwar in der Rede des von Wein, fast noch mehr aber von der vollendeten Geistesschönheit seines Freundes, Lehrers und Meisters trunkenen Alkibiades gethan hat. Wirklich ein Denkmal aere perennius! W. Resl, Brody 1886 p. 35.

„Endzweck des Ganzen, die philosophische Liebe in ihrem positiven und negativen Verhältnisse zum Gesammtgebiete der Liebe und aller ihrer übrigen Arten und Abarten darzustellen.“ Susemihl: Tom. I, p. 408.

„Was über die Grundidee und die Composition des Symposions im Bisherigen entwickelt worden ist, ist durch diese Ansichten, welche Schleiermacher, Rückert, Fr. A. Wolf eben hierüber aufgestellt haben, zu vervollständigen. Schleiermacher stellt das *Συμπόσιον* in eine Trilogie mit dem Sophisten und Staatsmann. Wie in dem einen der Sophist, im anderen der Staatsmann, so sollte im Dritten der Philosoph dargestellt und charakterisirt werden und zwar entwickelt Plato dieses Gesammtbild des Philosophen im Gastmahl und Phädon zusammen: er zeigt ihn im *Φαίδων*, wie er im Tode erscheint, im Gastmahl, wie er lebt. Die Rede des Alkibiades musste bei dieser Auffassung als „der Gipfel und die Krone des ganzen Gesprächs“ erscheinen (Schleiermacher übers. II, 2, 370.) Noch bestimmter hat sich in diesem Sinne nach Schleiermachers Vorgang Ruge ausgesprochen. „Offenbar — sagt er (platonische Aesthetik p. 25) — ist das *Συμπόσιον* ein Kunstwerk, welches zuerst in den Liebesreden den Sokrates in der vollen Schönheit seines Wissens, und dann in dem Benehmen bei dem ganzen Hergange und in der Lobrede des Alkibiades in der ganzen Schönheit seiner Bestrebungen darstellen will, oder das Gastmahl stellt ein schönes sittliches und intellektuelles Leben anschaulich vor.“ Schleiermacher seinerseits ist nun vorsichtiger zu Werke gegangen, er hat mehrere Cautelen beigefügt, und hat auch den Liebesreden, die er „keineswegs

nur als Verzierung ansehen“ will, (II, 374), eine Stelle anzuweisen gesucht. Allein so lange jene Trilogie, die zudem auf völliger Verkennung der zusammengestellten Gespräche nach Anlage und Ausführung beruht, festgehalten und demgemäss für *Συμπόσιον* selbst der Hauptaccent auf das Lebensbild des Philosophen gelegt wird, bleibt künstlerische Einheit des Gesprächs und das geistige Band, das seine einzelnen Bestandtheile zusammenhält, zerrissen. Die wahre Consequenz dieses Standpunkts wäre, den Liebesreden einen materialen Werth für die Idee des Gesprächs geradezu abzusprechen, und ihnen nur eine formale Bedeutung zuzugestehen. Diese Consequenz hat Rückert wirklich gezogen. Der Zweck des Dialogs ist ihm die Schilderung des praktischen Weisen, die Charakterisirung des Philosophen, wie er sein soll, in Sokrates Person; p. 324 Socratis concreto persona Plato usus est, qua philosophi per se cogitati dignitas ac divinus fere mentis habitus illustraretur; — Socratis nomine philosophi imago proponitur. Jam vero philosophi virtus duobus sese manifestat, veri perscrutandi ratione ac vitae honestate ad veritatis regulam componenda — utriusque erat specimen in convivio exhibendum); in den vorhergehenden Reden sollte nur an Beispielen gezeigt werden, wie eine Untersuchung über philosophische Gegenstände beschaffen sein müsse. Der *Ἔρως* ist hiernach gar nicht Gegenstand und Idee des Gesprächs, sondern nur zufälliges, für die Tendenz desselben gleichgiltiges Redethema, nach Art der lysianischen Rede im *Φαῖδρος*; selbst die Rede des Sokrates ist nur methodologisches Muster p. 304: orationes illae non exhibent sententias de amore, de quo aut plane nihil inest, aut quae dicuntur, alio pertinent, verum perversae et sophisticae tractandi rationis specimina exhibentur, Socratis oratione non amor magis describitur quam recta inquirendi et docendi ratio exhibetur. In dieser Carrikatur der Schleiermacher'schen Auffassung erkennen wir ganz die mangelhafte Seite der Letzteren. War es das Mangelhafte der eben erwähnten Auffassungen, ein so einseitiges Uebergewicht auf einen Theil des ganzen Gesprächs zu legen, dass man die Fäden der übrigen Theile aus der Hand verlor, so muss eine Ansicht, welche die schriftstellerischen Motive in äusserlichen Zwecken

sucht, noch viel unbefriedigender erscheinen, weil sie für die Erklärung der Composition selbst nichts leistet. So hat man das Gespräch als eine Rechtfertigung des Sokrates auffassen wollen gegen den Verdacht eines unsittlichen Umgangs mit jungen Männern, wie Alkibiades. Man muss sich wundern, wie selbst noch Fr. A. Wolf Einl. p. XXX ff. dieser Meinung Diderot's hat beipflichten mögen. Denn abgesehen davon, dass diese Unterstellung auf völlig unhistorischen Voraussetzungen beruht, deren Grundlosigkeit schon aus der für den damaligen Stand der Sitte und öffentlichen Meinung so charakteristischen Rede des *Παυσανίας* ersehen werden konnte, so findet sich bei den Alten nicht einmal die leiseste Spur eines solchen Verdachts gegen Sokrates. Was die Kirchenväter des fünften Jahrhunderts, ein Theodoret und Cyrill, unter Berufung auf Porphyr, vorbringen, gründet sich auf Missverständnisse; anders, wie z. B. die Andeutungen des vorgeblichen Lucian in den Amoren cap. 24., auf muthwilligen Verdrehungen, zu welchen beidem das platonische *Συμπόσιον* selbst erst Anlass und Stoff gegeben hat. Allerdings wurde dem Sokrates, was schon die bekannte Anklageformel erkennen lässt, der Umgang mit Jünglingen, wie Alkibiades, zum Vorwurf gemacht, aber die Formel selbst hatte, es braucht dies kaum erinnert zu werden, einen anderen Sinn: Sokrates wurde als Sophist angeklagt und verdammt. In dieser Beziehung kann man sich nun allerdings der Annahme nicht erwehren, dass die Rücksicht auf jene schiefe und zerrbildliche Auffassung des Sokrates, welche in den aristophanischen Wolken ihren sprechendsten Ausdruck gefunden und später ohne Zweifel auch das Todesurtheil gegen den Philosophen hervorgerufen hatte, nicht ohne Einfluss auf die Charakteristik des Sokrates in der Rede des Alkibiades geblieben sei. Eine Apologie des Philosophen gegen seine Identificirung mit dem hohlen, lächerlichen, moralisch und politisch corrosiven Treiben der Sophistik kann allerdings zu den schriftstellerischen Motiven — nur nicht der Composition des Gesprächs, sondern gerade dieser Fassung der Rede des Alkibiades gehört haben. Nicht nur lässt das dem Alkibiades entschlüpfte Wort: *ὦ ἄνδρες δικασταί* 219 C. das er sodann nicht ohne Zwang auf die Tischgesell-

schaft umdeutet — sondern auch vor allem die Citation eines Verses aus den Wolken 211 B. einen solchen Gedankenzusammenhang vermuthen. Diese Citation, indem sie gerade das zur Verherrlichung des Philosophen wendet, was Ἀριστοφάνης zu seiner Herabsetzung gesagt hatte, enthält die feinste und treffendste Satyre gegen den Komiker, der einen Mann, wie Sokrates, nur nach seiner unverstandenen „silenenhaften“ Aussenseite beurtheilt hatte, statt unter der unscheinbaren Hülle das köstliche Kleinod, das sie verbarg, zu gewahren. Die Beziehung des Symposions zu den Wolken wäre noch schlagender, wenn die Deutung, welche Süvern dem Phidippides der letzteren gegeben hat, indem er in ihm die Züge des jungen Alkibiades zu erkennen glaubt, (Süvern, Wolken 8. 35 ff) durchaus nachweisbar wäre. Aber auch ohne diese Annahme bleiben noch genug Berührungspunkte zwischen beiden übrig, die zum Theil von selbst in die Augen fallen.“[1])

„Das Schöne ist demnach die concrete Gestat des Göttlichen, diejenige Form, in welcher es dem Menschen am nächsten kommt und sich ihm am anschaulichsten darstellt. Daher liegt, wenn Plato das Göttliche vorzugsweise unter der Form des Schönen auffasst, dabei die Anerkennung der Wahrheit zu Grunde, dass das Göttliche selbst dem Menschen sich offenbaren und in sichtbarer Gestalt ihm entgegentreten müsse, wenn es in ihm zum vollen Bewusstsein kommen soll. So spricht sich in der platonischen Lehre vom Schönen die Ahnung einer Wahrheit aus, deren vollkommene Realisirung durch Christus als das sichtbare Bild des unsichtbaren Gottes der eigenthümlichste Charakter des Christenthums ist. Das Göttliche muss selbst in concreter Gestalt dem Menschen nahe kommen, wenn es den seiner Natur entsprechenden Eindruck auf ihn machen soll, ist es aber auf diese Weise ihm nahe gekommen, so wirkt es auch mit einer Macht auf ihn, die alle schlummernden Funken des Göttlichen weckt und sein ganzes Wesen durchdringt.“[2])

---

1) Schwegler.

2) Chr. Baur, das Christl. d. Platonismus, Tübingen 1837, p. 54. und H. Sauppe in der kleiner. Ausgabe des Symp.

„Die platonische Philosophie ist das vollendetste philosophische Produkt aus jener ewig merkwürdigen Blüthezeit, der Jugendblüthe menschlichen Geistes, welchen wir die Keime aller der Institutionen verdanken, von welchen die Civilisation des neuen Europa ausgegangen ist.“[1])

„Plato verhält sich zu der Welt wie ein seliger Geist, dem es beliebt, einige Zeit auf ihr zu herbergen. Es ist ihm nicht sowohl darum zu thun, sie kennen zu lernen, weil er sie schon voraussetzt, als ihr dasjenige, was er mitbringt und was ihr so Noth thut, freundlich mitzutheilen. Er dringt in die Tiefen, mehr um sie mit seinem Wesen auszufüllen, als um sie zu erforschen. Er bewegt sich nach der Höhe mit Sehnsucht seines Ursprungs wieder theilhaft zu werden. Alles was er äussert bezieht sich auf ein ewig Ganzes, Gutes, Wahres, Schönes, dessen Förderung er in jedem Busen anzuregen strebt. Was er sich im Einzelnen von irdischem Wissen zueignet, schmilzt, ja man kann sagen verdampft in seiner Methode, in seinem Vortrag.“[2])

Ἐνταῦθα ἤδη πέρας ἐχούσης τῆς πραγματείας ἡμῶν ταύτης ἔδοξεν ἡμῖν καὶ τάδε προσθεῖναι περί τε τῆς οἰκονομίας τοῦ παντός ἔργου καὶ τῆς ἐπὶ πᾶν διηκούσης ἰδέας, ᾗ ἀκολουθῶν συνέγραψεν αὐτό Πλάτων.

Καὶ γινώσκομεν μὲν ὁποῖα καὶ ὁπόσα λόγιοι ἄνδρες ἔν τε τῷ ἀνατολικῷ καὶ τῷ δυτικῷ τῆς γῆς ἡμισφαιρίῳ περὶ τοῦ θαυμασίου τούτου ἔργου τῆς λαμπρᾶς ἀρχαιότητος γεγράφασί τε καὶ εἰρήκασιν, ἐπιλαμβανόμεθα ὅμως καὶ ἐπελαβόμεθα τοῦ θέματος τούτου εἰδότες ὅτι οὕτω μόνον δι' ἀντιβολῆς πολλῶν γνωμῶν εὕρηται ἡ ὀρθή, καὶ ὅτι πάνυ τερπνόν ἐστι λέγειν τε καὶ ἀκούειν καὶ ἐπαναλαμβάνειν τὰ καλά, ὡς περὶ τούτου ἀμέσως πειθόμεθα οἱονδήποτε μουσικόν ἔργον διεξιόντες, ἐν ᾧ πολλάκις αἱ καλαὶ μελῳδίαι ἐπαναλαμβανόμεναι ὑπερφυῶς ὡς τέρπουσιν ἡμᾶς.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων δοκεῖ ἡμῖν κέρδος εἶναι οὐ σμικρόν, εἴ τι πρὸς τοῖςδε καὶ καινὸν οἱ λόγοι ἡμῶν ἐμπεριλαμβάνουσιν, ὅπερ μέχρι τοῦ νῦν ὑπ' οὐδενὸς εἴρηται,

---

1) Fortlage, Philos. Medit. u. Plat. Symp. Heidelberg, 1835.
2) Göthe im 53. Band.

ἔστω καὶ μικροῦ λόγου ἄξιον ὄν, μαρτυροῦν τοὐλάχιστον προθυμίαν καὶ μελέτην ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἐπιστήμης.

Καὶ τὰς μὲν σκέψεις ἡμῶν ἐν ἑκάστῳ μέρει τοῦ παντός ἔργου ἐξεθέμεθα κατὰ τὸ δοκοῦν ἡμῖν ὡς οἷόν τε πιστῶς, ἀλλά περὶ τῆς τοῦ σύμπαντος ἰδέας, ᾗ ἀκολουθῶν συνέγραψε τό ἀριστοτέχνημα τοῦτο Πλάτων οὐχ ἱκανῶς ἡμῖν εἴρηται· τοῦτο οὖν λείπεται ἡμῖν εἰπεῖν καὶ οὕτω πέρας ἐπιθεῖναι τῷ ἐν τῷ παρόντι λόγῳ. Πλάτων ὁ σοφός ἐζήλωσε τήν δόξαν τοῦ διδασκάλου Σωκράτους καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερέβη πάντας τούς συμμαθητάς αὐτῷ, βουλόμενος μή μόνον μιμήσασθαι τὴν ζῶσαν διδασκαλίαν αὐτοῦ διδάσκοντος, ἀλλὰ καὶ συγγράφων προαγαγεῖν ταύτην διενοήθη φύσει κεκτημένος πρὸς τοῦτο τά διανοητικά ἐφόδια· τῇ σκέψει οὖν καί προθυμίᾳ ταύτῃ δουλεύων ἔδειξεν ἡμῖν ἱκανός εἶναι τοῦτο ποιῆσαι διὰ συγγραφῆς Συμποσίου φιλοσοφικοῦ, ἐν ᾧ δῆλον ὅτι μόνον περὶ Σωκράτους πρόκειται καί περί τοῦ διανοητικοῦ καί φυσικοῦ βίου αὐτοῦ.

Ὅτι δέ ἐν τέλει διαλεκτικῶς μέχρι τῆς τοῦ καλοῦ ἰδέας ὑψοῦται, τοῦτο θεωρητέα ὡς φυσική ἀκολουθία τοῦ διαλόγου πρώτου δοκιμίου τῆς φιλοσόφου μανίας καὶ σπουδῆς τοῦ Πλάτωνος ὄντος μή δυναμένου ἄνευ φιλοσοφίας διαλέγεσθαι καὶ ὡς μετάβασις ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε βιογραφικῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου εἰς τὰ καθαρῶς φιλοσοφικά ἢ τῆς φιλοσοφίας ἐγγύτερον ἐχόμενα.

Καὶ ὅτι μὲν Πλάτων τὸν φιλόσοφον ζῶντα παραστῆσαι ἠβουλήθη ἤ ὁποῖόν τινα δεῖ τόν φιλόσοφον εἶναι ἤ ὑπὲρ τοῦ Σωκράτους ἀπολογήσασθαι, καὶ εἴ τι ἕτερον μέχρι τοῦδε ἐῤῥέθη, δοκεῖ ἡμῖν ἀποβλάστημα τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς ἰδέας εἶναι, ᾗ ἑπόμενος συνέγραψε τό ἀριστοτέχνημα τοῦτο ὁ θεῖος Πλάτων, τουτέστι παραστῆσαι τὸν Σωκράτη οἷός τις ἦν ἔν τε τῷ καθ' ἡμέραν ἰδιωτικῷ τε καὶ δημοσίῳ βίῳ ἔν τε τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ δηλονότι τῷ ψυχικῷ, ὃν βεβαίως μόνον μαθητής αὐτοῦ οἷος ὁ Πλάτων ἠδύνατο ἐξιχνιάσαι καὶ ὀρθῶς διαγνῶναι.

Ἔστι τοίνυν καθ' ἡμᾶς βιογραφία ἐντελής δραματικῶς καὶ διηγηματικῶς, διαλογικῶς καὶ ἀφηγηματικῶς σαφηνείας καὶ ζωτικότητος χάριν ὑπό Συμποσίου πέπλον καὶ κατὰ τρόπον τὰ μάλιστα Σωκρατικόν ἐκτεθειμένη καὶ διὰ πολλῶν παρεμβεβλημένων ὑπαινιγμῶν μαρτυροῦσα τὴν μέχρι

τοῦδε ἄγνοιαν τῶν πολλῶν „ὅτι οὐδείς γινώσκει τὸν Σωκράτη“ καὶ τὴν δικαιολογίαν ὡς ἔπος εἰπεῖν καὶ ἀνάγκην τῆς συγγραφῆς τοιαύτης βιογραφίας.

Διὰ τούτων δὲ πάντων ἠθέλησε Πλάτων καὶ ἀπαλλάξαι σύναμα τοὺς φιλοσόφους τῆς κατηγορίας τοῦ ἀφῃρημένου, ἰδανικοῦ καὶ πάσης πραγματικῆς ἀξίας ἐστερημένου βίου αὐτῶν διὰ τῆς συγγραφῆς τοῦ Σωκρατικοῦ βίου κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ ἔν τε εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ οὕτω δι᾽ ὑποδείξεως ὅτι „φύσει τοῦ εἰδέναι ὀρέγεται ἄνθρωπος“ τοὺς πάντας εἰς φιλοσοφίαν παρακελεύσηται.

Ἅπασαι οὖν αἱ μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ Πλατωνικοῦ συμποσίου θεωρίαι τῶν λογίων ἀνδρῶν ἀποῤῥέουσιν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς πηγῆς, ἥτις ἐστί καθ᾽ ἡμᾶς αὐτόχρημα φιλοσοφικὴ βιογραφία· βιογραφικὴν οὖν ἰδέαν κατὰ τρόπον πραγματικῆς ἱστορίας καὶ ὅλως σωκρατικὸν ἀποδιδόντες νομίζομεν ὅτι τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ Συμποσίου ἀπρὶξ ἐχόμεθα, σύναμα δὲ καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς περὶ τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ θεωρίας τοῦ Πλάτωνος ἐπιτυγχάνομεν λέγοντες ὅτι ἀδύνατον ἦν ἄλλως τῷ Πλάτωνι ἄνευ φιλοσοφίας τὸν Σωκράτη παραστῆσαι· φιλοσοφία γάρ καὶ Σωκράτης ταὐτόν ἐστι καὶ οὐ χωρίζονται ἀλλήλων οὐδέ νοοῦνται δίχα ἀλλήλων· ἀπόδειξις δέ τούτου ἡ περὶ καλοῦ ἰδέα, ἥτις γενικωτάτη ἐστίν ἐπὶ πᾶν καὶ πᾶσαν φιλοσοφίαν διήκουσα καὶ ταύτης ἁρμοδιωτέραν βεβαίως οὐκ ἠδύνατο Πλάτων εὑρεῖν, ὅπως ταύτην ἐπὶ τοῦ Σωκράτους ἐφαρμόσηται ζήσαντος καὶ τελευτήσαντος τὸν βίον ἐν ἔρωτι καὶ ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἴσως μόνου τοῦ ἐσταυρωμένου ἐν τῇ ἀγάπῃ ὑπολειπομένου, δηλονότι ἐν τοῖς ἀποτελέσμασι τῆς ἀγάπης. Ὅτι δὲ γενικωτάτη καὶ περιληπτικωτάτη ἐστίν ἡ τοῦ καλοῦ ἰδέα μαρτυρεῖ σύμπασα ἡ μετὰ τὸν Πλάτωνα μέχρι ἡμῶν ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐν ᾗ τὸ συγκρατοῦν τὰ πάντα στοιχεῖον ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ἀποτελεῖ, οὐδέν ἕτερον οὖσα, εἰμὴ πιστὸν ἀποβλάστημα τοῦ Πλατωνικοῦ ἔρωτος τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ αἰώνιόν ἐστι.

Ταῦτα ἱκανὰ ἡμῖν δοκεῖ ἐν τῷ παρόντι περὶ ἔρωτος εἰρῆσθαι, καὶ ἴσως μέν οὖν καὶ ἡμεῖς τὸν ἔρωτα ἐπαινοῦντες πολλὰ παραλείπομεν, οὐ μέντοι ἑκόντες γε.

Ἤδη μεταβαίνομεν εἰς τό τρίτον μέρος τῆς πραγματείας ἡμῶν, δηλαδή εἰς τό παιδαγωγικόν, ἵνα ἐπ' ὀλίγον καὶ αὐτόθι ἐνδιατρίψαντες πέρας ἐπιθῶμεν τῷ λόγῳ ἡμῶν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

„Πρῶτον οἶμαι τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐστί παίδευσις· ὅταν γάρ τις πράγματος κἄνότουοῦν τήν ἀρχήν ὀρθῶς ποιήσηται, εἰκός καὶ τήν τελευτὴν ὀρθῶς γίγνεσθαι. καὶ γάρ τῇ γῇ οἷον ἄν τις τό σπέρμα ἐναρόσῃ τοιαῦτα καὶ τὰ ἔκφορα δεῖ προσδοκᾶν, καὶ ἐν νέῳ σώματι ὅταν τις τὴν παίδευσιν γενναίαν ἐναρόσῃ, ζῇ τοῦτο καὶ θάλλει διὰ παντός τοῦ βίου καὶ αὐτό οὔτε ὄμβρος οὔτε ἀνομβρία ἀφαιρεῖται.“ Stob. flor. apped. flor. 16, 36 (4 p. 37 Gaisf.)

Οἱ δύο κολοσσοὶ τῆς φιλοσόφου ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ὅμηρος τῶν φιλοσόφων Πλάτων καὶ ὁ θεῖος Σταγειρίτης Ἀριστοτέλης, οὐ μόνον τὴν Ἑλλάδα πάλαι ἐδόξασαν, ἀλλά καὶ σύμπαντα τόν νεώτερον κόσμον ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, ἔν τε τῷ ἀνατολικῷ καὶ τῷ δυτικῷ τῆς γῆς ἡμισφαιρίῳ ἐδίδαξαν καὶ διὰ τῶν ἀθανάτων παιδαγωγικῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ἐφ' ὧν τὰ θεμέλια τῆς νεωτέρας καὶ συγχρόνου παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης πάντων τῶν ἐθνῶν τῆς οἰκουμένης ἵδρυνται, ἀείποτε εὐεργέται τῆς ἀνθρωπότητος ἔσονται, ἕως ἄν γῆ τε καὶ ἥλιος ᾖ. Καὶ ἑκατέρου μὲν τούτων ἐν ἐπί τούτῳ ὡρισμένῳ συγγράμματι αἱ Παιδαγωγικαὶ ἀρχαὶ εὕρηνται, ἐν παντί ὅμως ἔργῳ αὐτῶν ἔστιν ἰδεῖν τὸν παιδαγωγόν τῶν λαῶν τοῦ κόσμου, πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀφορμῆς δεδομένης περί διαπαιδαγωγήσεως τῆς κοινωνίας τούς λόγους ἡδέως ποιούμενον· ὅθεν δύναταί τις ἰσχυρίσασθαι ὅτι μία καὶ ἡ αὐτή παιδαγωγική ἀρχή διὰ πάντων τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν διήκει, ἡ ἀρχή τῆς βελτιώσεως τῆς κοινωνίας.

Ἐπί παραδείγματι ἐφαρμόζοντες τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα πρὸς τὰ τοῦ ἡμετέρου Συμποσίου βλέπομεν μίαν ἀπόλυτον ἠθικὴν ἰδέαν διὰ παντός τοῦ συγγράμματος διή-

κουσαν ἀναλόγως καὶ ἁρμονικῶς κατὰ δύναμιν καὶ προσῆκον ὑφ' ἑκάστου τῶν συνδαιτυμόνων πραγματευομένην καὶ δὴ ἐν Συμποσίῳ, ἔνθα ἥκιστα, εἴποι ἂν τις, τόπος ἐστὶ πρὸς τοῦτο.

„Indem aber der *Ἔρως* auf seiner ersten Stufe das innigste persönliche Verhältnis zweier verwandten Naturen begründet, schafft er die unentbehrliche Grundlage der philosophischen Ausbildung mit den Gedankenaustausch begeisterter Freunde, in welchem jeder dem anderen klarer, bestimmter, fassbarer zurück giebt, was er an Anregungen und Gedanken von ihm erhalten hat. Damit ist der natürliche Boden lebensvoller Dialektik, der philosophischen Methode gegeben. Es gehört zu den schönsten Anschauungen Platos, dass er die geistige Entwickelung nicht an ein einsames Grübeln, die Philosophie nicht an die Annahme einer Reihe von Lehrsätzen, sondern an den geistigen Verkehr zwischen Lehrer und Schüler, Freund und Freund knüpft, durch welchen sittlich und intellektuell ein Charakter und Geist heranreift, der das Wahre zu erkennen, die erkannte Wahrheit zum Gehalt seines Wollens zu machen im Stande ist. Wohl bei keinem Philosophen ist mit solcher Energie dem Gedanken Ausdruck gegeben, dass die Philosophie zu einem gesunden Streben nur werden könne in dem befruchtenden Verkehr von Person zu Person, und dass nur in der dadurch bedingten steten Entwickelung des geistigen Gehaltes aus sich und anderen jeder vorzeitige dogmatische Abschluss verhindert werde.“[1])

Πάντα οὖν χῶρον καὶ πάντα χρόνον, ἐν ᾧ δύο ἢ τρεῖς παρόντες εἰσίν ἐπί τούτῳ ὁρίζει Πλάτων, ἵνα ἠθικόν τινα διάλογον ἀποτελέσῃ, ὅπως ἕκαστος καλόν τι καὶ διδακτικόν εἰς τήν ἑαυτοῦ οἰκίαν κομίσῃ· τοῦτ' αὐτό συμβαίνει καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ συμποσίῳ ἱδρυμένῳ ἐπὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἀρχῆς, ἐκ τῶν ἁπλῶν πρὸς τὰ σύνθετα βαίνειν, ἐκ τῶν εὐχερῶν πρὸς τὰ δυσχερῆ, ἐκ τῶν ὑλικῶν πρὸς τὰ ἠθικά, ἐκ τῶν ὁρατῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀναλυτικῶς καὶ συνθετικῶς καὶ τἀνάπαλιν συνθετικῶς καὶ ἀναλυτικῶς ἐπαγωγῇ καὶ ἀποδείξει χρωμένους.

---

1) Adolf Ostendorf, Schleswig-Progr. 1874.

„Ἀπὸ ἑνὸς ἐπὶ δύο καὶ ἀπό δυοῖν ἐπὶ πάντα τὰ καλὰ σώματα, καὶ ἀπὸ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπί τὰ καλὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπὶ τὰ καλὰ μαθήματα, ὡς ἀπό τῶν μαθημάτων ἐπ᾽ ἐκεῖνο τό μάθημα τελευτήσῃ ὅ ἐστιν οὐκ ἄλλου ἤ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ καλοῦ μάθημα, καὶ γνῷ αὐτό τελευτῶν ὅ ἔστι καλόν" 211 C.

Τοῦτό ἐστιν ἀξίωμα παιδαγωγικόν μέγιστον τοῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ ζῶμεν, ἐκ τοῦ Πλάτωνος παραληφθέν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης πᾶσα διδασκαλία πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἵδρυται. Περί τῶν καθέκαστα σποράδην ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ τοῦ Πλάτωνος εὑρισκομένων παιδαγωγικῶν ἀρχῶν καὶ ὑποθηκῶν ἐν τοῖς ἑξῆς δοκεῖ ἡμῖν λόγον ποιήσασθαι.

„Δοκῶ μοι περὶ ὧν πυνθάνεσθε οὐκ ἀμελέτητος εἶναι" 172 A καὶ 173 C.

Διὰ τούτων διδάσκει ἡμᾶς ὁ Πλάτων ὅτι μετὰ προηγουμένην μελέτην καὶ προπαρασκευήν πάντοτε ἔργου ἅπτεσθαι καὶ ἐπιχειρειν δεῖ· ἔστι δὲ τοῦτο ταὐτὸν τῷ „λέγε εἰδώς" τῶν ἀρχαίων· ὅτι οὐδέποτε οὐδαμῶς δεῖ τὸν διδάσκαλον ἀμελετήτως πρός τούς μαθητὰς παριέναι ἐκ τῶν ἀνωτέρω δῆλον.

„Ἀλλά οὐδὲν εἶχε σαφές λέγειν" 172 B παράβαλε καὶ Πολιτ. I, 336 D: σαφῶς μοι καὶ ἀκριβῶς λέγε καὶ Ξενοφ. Κυρ. Παιδ. 2, 1, 5: σαφῶς λέγε".

Καὶ τοῦτο ἓν τῶν μεγίστων παιδαγωγικῶν παραγγελμάτων τυγχάνει ὄν, ἡ σαφήνεια ἐν τῷ λέγειν· „σοφὸν τὸ σαφές, οὐ τό μή σαφές".

„Ἐπιμελές πεποίημαι ἑκάστης ἡμέρας εἰδέναι ὅ,τι ἂν λέγῃ ἤ πράττῃ" 172 C. οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ εἰ μή ὅτι ἐπιμελῶς δεῖ ἔχεσθαι ἑκάστου ἔργου ἑκάστης ἡμέρας καὶ οὕτω ἄνευ χασμάτων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἐπὶ τά πρόσω βαίνειν.

„Πάντως δὲ ἡ ὁδός ἡ εἰς ἄστυ ἐπιτηδεία πορευομένοις καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν . . . . . εἰ οὖν δεῖ καὶ ὑμῖν διηγήσασθαι, ταῦτα χρή ποιεῖν" 173 B—C.

Πανταχοῦ τόπος πρὸς διδασκαλίαν ἐστί, καὶ ἐν περιπάτοις καὶ ἐν ὁδοῖς, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν ἐργαστηρίοις τῷ βουλομένῳ καλῷ κἀγαθῷ εἶναι καὶ τοῖς ἄλλοις ταῦτα παρασχεῖν, ἀλλὰ „καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν „χρυσοῦν παράγγελμά ἐστιν, ἀλλὰ δυστυχῶς πλεῖστοι τῶν διδασκάλων

λεληθότως παραβαίνουσι τοῦτο καί ποτε ἐνθουσιῶντες ἐν τῷ διδάσκειν λέγουσι μόνον συνεχῶς καὶ οὐκ ἀκούουσι καὶ τῶν μαθητῶν λεγόντων, ὅπερ κάκιστον.

„Ταῦτα χρή ποιεῖν“, δηλονότι καὶ τοῖς ἄλλοις διηγήσασθαι, καὶ τοῦτο μεγίστη ἐστὶν ὑπηρεσία καὶ ἀρετή, ἵνα γάρ καὶ κατὰ Εὐαγγέλιον εἴπω „ὅς δ' ἄν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν“.

„Ἀνεῳγμένην καταλαμβάνειν τήν θύραν“ 174 E.

Πάντοτε ἡ θύρα ἀνεῳγμένη ἐστί τῷ βουλομένῳ διδαχθῆναί τι καὶ ὠφελίαν καρπώσασθαι, ὡς καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ γέγραπται „τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται“.

„Δῆλον γάρ ὅτι εὗρες αὐτό καὶ ἔχεις· οὐ γάρ ἄν προαπέστης“ 175 D.

Οὐδέποτε οὐδαμῶς δεῖ τόν ἐγχειροῦντα ἔργῳ τινί προαφίστασθαι, ἀλλὰ τοῦ τέλους ἐχόμενον ἔν τε τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν παντί.

„Καὶ ᾄσαντας τὸν θεὸν“ 176 A, *καὶ* 194 D.

Τοῦτο τελεῖται καὶ νῦν πρὸ παντὸς ἔργου ἔν τε τοῖς διδασκαλείοις καὶ πρό πάσης ἄλλης ἐργασίας. Ταὐτόν δ' ἐστί τῷ „ἀπό Διός ἤ ἀπό θεοῦ ἄρχεσθαι“.

„Ἱκανός γὰρ ἀμφότερα“ 176 C.

Τὸν ἄνδρα χρή τέλειον εἶναι, μή μόνον σχολαστικόν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικόν δηλοῖ, ὡς τὸν Σωκράτη.

„Ἡμᾶς δὲ διὰ λόγων ἀλλήλοις συνεῖναι“ 176 E.

Τὸ γάρ εὐγενέστερον, τιμιώτερον καὶ θειότερον ἐν ἀνθρώπῳ ὁ λόγος ἐστίν, πᾶσα δ' ἄλλη συνουσία κατακριτέα, ἅτε τοῖς βαναύσοις ἰδία καὶ ἅτε τοῦ λόγου μόνου ἱκανοῦ ὄντος τὸν ἄνθρωπον διδάξαι, διαπαιδαγωγῆσαι καὶ τέλειον καταστῆσαι συνῳδά τῷ ἐπὶ τῆς γῆς προορισμῷ αὐτοῦ.

„Das erste Erziehungsmittel ist die Musik, d. h. die Rede. *Λόγων δὲ διττόν εἶδος, τό μὲν ἀληθές, ψεῦδος δ' ἕτερον; Ναί. Παιδευτέον δ' ἐν ἀμφοτέροις, πρότερον δ' ἐν τοῖς ψευδέσιν; οὐ μανθάνω, ἔφη, πῶς λέγεις. Οὐ μανθάνεις; ἦν δ' ἐγώ, ὅτι πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν; τοῦτο δέ που ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν ψεῦδος, ἔνι δὲ καὶ ἀληθῆ.* Die Hauptmythen aber (Rep. II, 377 D) seien die über Götter und Heroen, *μῦθοι ψευδεῖς,* die vor Allem dann zu tadeln seien, *ἐάν τις μή καλῶς ψεύδηται.* Rep. II, 376 E.

„Πρῶτον δή ἡμῖν, ὡς ἔοικεν, ἐπιστατητέον τοῖς μυθοποιοῖς, καὶ ὃν μὲν ἂν καλὸν ποιήσωσιν, ἐγκριτέον, ὃν δ' ἂν μή, ἀποκριτέον“. Rep. II, 377 D.

„Ἃ δὲ μάλιστα καὶ ὧν ἔδοξέ μοι ἀξιομνημόνευτον, τούτων ὑμῖν ἐρῶ ἑκάστου τὸν λόγον“ 178 A.

Ἄλλαις λέξεσι παιδαγωγικῶς λεγόμενόν ἐστι· „τὰ σπουδαῖα μελέτα“ μή πάντα, οὐ γάρ πάντα καλά, ἀλλὰ τὰ ἀξιομνημόνευτα ἀκούειν, συνιέναι καὶ ταῦτα μόνα διδάσκειν χρή· πρβλ. καὶ 180 C.

„Τοῖς γὰρ βαρβάροις διὰ τὰς τυραννίδας αἰσχρόν ἥ γε φιλοσοφία καὶ ἡ φιλογυμναστία· οὐ γάρ οἶμαι συμφέρει τοῖς ἄρχουσι φρονήματα μεγάλα ἐγγίγνεσθαι τῶν ἀρχομένων“ 182 C.

Ἡ διδασκαλία εὐδοκιμεῖ καὶ καρπὸν πολὺν φέρει μόνον ἐν ἐλευθερίᾳ· ὅθεν ἐλευθέραν καὶ ἀνεπηρέαστον διδασκαλίαν ἀπαιτεῖ Πλάτων μισῶν τὴν τυραννίδα καὶ βαρβαρότητα, τήν κτείνουσαν τήν ψυχήν τῶν ἀνθρώπων χάριν φαύλης ἰδιοτελείας ἵνα γὰρ καὶ κατ' Εὐαγγέλιον εἴπω „πᾶς ὁ φαῦλα πράττων μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μή ἐξελεγχθῶσι τὰ ἔργα αὐτοῦ“.

„Ἐγὼ οὖν πειράσομαι ὑμῖν εἰσηγήσασθαι τήν δύναμιν αὐτοῦ, ὑμεῖς δὲ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι ἔσεσθε“. 189 D.

Ἡ διάδοσις τῆς διδασκαλίας εἰς ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας προπαρασκευάζει τήν εὐημερίαν καὶ εὐδαιμονίαν τῶν ἐθνῶν καὶ τοῦτο δηλοῖ καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου „ἕως ἂν διδαχθῶσι πολλοὶ καὶ πληθυνθῇ ἡ γνῶσις“.

„Πάντ' ἄνδρα χρή ἅπαντι παρακελεύεσθαι εὐσεβεῖν περὶ θεούς“ 193 A καὶ 176 A καὶ 194 D: Ἀποδούς οὖν ἑκάτερος τῷ θεῷ οὕτως ἤδη διαλεγέσθω“.

„So stellt Platon mit Nachdruck als erste Aufgabe der Erziehung die Erweckung und Pflege eines reinen und religiösen Sinnes hin. Er macht dabei einen bewunderungswürdigen Versuch, die religiösen Ueberlieferungen seines Volkes von Schlacken und sinnlichem Beiwerk zu reinigen, um dann an ihnen das religiöse Gefühl des Kindes in einfacher Weise zu entwickeln. Dass hierbei die Mythen nicht gänzlich wie der Form, so auch der Substanz nach von der Jugendbildung ausgeschlossen werden, das verdanken sie einerseits ihrer Brauchbarkeit für die ersten Zwecke der

Erziehung und andererseits der Ehrfurcht unseres Philosophen für alles dasjenige, was als ächtes Produkt des griechischen Volksgeistes erwachsen und auf seine Zeit gekommen ist.“[1])

„Ἃ γάρ τις ἢ μή ἔχει ἢ μή οἶδεν, οὔτ' ἄν ἑτέρῳ δοίη οὔτ' ἄν ἄλλον διδάξειεν“ 197 A.

Μεγίστη παιδαγωγική ὑποθήκη, ὑψίστη ἀλήθεια, μέγιστον παιδαγωγικόν ἀξίωμα ἐπικρατοῦν ἐν ἅπαντι τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ καὶ ἰσχῦον ὡς κανών ἀπαράβατος ἐν πᾶσι τοῖς διδασκαλείοις καὶ παιδευτηρίοις ἔτι καὶ νῦν.

„Παρὰ σὲ ἥκω, γνοὺς ὅτι διδασκάλων δέομαι“ 207 C *καὶ* 206 B.

Τοῦτο λίαν δυσχερές τυγχάνει ἀμφοτέροις, δηλαδή τῷ τε διδάσκοντι καὶ διδασκομένῳ· ὁ μὲν γὰρ παῖς μή δυνάμενος ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ γνῶναι ὅτι διδασκάλων καὶ διδασκαλίας δεῖται περὶ πᾶν ἕτερον ἀσχολεῖται ἢ περὶ παιδείαν μεταβάλλων μάλιστα τὸ διδασκαλεῖον εὐκαιρίας δεδομένης εἰς φρενοκομεῖον καὶ καπηλεῖον· ὅθεν καὶ ἡ χριστιανική παροιμία „ὅπου παῖδες οὐ χρεία δαιμόνων“· ὁ δέ διδάσκων οὐ δύναται ὁμοίως εὐχερῶς γνῶναι τίνων ὁ παῖς δεῖται καὶ τὶ διδακτέον ἐκ τοῦ πελάγους τῆς παιδείας· διό πολλοὶ πολλάκις πολλαχῶς ἀεροβατοῦσι, ζήτημα δὲ τυγχάνει μέγα κοινωνικόν καὶ πολιτικὸν, ἐὰν ἡ διδασκαλία ἐν γένει μέχρι τοῦδε βλάβην μᾶλλον ἢ ὠφελίαν τῇ ἀνθρωπότητι προὐξένησεν. Δυσχερέστατον ὅμως πάντων καὶ ἀρχή ἤτοι ἥμισυ σοφίας τὸν ἄνδρα γνῶναι ὅτι διδασκάλων δεῖται καὶ γόνατα ἥκειν μαθησόμενον πρὸς διδάσκαλον, ἄλλαις λέξεσι „γνῶθι σαυτόν“, ὅπερ ὅμως πάνυ ὀλίγοι πράττουσι, ἅτε τῶν πολλῶν ὑπὸ φιλαυτίας ἐλαυνομένων καὶ τὰ πάντα εἰδέναι οἰομένων καὶ διδασκάλων μή δεομένων καὶ ἑπομένως μή δυναμένων τό τοῦ Σόλωνος λέγειν·

„γηράσκω ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος“.

„Λήθη γάρ ἐπιστήμης ἔξοδος, μελέτη δέ πάλιν καινήν ἐμποιοῦσα ἀντί τῆς ἀπιούσης μνήμη σῴζει τήν ἐπιστήμην“. 208 A. *Πρβλ. καὶ „αἱ δὲ μελέται τὴν μνήμην σῴζουσι τῷ ἐπαναμιμνήσκειν“. Ἀριστοτ. περὶ Μνήμης κεφ.* 1.

Ὅτι ἡ ἐπανάληψις μήτηρ τῆς ἐπιστήμης ἐστὶ δῆλον καὶ τούτου ἐφαρμογή τοῦ κανόνος ἐν ἅπασι τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἔτι καὶ νῦν γίνεται.

---

1) K. Benrath, das pädag. System Platons, Jena 1874.

„*Καὶ οἷον χρὴ εἶναι τὸν ἄνδρα τὸν ἀγαθὸν καὶ ἃ ἐπιτηδεύειν καὶ ἐπιχειρεῖ παιδεύειν*". 209 D.

Πρῶτον οἷον χρή εἶναι τὸν ἄνδρα τὸν ἀγαθόν. Μέγα καὶ τοῦτο ζήτημα παιδαγωγικόν ἔτι καὶ νῦν, καὶ ἅ ἐπιτηδεύειν, ἐπίσης δυσχερές ὁρίσαι· καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν πάντες οἱ παιδαγωγοί περί τούτων σύμφωνοι κατὰ τό μᾶλλον καὶ ἧττόν εἰσιν, ἀλλὰ τὸ δυσχερέστερον ἔγκειται ἐν τοῖς ἐφεξῆς· „καὶ ἐπιχειρεῖ παιδεύειν", ἐνταῦθά ἐστι τὸ κωλῦον, πῶς; τίνι μεθόδῳ χρωμένους δεῖ ἐπιχειρεῖν παιδεύειν;

„*Ἄρχεσθαι μὲν νέον ὄντα*". 210 A.

Ὁποία ἀλήθεια, καὶ ὁπόση τῷ ὄντι φροντίς καταβάλλεται πρὸς ἐφαρμογήν τῆς σωτηρίου ταύτης παιδαγωγικῆς ὑποθήκης· „εὐθὺς ἐκ νέου", „εὐθὺς νέου ὄντος", λέγει καὶ ἄλλοθι ὁ θεῖος Πλάτων, δεῖ τοὺς γονέας περὶ παιδεύσεως τῶν τέκνων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι.

„*Πειρῶ δέ μοι, ἔφη, τὸν νοῦν προσέχειν ὡς οἷόν τε μάλιστα*". 210 D καί 217 B.

Καὶ σήμερον κάλλιστα τό οὐσιωδέστατον μέρος τῆς παιδαγωγικῆς κατέχει ἡ „Προσοχή"· ἄνευ γάρ ταύτης οὔτε φυσική εὐφυΐα, οὔτε πολύωρος ἐργασία εὐδοκιμεῖ, τοὐναντίον μάλιστα εἰς ἐπιπολαιότητα προπαρασκευάζει, ὡς ἔστιν ἰδεῖν, ὅπου παῖδές εἰσιν.

„*Πέπεισμαι δ' ἐγώ· πεπεισμένος δέ πειρῶμαι καὶ τοὺς ἄλλους πείθειν*". 212 B πρβλ. καὶ 197 A: *ἅ γάρ τις ἤ μή ἔχει ἤ μὴ οἶδεν, οὔτ' ἄν ἑτέρῳ δοίη οὔτ' ἄν ἄλλον διδαξειεν*".

Ἐνταῦθα σημαίνει ὅτι τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην ταύτην διδακτέον ἀμιγῆ πάσης ἀμφιβολίας καὶ ἀνακριβείας αὐτὸν τὸν διδάσκαλον περὶ ταύτης, δηλονότι περὶ τῆς διδακτέας ὕλης ἱκανῶς πεπεισμένον ὄντα· ὁ δέ Πλάτων κατὰ τό παράδειγμα τοῦ Σωκράτους ἔπραττε τοῦτο, θεῶν ὑπηρεσίαν ἡγούμενος τὴν τῶν νέων ἐπιμέλειαν καὶ ἀγωγήν, προῖκα, ἀμισθὶ, δωρεὰν „ἀλλά προσέχετε τὸν νοῦν" 217 B τοῦτο μόνον ἀπαιτῶν· γνωστὸν γὰρ ὅτι „Πλάτων ἀτελεῖς φόρων τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας ἐποίει". Λαέρτ. Διογ. 4, 2. — „Τό γάρ μή ἐπὶ μισθῷ διδάσκειν, ἠθικόν ὄν, πρῶτος Πλάτων εὗρεν". *Ἀνώνυμ. Βιογρ. Πλάτ.*

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα ἔχοι ἄν τις Σωκράτη ἐπαινέσαι καὶ θαυμάσαι, τί δ' ἄν τις εἴποι καὶ περὶ τῆς Σωκρα-

κρατικῆς μεθόδου, τῆς μαιευτικῆς, ἧς θαυμάσια τὰ καλὰ ἀποτελέσματα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἑκάστης ἡμέρας βλέπομεν; Διδάσκαλος γέγονε τῆς πάσης ἀνθρωπότητος ὁ Σωκράτης „νικῶν ἐν λόγοις πάντας ἀνθρώπους“ καὶ ὁ τῇ μεθόδῳ αὐτοῦ χρώμενος Πλάτων, οἷς χάριτας μεγίστας ὁμολογεῖ πᾶσα ἀνθρωπίνη ἐπὶ γῆς κοινωνία δικαίως.

Καὶ τάδε δοκεῖ ἡμῖν προσθεῖναι τῷ λόγῳ ἡμῶν.

„Sofern nun hierin einerseits die Voraussetzung liegt, dass das Wissen, welches dem Philosophen fehlt, bei den Anderen zu finden sei, so erscheint dieses Thun als der Trieb, sich durch sie zu ergänzen; und da nun Theorie und Praxis hier zusammenfallen, und die Philosophie von dem persönlichen Leben des Philosophen nicht zu trennen ist, so ist dieser Verkehr mit Anderen für ihn nicht bloss ein wissenschaftliches, sondern zugleich ein sittliches und persönliches Bedürfnis; das gemeinsame Philosophiren ist zugleich Gemeinschaft des Lebens, der Wissenstrieb zugleich der Trieb nach Freundschaft, und gerade in dieser Verschmelzung beider Seiten liegt das Eigenthümliche des Sokratischen *Ἔρως*. Ausserdem erinnert Brandis II, a, 64 f. mit Recht daran, dass neben Plato und *Ξενοφῶν* auch von Euklid, Krito, Simmias, Antisthenes Schriften über den *Ἔρως* erwähnt werden, welche die Bedeutung desselben für die Sokratische Schule beweisen. Auch Aeschines und Cebes hatten in Sokratischem Sinne von der Liebe gehandelt.“[1])

Ὁ Σωκράτης κατανικῶν τὴν ἀτομικὴν φιλαυτίαν ἐμφανίζεται ὡς ζῶσα ἀγάπη πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἐνεργῶν λογικῶς τουτέστιν ἠθικῶς τε καὶ ἐλευθερίως καὶ εὐσταθῶς διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ, ὅπερ ἐκ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ὡς παιδαγωγοῦ, δηλονότι ἐκ τοῦ πραγματικοῦ χαρακτῆρος ἐξήρτητο καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ προσωπείου ὑποκριτικῶς καὶ τούτου ἕνεκα κατέστησεν αὐτὸν ἱκανὸν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ πειρασμοῦ εἰς ἀντίστασιν καὶ πλήρωσιν ὑψίστων καθηκόντων διὰ τελειοτάτης φιλανθρωπίας· ὅθεν λέγει καὶ Ἀλκιβιάδης „ἐπειδὰν δὲ σοῦ τις ἀκούῃ . . . . . ἐκπεπληγμένοι ἐσμὲν καὶ κατεχόμεθα“.

Ἡ γὰρ διδασκαλία καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωκράτους

---

1) Zeller, II, a. 2, Aufl. p. 87—88.

ἐν ἁρμονίᾳ καὶ συμφωνίᾳ διετέλουν· ἔνθα οὖν ἀγωγή ἄνευ ἁρμονίας τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματος εὕρηται, ἐκεῖ κακοδαιμονία μεγίστη ἐστίν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων τό παράδειγμα τοῦ παιδαγωγοῦντος ἀφανέστατον μέν, σπουδαιότατον δὲ τῶν παιδαγωγικῶν μέσων τυγχάνει.

Διὰ μιμήσεως τοῦ σωκρατικοῦ παραδείγματος πρὸς τούτοις ἐπιτυγχάνομεν οὐχί ἀκαδημαϊκῶς διδάσκοντες, ἀλλὰ διά λόγων συνόντες τοῖς μαθηταῖς, προσοχὴν καὶ ἐνδιαφέρον διεγεῖραι· ἡ γάρ διδασκαλία καὶ τό παράδειγμα, ἡ θεωρία καὶ ἡ πρᾶξις, ἅτινα πολλαχῶς διίστανται ἀλλήλων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, συνδέονται ἀλλήλοις στενότατα ἐν ὁμιλίαις καὶ διαλογικαῖς συνουσίαις καὶ τούτου ἕνεκα τελειοτάτη ἐμφάνισις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς διδακτικῆς τέχνης ἐστίν ἡ Σωκρατική μέθοδος, ἐλευθέρᾳ μορφῇ ὁμιλίας χρωμένη. Γνωστόν δὲ τυγχάνει ὅτι ὁ τήν ἀρετήν ἐπιστήμην εἶναι εἰπών Σωκράτης οὐκ ἐδίδαξεν ἀπὸ καθέδρας, ἀλλὰ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ ἔδειξεν ἡμῖν τί διδακτέον, πῶς διδακτέον, ποῦ διδακτέον καὶ ὑπὸ τίνος διδακτέον.

Κατὰ ταῦτα ἡ διδασκαλία ἔστω ἐξέγερσις, διέγερσις, ἀνάπτυξις καὶ κίνησις τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ μαθητοῦ, ἵνα οὗτος δι' αὐτενεργείας εὕρῃ, ὅπερ ἡμεῖς διδάξαι ζητοῦμεν, καὶ οὐχί δογματικῶς παρ' ἡμῶν ἀποδέξασθαι πάντα· τοῦτο γάρ κτείνει τὸν νοῦν καὶ οὐδεμίαν ἀφορμήν αὐτενεργείας δίδωσιν. Ἡ γενετική αὕτη μέθοδος διὰ διαλογικῆς μορφῆς παρουσιαζομένη καλεῖται ἔτι καὶ νῦν σωκρατική, τέχνη οὖσα τοῦ καθοδηγεῖν τὸν μαθητήν ἐν μορφῇ διαλόγου διὰ σκοπίμων ἐρωτήσεων οὕτως, ὥστε αὐτὸν εὑρίσκειν, ὅπερ ἡμεῖς μεταδιδόναι ἐζητοῦμεν. Ἀπορριπτέα οὖν ἡ συνεχής διδασκαλία, τουτέστιν ὁ συνεχής ἀκαδημαϊκός λόγος, ὅστις καταπονεῖ ταχέως καὶ καρπόν οὐ πολύν φέρει· διό καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων παρηγκωνίσθη διαλογικῶς διδαξάντων καὶ ἐν διηνεκεῖ λόγων συνουσίᾳ μετά τῶν μαθητῶν αὐτῶν διατελεσάντων, ἵνα πεπεισμένοι ὦσιν ἀείποτε, εἰ ὁ μαθητής παρακολουθεῖν τῇ διδασκαλίᾳ δύναται καὶ τι καὶ ἐπανορθοῦν τὰ ἡμαρτημένα τοῖς μαθηταῖς καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦν καὶ ἐρωτήσεις ἐπί τούτων ἤτοι, ὅπερ ταὐτόν ἐστιν ἀγρυπνίαν καὶ προσοχήν προκαλεῖν, ὡς ὁ Σωκράτης ἔνθους ὑπερ τοῦ διδάσκειν καὶ

ὑπό ἀκραιφνοῦς ἀγάπης πρὸς τούς νέους ἐλαυνόμενος ἔπραττεν. Ὁ γάρ τούτων στερούμενος οὔποτε γενήσεται ἀληθὴς διδάσκαλος. Ἡ δὲ σωκρατική φαιδρότης, εὐθυμία καὶ ἱλαρότης ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα συστατικά εἰσιν τοῦ ἀληθοῦς διδασκάλου, ὧν ἄνευ ἀδύνατον εὐδοκιμῆσαι καὶ ἡδονήν ἐν τῷ μοχθηρῷ τούτῳ ἐπιτηδεύματι εὑρεῖν ἐστι.

Πλάτων οὖν ὁ δαιμόνιος ἐν τῷ Συμποσίῳ δείκνυσιν ἡμῖν πῶς δεῖ τὸν παιδαγωγόν ἄρχεσθαι παιδαγωγεῖν καὶ προάγειν τοὺς νέους εἰς τὴν σπουδήν τῆς τε φιλοσοφίας καὶ πάσης ἐν ἀνθρώποις ἀρετῆς καὶ καλοκἀγαθίας διά τῆς μιμήσεως τοῦ Σωκρατικοῦ βίου, ὅς παράδειγμα ἡμῖν πρόκειται ἐν πᾶσι. Διὰ ταῦτα καὶ τό πλατωνικόν συμπόσιον καθ' ἡμᾶς δύναται τὴν πρώτην τάξιν κατέχειν μεταξύ τῶν παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων τῆς ἐνδόξου καὶ λαμπρᾶς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Τίς γάρ οὐκ ἄν θαυμάσειε τό τε πλῆθος καὶ τὴν μεγίστην σημασίαν τῶν ἐν αὐτῷ παιδαγωγικῶν ὑποθηκῶν τε καὶ ἀρχῶν;

Πᾶσι γάρ γνωστὸν τυγχάνει ὅτι Πλάτων ἐπὶ τοῖς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Σωκράτους ἴχνεσι βαίνων οὐκ ἠβουλήθη διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους αὐτά τὰ ὄντα καὶ τὴν τούτων φιλοσοφίαν ὥς ἐστι, ἀλλά διαλεκτικῶς λυσιτελέστερον ἐπὶ τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ἡγήσατο χρῆναι ἐπανιέναι πρὸς μόνιμον καὶ ἀσφαλῆ κτῆσιν τῆς οὕτω εὑρεθείσης ἀληθείας· οὕτω τοίνυν καὶ ἡμᾶς χρή διδάσκειν, οὐχί τήν ἀλήθειαν αὐτήν, ᾗ ἡμῖν δοκεῖ, εὐθὺς ἀρχομένους λέγειν, ἀλλὰ διαλεγομένους τοῖς παισίν ἱκανούς καθιστάναι αὐτούς πρὸς εὕρεσιν ταύτης. Καὶ πράγματι οὐδέν ἐστι λυσιτελέστερον τούτου καὶ μονιμώτερον καὶ ἐμμονώτερον, αἱ γάρ ταύτῃ κτηθεῖσαι γνώσεις τε καὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἐμπειρίαι εἰώθασιν ἐπὶ μακρὸν διαμένειν καὶ καρπόν πολὺν φέρειν, αἱ δ' ἐκ τοῦ παραχρῆμα καὶ ἀβασανίστως κεκτημέναι τοὐναντίον ταχέως φεύγουσι καταλείποντες ἡμᾶς εἰς τὴν προτέραν ἄγονον καὶ στεῖραν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων κατάστασιν. Ὁ ἡμέτερος οὖν φιλόσοφος οὐ μόνον περί πλείστου ἐποιήσατο τὴν ἀλήθειαν αὐτήν ἡμῖν ὑποδεῖξαι, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον, ᾧτινι χρωμένοις ἡμῖν ἔξεστιν ἀσφαλῶς καὶ ἐπ' ὠφελίᾳ τῶν τε διανοητικῶν καὶ ψυχικῶν ἡμῶν δυνάμεων εὑρεῖν τὴν τε ζητουμένην ἐν τῷ παρόντι ἀλήθειαν καὶ ἐν

τῷ μέλλοντι ἱκανούς ἡμᾶς καθιστάναι πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεώς τε καί φιλοσοφίας.

Ἐκ τούτων δύναταί τις τεκμηριῶσαι ὅτι Πλάτων ἐν τῷ Σωκράτει τοῦ Συμποσίου δείκνυσιν ἡμῖν μᾶλλον τὸν τρόπον, καθ' ὅν δεῖ ἐπιχειρεῖν τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας ἤ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὡς ἔχει τε καὶ οἷα ἐστίν. Ἔργον οὖν τῆς παιδαγωγικῆς ἐστι κύριον καθ' ἡμᾶς περί ἐλαχίστου μὲν ποιεῖσθαι τὰς ἀποκτωμένας γνώσεις περὶ πλείστου δὲ τὸν τρόπον ἤτοι τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, ᾗ ἀκολουθοῦντες δυνάμεθα οὐ μόνον τάς ἐφημέρους καὶ εἰς τό παρὸν ἀναφερομένας γνώσεις ἰδιοποιεῖσθαι, ἀλλ' ὅπερ καὶ κύριον, πῶς δεῖ ἡμᾶς παντὸς ἔργου ἅπτεσθαι πρὸς ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν ἀπόκτησιν καὶ εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ἐν παντί μαθεῖν. Οὐδαμῶς δὲ ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς δεῖ ὅτι νοῦς ὑγιής καὶ γεγυμνασμένος καὶ ἱκανῶς ἐξησκημένος μείζονος ἄξιός ἐστιν ἤ νοῦς πολυμαθής καὶ πάσης σοφίας μεστός, ἀλλὰ λογικῶς καὶ κριτικῶς ἀνίκανος πρὸς ἔλεγχον καὶ εὕρεσιν καὶ λύσιν παντός παρουσιαζομένου ζητήματος καὶ ἑπομένως οὐκ ἀσφαλής κριτής τῶν τε ἀνθρωπίνων καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον πραγμάτων.

„Πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει“.

Οὐ μόνον γνώσεις μεταδιδόναι, ἀλλ' ὅπερ τιμιώτερον τὴν διάνοιαν μορφοῦν εἰδολογικῶς προὐτίθετο Σωκράτης διανοητικὴν δύναμιν ἐμποιῆσαι βουλόμενος, ἵνα ὁ παῖς ἱκανός γένηται οὐ μόνον γινώσκειν, ἀλλά καὶ δύνασθαι. Ὁ γάρ Σωκράτης, ὁ σοφώτατος πάντων ἀνδρῶν, οὐκ ἦν πολυμαθής, ἀλλ' ἱκανός κρίνειν περί παντός ὁμοίως καί διαλέγεσθαι, ὡς ἐν τοῖς τοῦ Πλάτωνος διαλόγοις ἔστιν ἡμῖν ἰδεῖν. Αὐτενέργεια ὅθεν περί πλείστου ποιητέα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἥτις δι' ἐρωτηματικῆς μορφῆς ἐπιτυγχάνεται προκαλοῦσα τὴν εὕρεσιν τοῦ ζητουμένου καὶ τήν χαρὰν τῆς εὑρέσεως τῷ μαθητῇ καταλείπουσα. Ἁμάρτημα οὖν μέγα διαπράττουσιν οἱ τῶν παίδων διδάσκαλοι, οἵτινες πολλάς καὶ παντοδαπάς γνώσεις τε καὶ ἐμπειρίας ἐπισωρεύουσιν ἐπὶ τῆς διανοίας τῶν μαθητῶν ἀφροντιστοῦντες τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν παίδων καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐν ἑκάστῃ ἡλικίᾳ ἀποκτηθησομένων γνώσεων· τούτου ἕνεκα ἔστιν ἰδεῖν πολλάκις μαθητάς νηπίους ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἀλλά φιλοσόφους καὶ ἡλικιωμένους τὰ φρονήματα,

ὅπερ μαρτυρεῖ τὸ ἐπιπόλαιον, σχολαστικόν, ἀβαθές καὶ τὸν ψιττακισμὸν λέξεων καὶ ἐννοιῶν ἀφῃρημένων καὶ ἀκαταλήπτων αὐτοῖς. Ἐνταῦθα δὲ ἔγκειται ἡ ἀποτυχία πολλῶν διδασκόντων ἀεροβατούντων οὕτως εἰπεῖν.

Πᾶσα οὖν ὀρθή, ἀληθής καὶ ὑγιής διδασκαλία δεῖ βαίνειν ἐπὶ τῶν πλατωνικῶν τούτων ἀρχῶν ἐκ τῆς διαλεκτικῆς ὁδοῦ ὁρμωμένη, τουτέστι τῆς σωκρατικῆς μαιευτικῆς, ἧς κάλλιστον παράδειγμα ἐν τῷ Συμποσίῳ ἡμῖν πρόκειται.

Ταῦτα ἔστιν ἡμῖν καρπώσασθαι ἐπ' ὠφελίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς ἐκ τοῦ πλατωνικοῦ Συμποσίου καὶ ταῦτα κατὰ νοῦν ἔχοντας βεβαίως καὶ λυσιτελῶς προβαίνειν εἰς τὴν τῶν θεῶν ὑπηρεσίαν, τὴν τῶν παίδων ἐπιμέλειάν τε καὶ ἀγωγήν, ἧς ἄνευ οὔτε πόλεις οὔτε ἔθνη εὐημεροῦσι.

Πάνυ οὖν παρήγορον καὶ παραμυθητικὸν ἡμῖν τυγχάνει βλέπουσιν ἐν τῇ πεφιλημένῃ ἡμῖν Γερμανίᾳ ὅτι αἱ πλατωνικαί αὗται ἀρχαί καὶ παιδαγωγικαὶ ὑποθῆκαι μετ' εὐλαβείας καὶ πλείστης ἐπιμελείας τηροῦνται καὶ ἐφαρμόζονται καὶ οὕτω πληθυνομένης τῆς γνώσεως καὶ ἐπὶ ἠθικῆς καὶ ὑγιοῦς βάσεως ἑδραζομένης διὰ τῆς ἱδρύσεως καὶ ἀνεγέρσεως νέων ὁσημέραι ἐκπαιδευτηρίων κλείεται δεσμωτήριον καὶ φυλακή τις κακούργων· καὶ ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ μεγαλεῖον ἔθνους τινός, ἐν τῇ καταῤῥίψει δηλονότι τῶν φυλακῶν καὶ ἀνιδρύσει διδασκαλείων. Χάριτας οὖν ὀφείλομεν εἰδέναι τῷ Γερμανικῷ ἔθνει ὑπὲρ ὧν καί ἐν τῇ παιδαγωγικῇ ἐπιστήμῃ ἀξιομιμήτων καί ζηλωτῶν παραδειγμάτων ἡμῖν παρέχει καὶ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως καὶ διασώσεως τῶν παιδαγωγικῶν κειμηλίων τῆς Πλατωνικῆς παιδαγωγικῆς, ἥτις ἴσως σύν ἄλλοις ἑλληνικοῖς κειμηλίοις τεθαμμένη διετέλει ἂν σήμερον.

Πᾶσα οὖν πολιτεία ἐπὶ τῶν πλατωνικῶν τούτων ἀρχῶν τήν διαπαιδαγώγησιν τῶν παίδων στηρίζουσα δύναται ἀδεῶς οὐ μόνον ἐν τῷ παρόντι εὐημερεῖν τε καὶ ζηλωτόν παράδειγμα τοῖς λαοῖς τῆς οἰκουμένης γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὄνομα καὶ φήμην ἀγαθήν καταλιπεῖν τοῖς μεταγενεστέροις, οὗ κάλλιον καὶ ἄμεινον οὐδέν ἐστι παρ' ἀνθρώποις. Ταῦτα δέ πάντα ἐπιτυγχάνονται καὶ τούτων πάντων αἴτιος ὁ διδάσκαλός ἐστιν, ἐάν οὗτος χαρακτῆρα ἀξιωματικόν καὶ πρότυπον δι' ἠθικοῦ Ἔρωτος ὡς ὁ Σωκράτης τοῦ Συμποσίου κέκτηται καὶ δι' ὑπομονῆς, ἠπιότητος,

δικαιοσύνης, φιλοπατρίας, ἀληθοῦς θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, προαγωγικοῦ φρονήματος καὶ ἐλλείψεως ἀξιώσεων καὶ μετριοφροσύνης ἐφωδιασμένος ἢ καὶ ζῆλον ὑπὲρ τοῦ διδασκαλείου καὶ ἀγάπης πρὸς τοὺς μαθητάς καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τό διδασκαλικόν ἐπάγγελμα, ἐν ᾧ ἀνεκτίμητος ἀμοιβή ἔσται αὐτῷ ἡ τὴν εὐχαρίστησιν ἐν ἑαυτῇ εὑρίσκουσα συνείδησις, ἡ συναίσθησις δηλαδή τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἥτις ἐστί λατρεία τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν τέλει ἄδικον ἂν εἴη μή ὁμολογῆσαι ἀλήθειάν τινα καὶ Ἀρνόλδον εἰρηκέναι ἐν τοῖς ἑξῆς·

„Man sagt: wenn der Geist im Alterthum weilt, so lebe er im reinen Aether, im Idealen, alles sei sonnenhell; in der Gegenwart der gemeinen Wirklichkeit, sei es aber nur trübe, dumpfig, trivial, man athme schwere, ungesunde Dünste ein. Wahr ist nur, dass das Alterthum viel des Unvergänglichen und Herrlichen; viel in Kunst und Wissenschaften, für alle Zeiten gültig, überliefert hat, dass grosse Männer dort glänzen und als Muster dienen können; aber nicht ist dort nur das Höchste, Einzige, zu erblicken, jenes nicht von den schlimmsten Uebeln in Vielem frei.“[1])

Φοβούμενοι τό ῥητόν „μέγα βιβλίον μέγα κακόν“ ἀρκούμεθα τοῖς μέχρι τοῦδε εἰρημένοις τοῦτο μόνον προστιθέντες ὅτι εἰ μέν τι καλῶς καὶ ὀρθῶς ἡμῖν εἴρηται, τοῦτο τοῖς διδάξασιν ἡμᾶς καθηγηταῖς ὀφείλεται, εἰ δέ τι μή ὀρθῶς ἔχον ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ εὕρηται καὶ εἴ τι σπουδῆς καὶ μνείας ἄξιον παριδόντες παρεδράμομεν, τοῦτο τῇ ἀπειρίᾳ ἡμῶν συγκαταριθμητέον μεμνημένους τοῦ Πλατωνικοῦ·

„ἥ τοι τῆς διανοίας ὄψις ἄρχεται ὀξὺ βλέπειν, ὅταν ἡ τῶν ὀμμάτων τῆς ἀκμῆς λήγειν ἐπιχειρῇ“ Συμπ. 219 A *καὶ τοῦ τοῦ Θεόγνιδος·*

„Οὐδεὶς δ' ἀνθρώπων αὐτὸς ἅπαντα σοφός“.

ΤΕΛΟΣ

---

1) Arnold, Plato's Werke erklärt, Erfurt 1855.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. *Τοῦ Γερμανοῦ στοιχειοθέτου τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν οὐκ ἐπισταμένου τὸ πόνημα ἡμῶν οὐ πάντη τυπογραφικῶν ἁμαρτημάτων ἀπήλλακται.*